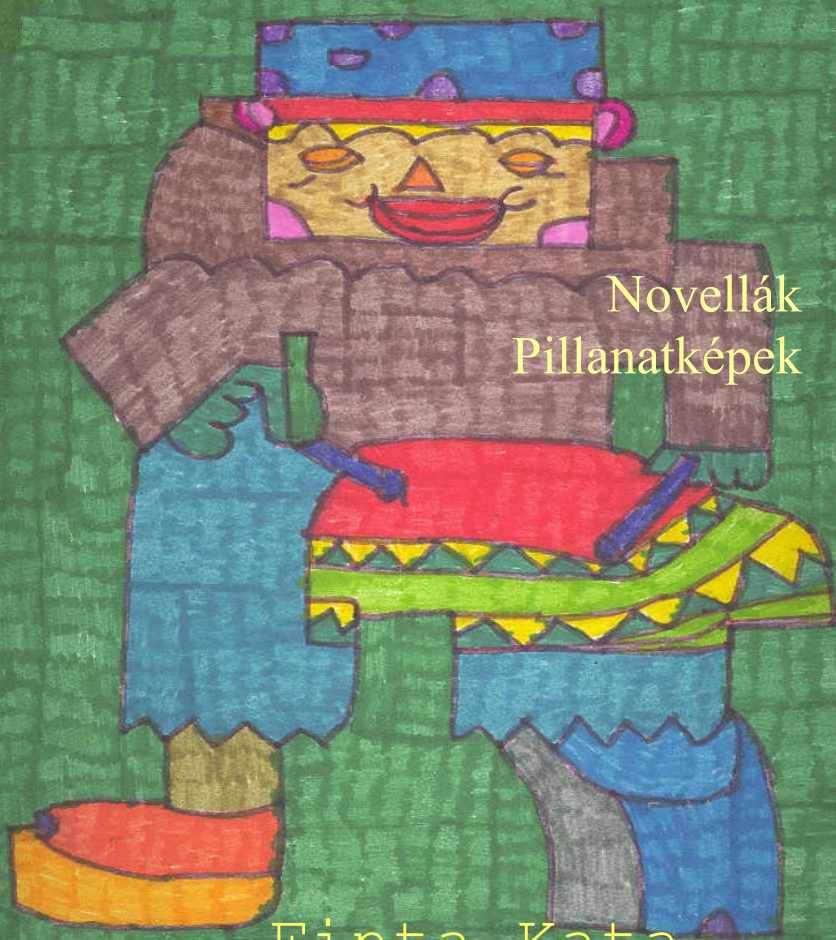

ÜVEGERDŐ

Novellák
Pillanatképek

Finta Kata

Előszó

Életem Nógrád megyének egy kicsiny falujában kezdődött, itt töltöttem gyermekéveimet boldog gondtalanságban; alapfokú iskoláimat is itt végeztem el édesapám védőszárnyai alatt, majd a középiskolai tanulmányaimat ugyancsak egy nógrádi kisvárosban, Pásztón kezdtem el.

Életem legszebb szakasza a gyönyörű Erdélyhez kötődik, ezen belül Marosvásárhelyhez, ahol középiskolába jártam. Háromszék megyében fekvő Páván töltöttem a szünidők javarészét nagyszüleim, rokonaink körében, ahonnan családom ősei származnak. Erdélyből a kegyetlen háború vihara sodort vissza szülőföldemre. Itt éltem át a második világháborús front viszontagságait.

Életem munkás-korszaka, a nagybetűs „ÉLET” Kismoszkvában kezdődött (ahogyan akkor előszeretettel nevezték Salgótarjánt, s még büszkék is voltak rá). Onnan költöztem át ebbe a kedves kisvárosba, Balassagyarmatra, ahová munkahelyem kötött. Később a Városi Tanácsnál helyezkedtem el, nyugdíjaztatásomig ott munkálkodtam.

Életem során családi kötelékeim miatt többször vágyódtam Budapestre, hogy gyermekeim, szüleim és testvéreim közelében élhessek, végül mégis itt ragadtam. Immár félévszázad óta élek ebben a csendes városban, ahonnan már el se kíváncsozom, talán csak akkor, amikor „utolsó utamra” visznek gyermekeim, hogy szüleim mellett, a Farkasréten pihenjem ki súlyos terhekkkel, fordulatokkal tetézt, mégis szép emlékekkel gazdag életem fáradalmait.

Diákkoromtól naplót vezettem. (Szerény kötetemben a naplőidézeteket kissé behúzza jelöltük.)

A naplókat, fényképeket, leveleket és iratokat megőriztem. Ami kimaradt, azokat az eseményeket, élményeket emlékezetemben raktároztam el. Mindezt most csokorba kötve megosztom másokkal.

Kérem, fogadják szeretettel kötetemet, olvassák meg-értéssel.

Összeállítottam: 2004 nyarán

A szerző

I. NOVELLÁK

Apám¹

FÖLÉRT a dombtetőre; megállt és körülnézett; előtte színes táj, szemben elnyúlva a völgyben kicsiny falu, – közepén zsupptetős harangláb emelkedik ki az apró házak közül. Gyönyörködött a szép látványban. Azt hitte, szeme káprázik. Más ez a hely, más a táj, és mégis – ismerősnek tetszik. Messze innen, talán ezer kilométer távolságban, a Görgényi havasokon, a Hargitán túl, a Háromszéki havasok lábánál megbúvó kis falu képe jelenik meg előtte, ahol 1894. december 15-én látta meg a napvilágot, ahol az egyik házsor már a magasba felnyúló havasok alján, a fenyvesek közé ékelődik. Ott várja őt vissza idős édesanyja a nagy, kertekkel körülvett udvarházában. Ott élnek testvérei, rokonai, és a kis temető családi sírboltjában alusszák örök álmukat elődei.

A ház mellett terül el a Patakkert árnyat adó gyümölcsfáival; közepén folydogál egy kristálytisza vizű patakocska, melyen fahíd vezet át a kert másik részébe. Olyan jóízű almát, körtét rég' nem evett, mint otthon. A rengeteg gyümölcsöt a nagy ház alatt húzódó pincében tárolják. Szinte érezte a gyümölcs ízét, illatát, amikor gondolataiban két évtizedet átugorva felocsúdott, és visszatért a közelmúlt eseményeihez.

Katonaságtól tartalékos főhadnagyként szerelt le. Szenvedései, de még kitüntetései is hiábavalónak bizonyultak, mert szűkebb hazáját, Erdélyt elszakították Magyarországtól. Otthonába, a Székelyföldre nem mehet, – magyar tartalékos katonatisztnek ott már nincs keresnivalója. Nem bír belenyugodni, hogy a világháborút végigharcolva, katonáink hősiesen, győztesként küzdöttek; ő maga is több kitüntetésben részesült, a trianoni „békeszerződés” mégis megfosztotta az országot területének túlnyomó részétől, – őt pedig szülőföldjétől, édesanyjától, testvéreitől választotta el. A háború életének új útját jelölte ki. Romba döntötte jövőjére vonatkozó elképzeléseit; hét év kihagyás után nem mehet mérnöki pályára.

Idejött hát a frontról, a csonka országba, kórházi kezelésre, hogy a hadi kósz miatt elszenvedett gyomorbántalmait gyógyítsák, majd egyetlen itt

¹ Részletek Életem regénye 1. fejezetéből

elő nővéréhez Aszódra ment. Egyelőre még nincs állása, ezért annak üzemeiben hasznosítja magát. A tejüzemet modern gépekkel szerelte fel, rövid időn belül felbecsülhetetlen értékűre emelte hozamát. A haszonból nővére meglevő saroképületére emelet került, ott alakították ki a nagy és kényelmes lakást, ahol csak a szobák száma hét. A földszinten, középen helyezkedett el a tejüzem, jobbról egy pékség, balról élelmiszerbolt.

Megvetette alapját egy nagy virágkertésznek, és méhészetnek is. Ma már nehéz lenne számokban kifejezni, mindez milyen jövedelmet hozott akkor.

A világháború után kialakult helyzet megkövetelte, hogy állás-, és kenyérkereset után nézzen, ami leendő családja megélhetését megalapozza. Székelykeresztúron oklevelet szerzett, ezért úgy döntött, hogy önállósítja magát: elhelyezkedik tanítóként.

A napokban kapta kézhez tanítói kinevezését. A Nógrád megyei Kisbárcányban neki kell megszerveznie az első általános iskolát.

Most itt áll az Ebhát-tetőn, maga előtt látja leendő otthonát, ahol majd élni és tanítani fog. A táj megnyerő. Előtte, az egyetlen kicsiny faluba vezető út kanyarog, jobb felől a domboldal sima, zöld rétben folytatódik, közepén a fűfák árnyékában kicsi patak folydogál. Dús fű között kisebb-nagyobb kenderáztató tavacskák tükröződnek a lenyugvó nap sugarában. Három oldalról gondozott, színes, keskeny földcsíkok övezik a völgyet. Látszik, hogy szorgalmas kezek munkálkodnak a határban.

Kisbárcány egy völgykatlanban fekszik, megközelíteni is csak egyfelől lehet. A falu túlsó végét erdők koronázzák, ahonnan csak földes út vezet tovább, onnan már csupán gyalogosan, erdei ösvényeken keresztül lehet továbbjutni Bede-pusztá és Almás-pusztá felé.

Lassan lenyugodni készült a nyári nap, amikor beért a faluba. A bírót kereste. A helység közepén, a harangláb mellé irányították. Mindenki köszöntötte, kíváncsian figyelte a jól öltözött, városi fiatalembert, – kevés idegen téved ide a világ végére. Sejtették, ki lehet, biztosan híre ment már, ki érkezik a faluba.

Hosszú falusi ház tornácáról – hatalmas fehér komondor ugatására – középkorú, természetes férfi nézett ki. Pipáját bal kezébe fogva indult a

vendég fogadására. Sejtette, ki a látogató, hiszen tanítójuk kinevezéséről már hírt hozott a postás.

– Adj’ Isten jó napot! – köszöntötte előre, kalapját leemelve fejéről. Úgye, a tanító úrhoz van szerencsém?

– Adjon Isten! – fogadta köszöntését Finta István, mert ő volt az érkező. – Engem neveztek ki a falu tanítójának. Szeretném, ha megmutatná az iskolát és lakásomat, ahová kevés poggyászatot lerakhatnám. Azt is tudni szeretném, hol lehet vacsorához jutni, ennivalót vásárolni, amíg be tudok rendezkedni.

– Az igazság az, – hogy az iskola épületén és a lakáson még az utolsó simításokat végzik, de nemsokára készen lesz. Úgy gondolom, addig nálunk, a tisztaszobában lakhat tanító úr. Ennivalónk, falusi borunk is akad. Maradjon itt nyugodtan, legyen a vendégünk.

– Asszony! – szól a gangon serénykedő menyecskének – vágjatok csirkét, vendégünk lesz vacsorára!

Így fordult apám sorsa a nagy világegés, az első világháború után, és kezdődtek a nehéz, küzdelmes évek. Ez a kicsi település lett később az én szülőfalum, ahol mindössze 44 ház állt, a legmagasabb épület a zsuppfödeles kis harangláb volt. Szinte minden lakóházhoz tágas, nagy porta tartozik, megfelelő lakóépületekkel. Az épületek környéke tiszta, a kertek gondozottak. Szorgalmas, dolgos emberek élnek itt, viszonylag jó módban. Legtöbb épület L alakban készült, ahol nagy családok, több generáció él együtt.

Korábban még iskola sem volt a faluban, így az emberek többsége írni-olvasni se tud. Apám feladata megszervezni az iskolát, tanítani a gyerekeket és nevelni, vezetni az itt lakó embereket.

A település összesen négy utcából áll, legrövidebb a falu elején. Egyetlen útról közelíthető meg a helység: beérve a házak közé, egy kis térről balra nyílik (a később Tátra utcának elnevezett) út, ahová az új iskolát építették, ezzel együtt csupán három porta helyezkedett el. Az iskola mellett jobbról is, balról is egy-egy jómódú gazda háza áll, hatalmas melléképületekkel, szérűkkel és kertekkel.

Még aznap este a bíróval megtekintették az építkezést, ahol valóban csak az utolsó simítások vannak hátra: meszelés, takarítás. A lakás befejezésére azonban még várakozni kell. Addig az egyedülálló fiatalember beéri a felajánlott szobával.

Másnap fölkeresték az asztalosmestert, megnézni, hogy áll az iskolabútor készítésével? Egyelőre iskolapadokat, iratszekrényt, egy íróasztalt pódiummal, és egy széket rendeltek. Később a pódium mellé, a sarokba egy körülkerített emelvény került, ott kapott helyett az énektanításhoz szükséges harmónium. Az emelvényre három falépcső vezetett.

Jövet-menet egyre több asszonnyal, férfivel találkoztak, mindegyikkel kezet rázva, néhány barátságos szót váltottak. Két-három nap múlva már szinte az egész falu népét sikerült megismernie, ami nem volt nehéz, hiszen a település lélekszáma még a kétszázat sem érte el. Örömmel fogadták új tanítójukat, aki elindítja őket az írás-olvasás-tudománya felé.

Alig egy hét múlva már szeptember, kezdeni kell a tanítást. Ezért az új iskola tágas helyiségébe hívták össze az iskoláskorú gyermekek szüleit. Mivel eddig a faluban nem volt semmiféle oktatás, így a felnőttek majd' egésze analfabéta, – ezért nemcsak a gyerekek, de a felnőttek is tanításra szorulnak. Az új tanító feladata megszervezni az iskolát, tanítani a gyerekeket és nevelni, vezetni az itt lakó embereket. Előbb azonban az iskolaérett gyerekek kerülnek sorra.

Befejeződött az építkezés, berendezték az egyetlen tantermet, kezdődött a tanítás. Ő nevelte a kicsiket, az ifjúságot. Előbb csak egy osztályt, majd sorban a többi, egyetlen teremben. Harminc kis nebulót kellett beíratni. A faluban szokás volt az embereket érintő közleményeket dobszóval tájékoztatni. Most is elindult a kishíró a falu utcáin (így hívták azt az embert, aki postára járt, dobolt, általában segítségére volt a bírónak, s azon kevesek közé tartozott, aki tudott olvasni); több helyen megállva, sűrű dobpergést követően – hangos szóval tagolva hirdette a csoportokban köréje gyűlt embereknek:

„Közhírré tétetik a község lakóinak: holnap délelőtt beiratás lesz! Azok a szülők, akiknek gyermeke augusztusban betölti a hatodik életévét, és mindazok, akik eddig nem jártak még iskolába, jelentkezenek az új iskolaépületben, a tanító úrnál. A beiratkozás kötelező, annak elmulasztása büntetést von maga után!

Mivel a falu költségvetése csekély, azt is el kell dönten, hogy ki, mennyi összeggel járul hozzá a tanuláshoz szükséges eszközök beszerzéséhez!”

Újabb dobpergést követően a kisbíró folytatja útját a következő helyre. Szeptember elsején a gyerekek kipirult arccal, izgalommal igyekeztek az iskolába, a hideg idő beálltaig legtöbben mezítláb, vállukra vetve édesanyjuk szorgos kezével – házilag szőtt vászonból varrt tarisnyájukat, abba rakták az olvasókönyvet, palatáblát, palavesszőt, meg egy-egy szelet kenyeret, almát.

Az illendőség úgy kívánta, hogy az újonnan kinevezett tanító a közeli falvakban lakó tanult emberekkel ismeretséget kössön. Ezért amikor ideje engedte, bemutatkozó látogatásokra indult. A közeli, kicsit nagyobb faluban, *Nagybárkányban* volt a katolikus templom, oda jártak misére az emberek vasárnaponként és ünnepeken. Istenfélő, vallásos nép élt itt, ezért ilyenkor útra kelt a község apraja-nagyja, csak kisgyermekek, és néhány járóképtelen öreg vagy beteg maradt otthon örségben. Hóban-sárban, jó időben gyalogosan jártak át a két kilométerre eső templomig, majd vissza. A falu tanítójának is illett velük tartani. Vasár- és ünnepnapokon a litániára már az iskolában gyűltek össze, leginkább csak az asszonyok és lányok. Maguk választottak előimádkozót és jó hangú asszonyt, aki sorban elkezd az imát és a szent éneket.

Így ismerkedett meg a tanító a közeli község katolikus papjával, a kántorral, az ott élő tanítókkal, akikkel nemsokára barátságot kötött.

A másik falut egy alig két-háromszáz méter magas hegyet megmászva lehet megközelíteni. *Lucfalva* tót nyelvű község, ahol főleg evangélikus vallású emberek éltek. Kocsiúton járva legalább nyolc kilométer távolságra esett egymástól a két falu, de a hegyen keresztül ez a távolság

két kilométerre zsugorodott. Kisbárkánynál kicsit nagyobb, iskolája többtanerős, és ott néhány tanult ember, meg egy fiatal, családos evangélikus pap élt, akivel életre szóló barátságot kötött, később a család és a gyerekek máig fenntartották a barátságot.

Öt kilométerre fekvő Sámsonházán volt a jegyzői székhely. Öt község alkotta a körjegyzőséget, ide tartozott még Márkháza, és néhány tanyai- és pusztai település. Akkoriban ez nem számított nagy távolságnak, leginkább gyalog tették meg az utat, csak amikor beköszöntöttek az esős, hideg hónapok, akkor közlekedtek lovas kocsin. A legközelebbi vasútállomás kilenc kilométerre esett, ide már mindig kocsin jártak.

Sámsonházán volt a környék egyetlen postahivatala is, ahonnan a kisbíró hordta-vitte hetenként kétszer a leveleket és egyéb küldeményt. Amikor nem járt a postára, a fiatal tanító gyakran átruccant ügyeit intézni, újságot vásárolni. Nagyobb település lévén – több diplomás ember élt ott is, a Hangya-szövetkezet élelmiszerboltot tartott fenn, ahol már nagyobb választékból lehetett vásárolni, mint a kicsiny falu szatócsboltjában, amiben petróleumon, eceten, són, meg élesztőn kívül nemigen árultak egyebet.

Egy ilyen alkalommal városiasan öltözött, csinos, fiatal hölgy akadt útjába. Karcsú alakja, dús, bronzbarna hajkoronája megragadta figyelmét. Ő is levelet adott fel a postán. Előbb feltűnés nélkül szemrevételezték egymást, majd a férfi tisztelettel megemelte kalapját, mire a hölgy tartózkodó udvariassággal fejét megbiccentette. Ezt követően ki-ki indult a maga útjára. A tanító egész úton hazafelé – majd otthon is – törte a fejét, ki lehet ez a nyilván nem idevalósi fiatal nő? Hogyan kerül ide? – hiszen nagyjából már a környék minden falujában élő úri családot megismerte.

Ezután egyre gyakrabban átsétált a faluba, remélve, hogy majd csak összefutnak ismét. Valóban szerencsésnek tartotta magát, amikor ügyeit intézve a körjegyzői irodában meglátta, hogy a bájos idegen – egy szöszeke, kétéves körüli kisfiút kézen fogva – Matyikával, a jegyző feleségével társalog. A kisfiú látványa elgondolkoztatta: a szép hölgy már nem is szabad, vagy talán férjes asszony lehet?

Nem akart kétségek közt maradni, ezért – mivel a jegyző feleségét már jól ismerte – hivatalos ügyét befejezván, odament köszönteni. Akkori szokás szerint meghajolva, kézcsókkal köszönt Matyikának, így már nem tetszett tolakodásnak, hogy az ismeretlen hölgynek is bemutatkozzék, akit Margitnak szólítottak. Megnyugodott, mivel a jövőben könnyebb lesz majd a további nyomozás, és alkalom keresése újabb találkozásra.

Nem kellett sokáig várni, mert Sámsonházán egyházi ünnepségre készülődtek. Meghívták a környéken élő intelligenciát, – így a fiatal tanítót is – akik az evangélikus istentisztelet után lakomára voltak hivatalosak. Ekkor már többet tudott csinos ismerőséről. Amikor szóba került, az aljegyző elmondta neki, hogy a kántortanító unokahúga, nemrég' özvegyült meg és most hosszabb látogatásra jött rokonaihoz. Ezért megszervezhette, hogy a lakománál „véletlenül” egymás mellé kerüljenek. Most már mód nyílt vele meghitt beszélgetésbe merülni, és a következő találkozást megbeszélni.

Mindketten jól érezték magukat egymás társaságában, kellemes emlékekkel búcsúztak el, a következő viszontlátás reményében. Így történt, hogy Margit asszony nem sokáig maradt özvegyen, mert István a nagybátyjától hamarosan megkérte a kezét.

Elkészült a tanítói lakás, a legszükségesebb bútorokkal már berendezkedett István. Néhány hónapi udvarlási idő után úgy döntöttek, összeházasodnak. Apró akadály közéjük állt ugyan, az, hogy a menyasszony és vőlegény más-más vallású. A község pedig, ahol tanít, szintiszta katolikus. Akkori szokás szerint elvárták, hogy tanítójuk a majdan születendő gyermekeit katolikusnak kereszteltesse. 1923. június 1-jén házasodtak össze. Az esküvőt a katolikus templomban tartották. A menyasszony nagybátyja evangélikus kántortanító, ezért eleget téve az akkori szokásnak, az evangélikus templomban is megáldatták frigyüket. Házasságukról el lehetett mondani, hogy (mint a mesében) boldogan éltek, míg meg nem haltak!

Azonban a mesének még nincs vége, addig igen sok minden történik velük. Kellemes, szép éveket éltek át együtt szeretetben, boldogságban, de emellett sok-sok megpróbáltatás várt rájuk, gondok, küzdelem a megélhetésért, majd nehéz, történelmi idők következtek, amikor kitört a

második világháború, így házastársként, de egy ideig kényszerűen külön-külön kellett megélniük annak borzalmait.

Margit asszony első férje Budapest mellet, Rákoslígeten gimnáziumi tanár volt; ott éltek együtt néhány évig. Nála jóval idősebb férje jómódú, több bérház tulajdonát képezte. Hirtelen halálát követően a házakat pénzzé tették, ami a kisfiú öröksége lett – volna. Sajnos, a bankban elhelyezett minden vagyon semmivé vált a gazdasági világválság következtében. Ahogy később többször szó esett róla, egy levélbélyeg ára maradt meg belőle.

Most, hogy újra házasságra lépett, a fiatalasszony régi lakását felszámolva, elhozatta bútorát, minden holmiját. Lassan sikerült berendezkedni a tágas vidéki lakásban. A bejáratához széles, szép, mozaiklapokkal lerakott, fedett folyosón át lehetett bejutni az előszobába. Ebből jobbra nyílt az ebédlő, mellette kis szalon. Onnan ajtó vezetett a nappaliba, ami alkóvvál különült el a hálószobától. Ennek az előszoba felé is volt bejárata. A lakás berendezése izléses, a kor divatja szerint kényelmes, otthonos volt. A bútorzatot szőnyegek, kézimunkával készült függönyök, csipketerítők egészítették ki. A falakat a divatnak megfelelően, aranyozott képkeretbe foglalt festmények díszítették.

A Finta család címere ²

² A címerhez megjegyzésként hozzá kell fűznöm, hogy apám szülei mindkét részről a Finta nemzetséghez tartoztak; édesanyja, az én nagymamám a gelencei, míg édesapja a haralyi ágon.

Apám családfája az ebédlőszoba két nagy ablaka közötti falrészen helyezkedett el. Alatta címer: egyik kézben kard, másikban érett búzakaralászok, Gelencei Finta család, de genere Aba felirattal.

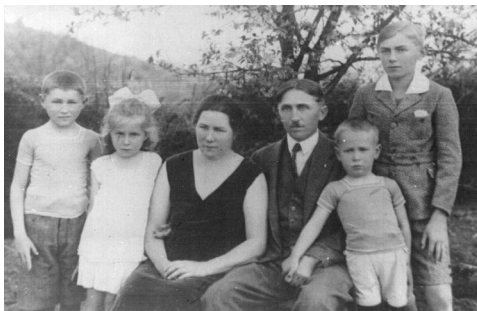
Az előszobába belépve, balra helyezkedett el a nagy konyha, onnan a kamra, körben sok-sok polccal, majd a sötét, ablak nélküli padlásfeljáró. Utóbbi két helyiség északra nézett, így kellően hideg, alkalmas élelmiszerek tárolására.

Szüleim – ha időnként nehéz gondokkal küszködve is – boldog házasságban éltek. A nehézségeket át tudták hidalni, mert egymás iránti megértés, szeretet és tisztelet mindvégig bennük élt. István gyermekeként szerette a háromévesen készen kapott kis Gusztávot, sajátjaként nevelte, majd taníttatta a később születendő gyermekeivel együtt.

1924 tavaszán kopogtatott a gólya: kisfiú született, akit apja után István-nak kereszteltek. 1925. december 30-án leány látott napvilágot, aki a Katalin nevet kapta (ez a kislány vagyok én). Majd 1928. augusztus 29-én András is megérkezett. Szeretetben, nagy gondoskodással nevelkedtek a csöppségek. Amikor a gyerekek megszülettek, apám a feleségét kímélve, saját kezűleg főzött finom ételeket, jó tyúkhúslevest, – még süteményt, tortát is készített ilyenkor, hogy az anya minél tovább pihenhessen, békésen gondozza a kis jövevényeket.

Teljes komfort hiányában nem volt könnyű feladat ellátni az immár hatagú családot. A jóérzésű férj és apa, minden gondból, feladatból kivette részét, de mindig alkalmaztak állandó segítséget vagy bejárónőt, aki a háztartásban szorgoskodott.

A lakásban nem volt bevezetve a víz. A kezdeti időben a ház előtti kertben, kövekkel kirakott mély kútból – hengerre tekert lánccal – kellett a vizet kihúzni és behordani a lakásba.

A család 1931.

Emlékszem, milyen körülményesen folyt az esti fürösztés. A konyhai tűzhelyen nagy edényekben melegített vizet hatalmas fakádba öntve, sorban, a legkisebb gyermekkel kezdve fürösztöttek bennünket. Anyukám mosdattott, Apukám meg ott állt, és fürdőlepedőbe csavarva vitte be a gyerekeket a megvetett ágyba. Kisebb tisztálkodásra a hálószoa egyik sarkában elfüggönyözve állt a mosdóállvány.

A faluból egy özvegyasszony, Terka néni sokáig segített a háztartási teendőkben; neki is jól jött egy kis pénz, hiszen két gyermekével maradt özvegyen. A háztartásban kettőnek is bőven akadt tennivalója. A mosást akkori szokás szerint deszkából készült teknőben, a vasalást faszenes vasalóval végezték. Előbb egy nagy, fa- és széntüzelésű rakott tűzhely épült a konyhában, ott látták el a sütés-főzési teendőket, nagy sütője télen jó meleggel árasztotta el a nagy konyhát, s a tetején mindenfélét lehetett szárítani. Később lebontották a nagy helyet foglaló alkotmányt, s amikor megjelentek a salgótarjáni tűzhelygyár fémből készült „modern” alkotásai, azzal cserélték ki.

Minden gyermekére büszke volt az apa, de amikor napvilágot látott egyetlen leánya, úszott a boldogságban. Annyira, hogy a rettenetes zord téli időjárás ellenére, már másnap reggel hóban-fagyban lovas kocsiba fogat és utazik járhatatlan utakon – akkori előírásoknak megfelelően – bejegyeztetni őt az egyházközség anyakönyvébe, Mátraverebélybe. A bejegyzés gyorsasága miatt aztán Katalin gyakran került olyan helyzetbe, hogy a születésnap miatt élcélódtek vele. Például a középiskolai osztályfőnöknője egy ízben – amikor a születési időpontokat kérdezte sorban a lányoktól – megjegyezte: „hogya lehet valakinek ilyen születésnapja? Szülei nem tudtak várni két napig? Egy évvel lett volna fiatalabb!”

Gyermekkori emlékképek³

1930 -1935.

Bicikli

NYURGA kislány voltam, lehettem már nyolc éves, amikor apukám kerékpárján *biciklizni tanultam*. Akkor a faluban még csak neki volt kerékpárja, ezért nagy feltűnést keltettem vele. Fiútestvéreim már úgyahogy hajtották a gépet, csak én nem mertem ráülni. Hosszú lábaim voltak, aztán egyszer én is megpróbáltam. Ha fölsegítettek rá, nemsokára elboldogultam vele, de az ülésre felülni egyedül még nem tudtam. Segítségre szorultam, hogy a magas vázon áttéve a lábam, állva hajtsam a két pedált. Ha elindultam, hajtottam rendesen, de nem tudtam róla egyedül leszállni.

Egy későnyári délután (segítséggel) rápattantam a biciklire és elindultam csak úgy, cél nélkül a nagyvilágba. Kikanyarodtam az udvarból, le a faluba, onnan irány az egyetlen településről kivezető útra. Én csak hajtottam, lihegve jutottam föl a dombra: az Ebhát-tetőre; nemsokára Nagybárkány határába értem, de nem kanyarodtam a falu felé, hanem balra fordulva haladtam tovább, az elágazásnál nem Sámsonháza irányába, hanem ott is balra tartottam. Most már volt egy kitűzött célom: átbiciklizem Lucfalvára, meglátogatni barátnőmet, Piroskát. Az út csak rémlett előttem, hiszen talán csak egyszer jártunk arrafelé, lovas kocsival.

Máskor gyalog szoktunk átrándulni, a hegyen keresztül, mert arra egy rövid sétaút az egész.

Csak mentem, hajtottam, az alig ismert úton, míg valóban elértem célom, és bekanyarodtam a paplak udvarára. Mivel leszállni nem tudok a

³ 2005. Boldog Jövőnkért Alapítványtól - Lyra Ezüst Toll-Díj pályázatán Emléklap díjat nyert pályázat.

kerékpárról, elkezdtem jó messziről csengetni, hogy észrevegyék jöttömet. Kiszaladtak az udvarra, eléem. Ekkorra már magától is lefékezett a járművem, mivel partra fölfelé kellett hajtanom. Kértem őket, fogják meg a biciklit, hogy leszállhassak róla. Nagyot néztek, mert már kezdett szürkülni az égája. El se tudták képzelni, mit keresek én itt ilyenkor, egyedül. Mondtam, hogy csak elindultam cél nélkül, s mivel nem tudok föl- és leszállni, hát ide jöttem, és ha segítenek fölszállni a járműre, hamarosan visszaindulok, de előbb pihennék egy kicsit.

Abban az időben még kevés helyre vezették be a telefont, hogy csak úgy, odaszóljanak, hol vagyok. Nem volt más mód, mint az, hogy hazamenjek. Kaptam egy jó uzsonnát, aztán fölültettek a biciklire, s ugyanúgy, ahogy jöttem, hajtottam a pedálokat hazafelé. Az úton már kezdtem félni, mert sötétedett. Igyekeztem hazafelé; tudtam, nem fognak megdicsérni a kirándulásomért. Csak annyit tudhattak rólam, hogy a testvéreim fölültettek a biciklire. Szerencsém volt, mert minden baj nélkül érkeztem haza. Annak biztosan örültek, hogy épségben látnak, de alaposan megleckéztettek, amiért szó nélkül, ilyen hosszú útra elmerészkedtem egyedül. Ezt követően már csak arra törekedtem, hogy megtanuljak leszállni a kerékpárról.

Barangolások a környéken

EBBEN az időben szüleinken kívül családunk minden tagja – szanaszét tanult középiskolában, csak az iskolai szünidők alatt találkoztunk. Ilyenkor élménybeszámolók, nagy beszélgetések folytak. Barangoltunk az erdőben, kirándulásokat szerveztünk barátainkkal. Minden forrást, bokrot ismertünk a vidéken. Akkor nem kellett félnünk, nyugodtan kószálhattunk, senki sem bántott bennünket.

Bármikor kaphatók voltunk rá, hogy valamilyen örüggyel, vagy szülői megbízatásra, „átsétáljunk” Sámsonházára postára, vagy üzletbe. Mi volt nekünk öt kilométer oda és ugyanannyi vissza? Nem takarékoskodtunk a

járkálással, nem számítottak akadálnak emelkedők és hegyek. Már szokásunkká vált, hogy hazafelé mindig a kerülőutat választottuk.

A falu szövetkezeti boltjában – a kapott zsebpénzből – pékkenyeret vagy kiflit, hozzá hentes-kolbászt vásároltunk. Nekünk különlegességnek számított mindkettő, mert otthon házilag sütött kenyeret és házikolbászt ettünk. Uzsonnával fölszerelve – megbízatásunk teljesítése után – nem az egyenes úton, a Várhegy mellett elhaladva mentünk hazafelé, hanem útirányt váltva, képesek voltunk megmászni a meredek hegyoldalt. Szájhagyomány szerint valamikor **rablólovagvár** volt a hegy tetején, ahol magunkban mindig felidéztük az akkori időkről hallott mendemondákat.

A tetőn megpihenve, a szép kilátásban gyönyörködve jóízűen fogyasztottuk el az elemőzsiánkat. Utána nyaktörő utakon, a hegy másik oldalán leereszkedve – sokszor nadrágfékkel – folytattuk utunkat hazafelé. Meleg időben az út melletti kis pataokban lehűtöttük magunkat, vagy még egy ideig a réten sorakozó kenderáztató tavak mellett kigyókat-békákat lestünk.

Szomszédok

JÓMÓDÚ család élt lakásunk közelében; idős nagymama, Rozi néni urával, Pista bácsival, velük együtt lakott a nő, középkorú fiúgyermekük, szintén Pista bácsi a feleségével, Örzsi nénivel és két gyermekük: Erzsi és Jóska. Örzsi néni a szomszédos faluból, Nagybárcányból hozta ide az „ember” (abban az időben így hívták a férjet, általában a férfit). Rendes, dolgos, mélyen vallásos emberek mindnyájan.

Hosszan elnyúló házban éltek, amely a végén „L” alakot formálva istállóban, pajtában, fészerben folytatódott. A lakóházat oldalt és elől dögölt, mázolt pad (folyosó) vette körbe; bejárata a konyhába vezetett. Jobbra: virágoskertre néző ablakokkal – az ún. „tiszta szoba”, amelyet alig használtak. Csak arra szolgált, hogy benne tornyosult a szépen feldíszített, gondos kezek által hímzett terítőkkal letakart faragott nyoszolya (ágy) – hatalmas, tisztára mosott liba- vagy kacsapehellyel,

tollal – degeszre tömött párnákkal, dunyhákkal feldűcolva. Ez uralta a helyiséget, vele szemben, a szoba másik sarkában, háromszög alakban sötét színre festett, faragott lóca foglalta el a helyet, előtte hatalmas, nehéz asztallal. A berendezést képezte még néhány karosszék, egy festett tulipános láda, egy almárium, tetején kis állótükör, gyertyák, apró tárgyak, csecse-beccsék, fényképek, általában a szülők esküvői képe, az apa vagy fiútestvér katonaképe. A falon feszület, néhány szentkép – Jézusszíve, és Mária Kisjézussal.

Abban az időben az eldugott kis falvakban, mint ez a település, nem olyanok voltak a lakásviszonyok, mint mostanában. Ugyanis akkor a „szarval” mázolt padlót házilag szőtt, színes rongyszőnyeggel borították. (Elnézést a kifejezésért, de így hívták azt az anyagot, amelyet a temető mellől hordott agyagos, „apoka” [agyag] földhöz kötőanyagként tehén-trágyát kevertek.) Ezzel mázolták a ház előtti „padot”, a konyhát, kamrát, néhol még a szobát is. A „gazdagabb” családok, így Luczáék is, a szobát már fapadlóval borították, de ők is rongycsíkokból házilag szőtt pokrócot terítettek rá. A lakás berendezése szerény, a legtöbb ház alacsony, kicsi ablakokkal. Náluk is inkább díszül szolgált a szoba, csak a fiókos-szekrényben elhelyezett női ruhák tárolására használták, mert a ház asszonya és a nagylány a konyhában, tömött szalmazsákkal ellátott ágyban aludt egymás mellett, mivel a szoba fűthetetlen, akkortájt’ kályha sem volt benne.

Szokás volt, hogy az „öregek” (nagyszülők) kiszorultak a „komrába” (kamra), a gazda a nagyobb „leginyekkel” a fészerben vagy az istállóban aludt az ott összetákolt dikón, ők egyúttal vigyáztak az állatokra és a hatalmas portára.

Utca felől mindenütt gondozott „kiskert” volt, amiben a sok tarka virág mellett nem hiányozhatott a rozmaring, fodormenta, „bazzsalyicskaborsika” és egyéb illatos növény, ezekből a „lyányok” vasárnaponként templomba indulva imakönyvük mellett néhány szálát vittek a kezükben.

Az udvarban állt még egy kiskonyha, külön kicsi épületben, nyáron itt főztek-sütöttek. Távolságban körben baromfi- és sertésólak helyezkedtek el, na meg elkülönítve, de szabadon a hatalmas „ganaly-rakás” (trágyadomb) terpeszkedett, amely kezdetben legtöbb helyen WC-ként is szolgált.

Messze, az udvar legtávolabbi sarkában kövekkel kirakott ásott kút állt (néhol a faluban gémeskút adta a vizet). Mellette nyílt egy kiskapu, onnan jártunk be mi – és a szomszédaink is – ki-ki a maga veteményes- és gyümölcsöskertjébe. A kertek mellett terült el a szomszédék szérűskertje, hatalmas, szép formásan elrendezett széna- és szalma-kazlakkal. Itt történt a gabona betakarítása után a cséplés, eleinte még az ún. „tüzesgépekkel” (szén- vagy fatüzelésű alkatosság). Mikor az irgalmatlan zajjal megjelent a falu határában, olyan eseménynek számított, hogy a gyerekek csapatostul kísérték.

A nagy porta közepén hatalmas gazdasági udvar terpeszkedett, ahol szabadon futkároztak a csirkék, tyúkok, libák és kacsák. Minden háznál sok macskát tartottak, „ők” a hajnali és szürkületi fejeskor ott sorakoztak a gazdasszony körül, hogy a friss tejből részesüljenek. Különben a táplálékszerzés ügyességükre hagyatkozott, ráérték éjjel-nappal a szérűskertben és a ház körül egereket hajkurászni. Volt belőlük elegendő. Minden háznál kutyák őrizték a portát, szomszédunkban egy hatalmas világos-szörű kuvasz töltötte be eme tisztséget.

Hajnalban és szürkületkor a nagy udvaron keresztül vezették át az istállóból a teheneket, lovakat itatásra – a kút mellett hosszan elnyúló vályúhoz. Minden istállóban rengeteg házinyulat tartottak, ott futkároztak az emberek és állatok lábainál, néha kimerészkedtek az udvarra is.

A szomszédos épület tűzfala érintkezett az iskolaudvarral, amely kicsit megemelve épült az egyenetlen, enyhén emelkedő talajszint miatt. Házukat övező „padhoz” másfél méteres kis létrát állítottunk, azon közlekedtünk hozzájuk és udvarukon áthaladva, a kertünkbe. Ők pedig az út lerövidítése céljából erre, az iskolaudvart érintve jártak a falu felé. Ugyanis az előttünk levő „utca”, út, kövezetlen, ezért esős időben járhatatlan volt a nagy sár miatt.

Luczáék lánya két évvel volt idősebb nálam, így két osztállyal fölöttem járt az iskolába, mégis nagyon összebarátkoztunk. Hol nálunk, hol náluk vagy a kertben, szérűben együtt játszottunk, babáztunk, tanultunk, kézimunkáztunk, elkísértem őt, mikor libákat legeltetett; később együtt suttoztuk el titkainkat egymásnak. Gyakran tanúja voltam, hogyan készíti, öltözteti édesanyja nagy gonddal vásár- és ünnepi reggelenként,

templomba menet előtt. Neki is gyönyörű, hosszú haja volt, szőke, mint az enyém. Gondosan átfésülték, felül simára, hátul összefogva, hármassal fonták egy vastag copfba, alul pedig nagy, a ruházat színéhez illő, széles pántlikából masnit kötöttek. Csinos, magas, kék szemű lány volt. Nem zavart bennünket az a másság, hogy őt így, engem pedig városi divat szerint fésülték és öltöztették. Sok érdekes tapasztalatot gyűjtöttem azáltal, hogy teljes mélységében megismerhettem a falusiak életét és szokásait.

Szép volt a falusi viselet. Fél lábszárig érő rakott-szoknyában jártak asszonyok, lányok, különféle alkalomra mindig más-más volt az illendő. Többféle szövetből, brokátból, selyemből vagy kartonból varrták a ruháikat. Volt belőle egyszínű, színes, virágos (minden színes volt rajtuk, egymáshoz illő, de nem tarka). A blúz hozzáillő, ugyanabból az anyagból készült, vagy más árnyalatban, de mindig harmóniában a többi színnel. A legfelső rakott-szoknya alatt legalább 3-4 „slingelt”, keményített fehér alsószoknyát hordtak magukon a lányok. Föléje kötényt kötöttek, amelyet körben slingeléssel, csipkével, vagy hímzéssel díszítettek.

Vasárnap „ünneplőruhába”, „kiöltöztek” a templomba, délután a „létániára” (litánia) megint másik ruha illett, sétálni ismét átöltöztek, aztán karjukat összefonva, külön a kisebb, külön az „eladó lányok” járták a falut, le-föl sétálva az úton, jó hangosan, torokhangon énekelve, míg az asszonyok a ház előtti „padon” ülve beszélgettek, figyelték a lányokat. Külön meg kellett tanulniuk járkálni a sok szoknyában. Csípőtől lefelé – mint egy-egy harang – ringott a szoknyájuk. Amikor karonfogva egymás mellett járkáltak a falu főutcáján, külön látványosságnak számított, ahogy egyszerre hullámozott, ringott csípőjükön a sok szép színes rakott-szoknya. Szerintem nem tréfa az a mondás a népviseletet hordó lányokról, amely így szól: „Éccsanyám, indíjja el a faromot” ugyanis a sok szoknyát a kezdő lépéseknél be kell állítani, hogy a csípőjükön ütemesen ringjon járkálás közben!

Kirándulások

SZÜLEIM ideköltözésük óta baráti viszonyba kerültek a közeli falu evangélikus pap családjával. Nekik két gyerekük volt: velünk egykorú lány és fiú. Mi négyen voltunk testvérek, én egyedül lány a három fiútestvérem között. Gyakran összejött a két család, de nemcsak otthon, hanem kellemes időben a két falu közti kis dombon levő erdőben találkoztunk. Gyakran a kis dombot megmászva, az erdőbe jártunk kirándulni. Itt ugyan nem volt forrás, ezért nagy csörgős-korsóban vittük a vizet, a felnőttek pedig egy-egy üveg bor mellett beszélgettek. Legtöbbször szalonnát sütöttünk nyárson, amit mi gyerekek nagyon szerettünk. Nyári délutánonként kellemesen éreztük magunkat a terebélyes bükk- és cserfák árnyékában. Barangoltunk az erdő fái között, tavaszon szamócát szedtünk, máskor békát, gyíkot lesve, ősszel a fákról lehulló makkot gyűjtögettük.

Szüleink minden nyáron legalább egyszer a *Gyertyánkúthoz* egész napos kirándulást szerveztek. Ez kicsit messzebbre esett, mint a dombtetői kirándulóhelyünk, de nagyon szép a környéke, és kitűnő forrás fakadt egy kis gödörből. Ilyenkor az egész falun keresztül vitt az utunk, mely a kis haranglábnál kétfelé ágazott, mi a jobboldali utca felé tartottunk. A falu végefelé, egy módos gazda háza állt. A keletnek néző nyitott padon (folyosón) összeeszkábált ágyon mindig egy csontsoványra lefogyott, nagybeteg (TBC-ben szenvedő) ember feküdt, már messzire hangzott, hogy köhögi ki a tüdejét. Vézna, meggörcbült teste és holtsápadt arcától mindig megrendültünk, – megilletődve, csendben haladtunk el a porta előtt.

A falut elhagyva, nemsokára a kis dombon elterülő temetőhöz értünk. Az út mellett a partot már lekoptatták az emberek, mert innen hordták haza az agyagos földet, amit apokának hívtak. Ezt használták mázolásra (tehéntrágyával keverve), de az épületek vakolásához szükséges *malternek* (habarcs) is ez alkotta az alapját. Ezért aztán a függőlegesen egyenesre koptatott talajból itt-ott emberi csontmaradványok lógtak ki. Mi csak félszemmél mertünk odanézni, és mindig megilletődve, csendben haladtunk el a kis temető mellett.

Szellemtörténetek

ERRE járva, eszembe jutottak azok az esték, mikor valamelyik szomszédban csak a tűzhely világossága mellett hallgattuk a **szellemtörténeteket**, a hazajáró lelkekről, lidércekről szóló falusi meséket. A bírő lánya: Berta előszeretettel, szinte átéléssel mesélt valamilyen „tüzes szekerről”, amelyen a holtak visszajárnak, és pont éjfélkor végigszáguldanak a falun, közben a szekerről szikraeső hull szerteszét, s jaj annak, akit elér egy szikrája! Egyik kedvenc mondókájuk egy szerelmespárról szólt: a lány, aki elvesztette párját, visszajárt élő szerelméhez. A falusiak így énekelték meg az esetet: *„Jaj, de szépen süt a hold, ballag egy eleven, meg egy hót. Félsz-e rózsám? Nem félek én, mert velem az Isten, meg te!”* – És mindig akadt a mesélők vagy a hallgatóság között, aki ezeket látta és hallotta.

Kukoricafosztás

MINDEN őszi nagy a sürgés-forgás faluszerte. Szorgos gazdák az egész háznéppel együtt takarítják be egész évi munkájuk gyümölcsét: a termést. A nyári aratás után a földeken talán a legnagyobb munka a burgonya fölszedése, majd a kukorica törése és hazaszállítása. De még ezzel sincs vége a teendőknél, mert otthon előbb tető alá, nagy halomba gyűjtik, utána sietni kell, minél előbb megszabadítani a fölösleges háncstól, hogy kiszáradjanak a csövek. Aki nem eléggé gondos, bizony rosszul jár, mert a nedves kukorica befülled, ha időben nem végzik el a munkát. Ezért aztán megszervezik a kukorica-fosztást az erre alkalmas borús, esős időre, amikor a többi sürgős őszi munkát a földeken szüneteltetni kell.

Ilyenkor a lányok-legények, a család apraja-nagyja összegyűlik a gazda pajtájában. A fészerben petróleumlámpa hangulatos félhomályában folyik a fosztás. Lehántják a csövekről a fölösleges réteget, a hosszabb háncsból (csuhéj) annyit hagynak, hogy párba lehessen kötni. Utána kirakják

szárítani a ház teljes hosszában elnyúló folyosón e célra fölszerelt rudakra (nagyobb gazdák külön szárítóban tárolják). Őszön a ház előtt körbefutó folyosókat a száradó kukoricacsövek, meg az erős-paprikafüzérek díszítik.

A kukoricafosztás ugyanolyan ünnepélyesen zajlik, mint télen a tollfosztás, mert munka közben mindnyájan, a család valamennyi tagja, meg a szomszédok, ismerősök jól szórakoznak, adomákat, történeteket mesélnek, vidáman dalolnak. Ilyen alkalommal hallottam egy „fűzfapoéta” által költött dalt, ami (Nógrádmegyerben) egy közeli faluban történt tragédiát mesél el; egy szerelmi féltékenységből elkövetett gyilkosságról szól, ami abban az időben megrázta a környéket:

Ki hallotta, hogy Megyerben, mi történt,
A szép Babindalyi Tercsit megölték.
A szép Tercsit kihítták az erdőbe,
Elevenen temették be a földbe.
A szép Tercsit öltöztetik fehérbe,
Domonkost meg kísérik a börtönbe.
Domonkos meg levelet ír annyának
Fehér párnát kügygön feje-allyának.
De az annya azt válaszolja rája
Bús könnyeid, legyen a fejed-allya...
Jaj istenem! Hogy lehet ilyen anya,
Kinek nem kell a maga-szültött fíja?”

Lehet, hiányos a leírás, de ilyen idő távlatában csak ennyire emlékszem vissza. Még ma is fülembe cseng a dal szövege és dallama, amint fosztás közben szomorú hangon éneklik a megható történetet... Máskor adomákat mesélnek, tréfálgoznak, gyakran ilyen alkalmakkor szövődnek titkos szerelmek a lányok-legények között.

Kukoricafosztáskor és a téli tollfosztás idején a ház asszonya nagylányával vagy a menyecskével együtt csemegét készít frissen morzsolt (télen a szárított szemekből főzött) kukoricából a vendégeknek. A főtt kukoricát melegen nagy, kétfülű tálakban, darált mákkal és cukorral bőven megszórva kínálják körbe. Az „emberek” (házigazda és a legények) pálinkás- és borosüvegeket indítanak körbe, amitől a hangulat egyre emelkedik, s a dallamok messze szállnak a csendes falusi éjszakában...

Vakáció háború árnyékában⁴

Naplórészletek

1943. december 24. Marosvásárhely. Akkor az egész iskolai év különös volt – jóval később kezdődött, mint máskor. Októberben még szüretre jártunk vidéki osztálytársainkhoz, szórakoztunk, vidámak voltunk, nem gondoltunk arra, hogy a világban, és nem messze határainktól, már dúl a világháború. December hónap rengeteg tanulással telt. Tanáraink be akarják hozni az időt, hajtanak bennünket, minden tudást belénk akarnak gyömöszölni. Alig győzzük, egymás után íratják velünk a dolgozatokat, sorra feleltetnek bennünket. Észre se vettem, megint itt a legszebb ünnepünk, Karácsony.

Apámat még tavasszal behívták katonai szolgálatra, Szászrégenben állomásoznak. Eddig Karácsony ünnepén mindig együtt volt a család, boldogok voltunk. És most? Az arcokon szomorú mosoly... Mindenki jót vár, de valamit senki sem mond ki... Rossz érzés vesz rajtunk erőt. Mi lesz ezután – jövő karácsonykor? Félünk a jövőtől, pedig finom falatoktól roskadozik az ünnepi asztal: kalács, sütemény, ajándékok a karácsonyfa alatt... és mégis... Mi ez? Miért gondolok most ilyenekre, Kisjézus születésnapján? Nem tudom... Elszorul a szívem, nézem a karácsonyfát. Miért nem tudok felszabadultan örülni? Apámra, rokonainkra, tanárnőimre gondolok... Vajon ők gondolnak-e ránk? Talán jobb volna, ha ki tudnám verni fejemből ezeket a kellemetlen gondolatokat...

Vége a tanévnek! – Amilyen rövid volt az iskolai év, olyan hosszú vakáció következett. Beteljesedett, amitől féltünk, amiért annyira kellett hajtanunk, egész iskolaév alatt szinte rohamléptekben vettük át a tananyagot.

⁴ Megjelent a Boldog Jövőnk Alapítvány Lyra 2004. júniusi Irodalmi Antológiájában.

1944. március 31. péntek. – Igen. Vége a tanévnek, de most, ennek a vakációnak nem tudunk örülni. Minden lány arcára különös borongós-félelem ül ki. Érezzük, hogy a háború jeges keze fojtogat bennünket. Holnap délután négyre még be kell mennünk az iskolába. Az osztályterem már üres... kong... Furcsa valami facsarja a szívemet. Olyan rossz nézni a kiürített termet, pedig nemes célra adjuk át, kórháznak fogják berendezni.

Április 1. szombat. – Szomorú, bágyadt napsugár kandikál be az ablakon. Az égen nyomasztóan sötét fellegek gyülekeznek, mintha ők is háborúba indulnának. Nekünk ma még iskolába kell mennünk? Igen! Ma, utoljára!

Út közben velünk szemben egy végeláthatatlan hosszú csapat – bús melódiákat játszva közeleg – rozzant zenekar kíséretében. Asszonyok, gyerekek sírnak, kapaszkodnak a családfő, testvér, szerető férj vagy feleség karjába. Hová mennek? Ki tudná megmondani?

Az iskolában a diri különböző rendeleteket ad ki. Osztályfőnökünk a gépiróteremben tanácsokkal lát el bennünket. Aztán leosztályozza a társaságot. De megint mi ez? Sziréna... le a pincébe! Ott adtuk át a tanárnőknek ajándékainkat, kis rózsafüzéreket. Úgy örültek neki! Mindenki készülődik, vidéki osztálytársaim az utolsó vonattal utaznak haza.

Iskolából hazajövet az úton még mindig mennek, csak mennek a katonák, autók, szekerek –, asszonysírás zaja vegyül a zűrzavarba. Olyan zavart a csendes város, mint egy megbolydult méhkas. Csak mennek, mennek az emberek, de hova? Védeni a hazát, minket védeni? Szent kötelesség! Így tanították nekünk. Ne sírjatok, asszonyok, anyák! Szeretteitek hősök, akár élnek, akár halnak!

Április 3. hétfő. – Anyukával az iskola előtt elhaladva Ferike, – osztályfőnöknő – a tanterem ablakából felénk integet; behívott, beszélni akart velem. A vakáció idejére állást tartogat számomra. Ismerősének már említette, hogy valakit küld hozzá, akiért kezességet vállal minden tekintetben. Hízott a májam! Hiába, Fricike jó osztályfőnök, szeret engem.

Hosszú vakáció

Diáksapkában

MÁR amikor olyan váratlanul befejezték az évet, sejtettük, hogy ennek komoly oka lehet. Azt se tudom, mivel fogom eltölteni a hosszú hónapokat. Igaz, körülöttünk már dúlt a háború, de mi a vakáció alatt mégis jól éreztük magunkat. Azt hiszem, nyugodtan leírhatom, ez volt 17 éves korom gyönyörű vakációja, *életem legszebb nyara!* Igaz, itt-ott a háború szele megérintett, kicsit talán nyugtalanított is, de mint diák, nem sokat foglalkoztam vele. Guszti bátyám írogat a frontról, minden levele ajándékot jelent a családnak.

Nyáron a diákokat egy hónapra beosztották *honvédelmi szolgálatra*. Én egy hónapig irodai munkát végeztem a katonai parancsnokságon. Viszont a kamarai állást nem vállaltam el, inkább beálltam Júliához (ügyvéd) titkárnőnek, délelőtt kilenc órától délután egyig dolgozom az irodában. Javamra vált ez az idő; gyakoroltam a gép- és gyorsírást, sok jogi témába belekukkanthattam. Együtt jártunk bírósági tárgyalásokra, munka közben többször átváltottunk német nyelvre. Ki tudja, talán majd még hasznát vehetem?

Időnként jöttek a levelek Dunántúlról. Ezek felüdítettek, vágyat oltottak belém egy szebb, boldogabb élet után. László mindig komolyan, megfontoltan ír, ami leánykérésnek is beillik. A délutánokat a sportpályán, vagy a Maroson töltöm. Szeretek evezni, nézni a gyönyörű vidéket, a folyó nyugodt vizét, a szélről felkavart hullámokat. Kétoldalt a part teli rejtekhelyekkel, nádasokkal, a sziget tarka virágokkal... Osztálytársaimmal és társasággal együtt járunk a folyó holtágára. Előfordult, hogy viharban Marosszentannáig eveztünk le a folyón. Az idén már koratavaszon megkezdtük a vízi életet, amikor még tartotta magát hideg, gyakran kabátban eveztünk. Egy alkalommal, Ildivel ketten ültünk egypárevezős csónakban. Alig értünk át a híd alatt, a gátnál, a part felől nevetve úsztak

felénk holmi „egyenfördőruhás”, jóképű fickók. A fele se tréfa, – gondoltuk. Nincs kormánya a csónakunknak, nem tudtunk másfelé fordulni. Odaértek hozzánk... Barátságosan köszöntöttek – németül. Ildivel egymásra néztünk, s mivel jókedvünk volt, elneveltük magunkat. De egy szót se szóltunk, továbbbeveztünk.

Gyakran kijártam a sportpályára. Bevettek a kézilabda csapatba. Vereséget szenvedtünk a sepsiszentgyörgyi diákcsoporttól, meg a békéscsabaiktól, de a bajnoki mérkőzést Csíkszeredán a *mi iskolánk csapata nyerte meg*. Mérkőzés után székelyruhában táncoltunk, amivel nagy sikert arattunk. Vendéglátóink szép ünnepséget rendeztek tiszteletünkre.

1944. június 4. vasárnap. – Izgalommal vártuk a sportbemutató napját: Elkészült a szöttes ruhám, melynek anyagát kedves nagyanyám küldte. A kötény hímzését tegnap fejeztem be. Délelőtt a gyönyörű Városháza előtti téren ünnepséggel kezdődött a nap. – Délután sport-bemutató következett. Távugrásból érmet nyertem. Kucika remek súlydobó. Ki hitte volna eddig? Fricike is itt volt, velünk együtt izgult. Szüleim a tribünről nézik a bemutatót. Legszebb szám a miénk: Nagy kört alkotva, mind székely szöttes ruhában pompázva táncolunk. Olyan, mint egy virágcsokor a színes lánycsapat. Zsozsó a párom. Nem volt hiábavaló a sok próba, jól sikerült. Olyan aranyosak voltak a kicsik. Mennyit bajlódtam velük, de megérte. Kifelé jövet utunkat elállva, végig tapsoltak bennünket.

Nyár végén nagyanyámék Páván már nagyon vártak. Még egy felejthetetlen hónapot náluk tölthettem. Az utána következő időszakot már nem lehet gondtalan diákéletnek nevezni, mivel a front feltartóztathatatlanul közeledett az országhatárhoz.

Páva, 1944. augusztus 23. – Vége a nyárnak, vége a vidám vakációnak! Táviratot kaptam otthonról: „*Kata azonnal induljon haza!*” Mi történt otthon? Elsírtam magam. Gyors csomagolás, másnap reggel búcsút vettem a rokonoktól. Szegény nagyanyám! Azt

mondta: Katakám! – utoljára látlak! Szomorúan búcsúzkodtunk. Valóban úgy éreztük mindnyájan, hogy veszélyes idők következnek.

Borús, hideg hajnalon Ilus néni lovas-kocsival kísért az állomásra. Sok utas várakozott a vonat indulására. Minden szokatlan és nyomasztó volt. Megtudtuk, hogy Romániában éjjel árulás történt: **Yassinál átálltak a szovjet csapatokhoz.** Ilus néném nagyon aggódott, hogy fogok hazaérkezni? Mi lesz, ha a vasútvonal valamelyik szakasza átkerül a frontvonalra? Akkor se itt, se otthon nem leszek. Tanácsokkal látott el, ha valami nem várt esemény történne út közben. Azt ajánlotta, hogy bármelyik katolikus plébániánál kérhetek segítséget.

Marosvásárhely, 1944. augusztus 24. – Ezeket a sorokat már itthon rovom a naplóba. Hirtelen minden megváltozott. A vonaton az utasok olyan furcsán viselkedtek. Mindenki a politikai helyzettel foglalkozott. A körülöttem ülők valamennyien telefon- vagy távirati értesítésre indultak haza. Egy kedves tanárnővel utaztam, aki Szeged mellett lakik és Kézdivásárhelyen, a Székelyföldön járt, katona férjét látogatni. Egy fiatal tanító Kolozsvárra igyekezett.

Otthon izgalommal vártak. Féltek, hátha nem indulok el azonnal. Szerencsére semmi baj nem történt utazás közben, fontos, hogy bármi történik, itthon, szeretteimmel együtt lehetek.

Meglepetéssel fogadtak: már az új házban lakunk (Huszár u. 3). Tágas, kényelmes lakás, nagyobb, mint az Emke utcai otthonunk. Nagy verandáról nyílik a hall, külön-külön kis előszobákkal. Az ebédlőt már be is rendezték: a fekete ebédlőbútor itt érvényesül igazán, a másik lakásban zsúfoltnak hatott. Az ablakokra a függönyöket és a nagy szőnyeget nem tettük helyére. Ki tudja, nem kell-e hirtelen menekülnünk, akkor jobb, ha becsomagolva maradnak. Itt külön szobája van mindnyájunknak, a szülőké a legnagyobb, enyém a legkisebb, a fiúké közepes. Az én szobámba még bútorok vannak beszáfolva.

Tervezgetek, tavasszal a kerítés mellé bokrokat, virágokat telepítünk, és növényvel befuttatjuk, ami kicsit elzár bennünket a kíváncsi szemek elől.

Velünk költözött Hófehérke és a fekete Krampusz-cica. Remélem, megszokják új otthonukat. Egyszer (még az Emke utcában), az ablakból kifelé nézegetve, megállt előttünk egy hintó. Jól öltözött hölgy szállt ki belőle, arra kért, szeretné megsimogatni a cicákat. Azt mondta, már többször járt erre és nagyon tetszett neki a fehér-fekete cicapáros. Aztán megkérdezte tőlem: eladnám-e neki a cicákat? Furcsán nézhettem rá, mert elnézést kért, és gyorsan elbúcsúzott. A hintóról eléje siető fogatos – grófnőnek szólitotta. Ha akkor tudjuk, hogy hirtelen kell majd elhagynunk otthonunkat, jobb lett volna a cicákat a kedves látogatónak ajándékozni. Sok macska és kutya lett gazdátlan a környéken, mert az elhurcolt zsidó családok állatai árván maradtak. A mi macska-családunk is megszaporodott, – három cirmos cica lelt otthonra nálunk.

Szeptember elején egyre gyakrabban szól a sziréna – nyugtalanítanak a sorozatos légiriadók. Alig lehet kimozdulni a lakásból. Ennek ellenére rendszeresen járok zongoraórákra. Legtöbbször nem várokozom autóbuszra, gyalog megyek. Általában sikerül kifogni egy-egy légiriadót. Ennek köszönhetően már megismertem a város több óvóhelyét. Egy alkalommal Say alezredeshez, a katonai parancsnokságra kellett mennem. Felesége, Erzsike néni már elutazott Sopronba. Eltört a lába és ki tudja, ha netán gyorsan kell elhagyni a várost, a bepólyált lábával gondot jelentene számára az utazás. Say egy gyönyörű őszirózsacsokkal kedveskedett nekem.

Elmélázva ballagtam hazafelé, miközben az úttesten romániai szász menekültekből álló oszlop haladt, legalább két órája mennek, csak mennek szekerekkel és gyalog, végeláthatatlan, tömött sorokban. Szegényeknek el kellett hagyniuk otthonukat; egész életük munkájával, verejtékével megszerzett javaikat hátrahagyva – kevés holmijukkal menekülnek, – de hová? – a bizonytalanságba! Miért? Ez a háború! Az embereket sújtó, kegyetlen háború, amit emberek találnak ki. De miért? Milyen emberek ezek?

Ilyen gondolatokba mélyedve jutottam el a Fő-tér forgatagán túl, a Városházát megkerülve, kiértem a hazavezető útra. Egyszerre repülőgépek zajára lettem figyelmes. Ez már nem újdonság, megszoktuk, hogy állandóan a fejünk felett keringenek hol szövetséges, hol ellenséges repülőrajok. Én is megálltam. A Poklos-patak hídján kezdtem számolni, hány gép van fenn a levegőben: 1, 2, 3... 13! Nem vagyok babonás, de ezt a számot nem szeretem. Mások is megállnak, nézik, számolják. Kisdiákok az úttest közepén körbeállva mutogatnak fölfelé:

– Nézd: „V” alakba fejlődnek!

– Mi ez? Repülőgép bemutató?

Megint kiabálnak: – ni! Az első gép hogy előresiet!

– Aha! Valamit dobnak a gépből... És máris hangos, bumm rázza meg levegőt. Ez nem bemutató, hanem bombázás! Mindenki rohan óvóhelyet keresni. Hü, hogy ropogott... mert alacsonyan szállva, géppuskáztak a gépekből. Az óvóhelyre érve, eszembe jutott, hogy családunk minden tagja szanaszét van. Bandi a Maroson, a gátnál fürdik... Pista Lacihoz ment, csak Anyukám van otthon, ő meg miattunk izgul. Szegény szászok út közben hová tudnak elbújni? Sehová! Most juthattak ki a városból, az országúton éri őket a bombázás. Később megtudtuk, hogy valóban, őket, a szerencsétlen földönfutókat bombázták és géppuskázták a nyílt terepen. Rengeteg halott... ember és állat lett a bombázás áldozata. Családunkban is történt egy majdnem tragikus eset. A szász menekültek épp’ akkor haladtak el az országúton, amikor a bombázás történt, ott, ahol Bandi fürdött a Marosban. Ki tudja, akarva vagy véletlenül, de oda is jutott a lövedékekből, és öcsém szeme a légnyomástól megsérült. Azonnal kórházba került, egyik szeme maradandóan károsodott.

A zavaros helyzet ellenére – talán a csodában reménykedve – rendezgettük új otthonunkat, gondolván, hogy talán mégis maradhatunk. Sajnos, mindez hiú reménynek bizonyult.

Szeptember 7. csütörtök. – A Városházán polgári személylapot akartam kérni. A 46-os szobát kerestem, – zárva! Érdeklődtem a másik szobában.

– Kérem, tessék Szombathelyen keresni!

– Köszönöm, – közben arra gondolva: ha már a hivatalokat költöztetik, nagy baj lehet.

Pénteken bátyám a tanítóképzőben megkapta a képesítőjét, szeretnék megünnepelni a nevezetes napot. Öt fiú, Pityu osztálytársai lesznek ott, engem, Mezei Manyikával meghívtak egy flekken-vacsorára a Ritz pincébe. Flekken ugyan nem volt, helyette Tordai-pecsenyét vacsoráztunk, utána finom, félédes pezsgőt ittunk, amitől jókedvünk kerekedett: dalolgattunk és táncoltunk. A fiúk óriási piros szegfűcsokorral kedveskedtek nekünk. Jól éreztük magunkat, de gondolataim messze kalandoztak, azokhoz, akik távol vannak ugyan tőlem, de szívemben hordom őket. Tizenegy óra után érkezünk haza. Szép volt ez az este, az **utolsó vacsora Marosvásárhelyen**, amit baráti társaságban töltöttünk el. Csodálatos, hogy ma a megszokott időben nem volt légiriadó. Talán azért, hogy az esténk zavartalan legyen...

Szombatra virradóan alig aludtunk, mert egész éjjel repülőgépek zúgtak fölöttünk, közelről hallottuk az ágyúdörgést, civilek és katonák gyalog és különféle járműveken: magyarok... németek... hadifelszereléseket szállítanak, költöztetik a kórházakat. Az utakon nem lehet átjutni. Eldőlt a sorsunk: nem várjuk be a frontot, holnap útra kelünk a csonka hazába. Ki tudja, mi lesz Erdély sorsa a háború után?

Ott kellett hagynunk a barátságos, meleg otthonunkat, kedves városunkat.

Így végződött a szép nyár, a hosszú vakáció. Csúf borús, esős időben, szomorú szívvel mentünk az állomásra, ahol hihetetlen tömegben, három légiriadó után indult el a legutolsó civileket szállító szerelvény, hogy elvigye utasait a bizonytalan jövőbe...

Utazás ágyúörgés kísérettel

Igaz történet

TÖRTÉNETEM a második világháború vészes közeledtét idézi fel emlékezetemben, amikor a front már majdnem elérte határainkat. Családunkból édesapám és legidősebb bátyám behívót kapott, apám egyelőre helyben teljesített szolgálatot, bátyámat mindjárt kiképzése után a frontra vezényelték. Yassinál történt román átállás következtében a családi tanács úgy döntött, nem maradhatunk Erdélyben, mivel nyilvánvalóvá vált, hogy újra visszakerül Romániához. – Menekülésünk vagonokban zajlott, sok vasutas-vezetővel, és alkalmazottal hozott össze sorsunk, akikről csak úgy tudok megemlékezni, hogy becsülettel tették dolgukat, mint katonák helytálltak, segítettek az embereket, amennyire tőlük telt. – Rövid bevezetőm után rátérek a hosszú utazásunk alatti, szinte napló pontossággal leírt eseményekre. Nem várhattunk tovább.

Megszólalt a légiriadót jelző sziréna, amikor elfoglaltuk az utolsóként indított vonatszerelvényen szűkre szabott helyünket. A három főnek tervezett kis fülkében (mint a halak a szardíniás dobozban) kilencen szorongtunk. Az állomáson kevés hely jutott a rengeteg menekülőnek, ezért amikor meghallottuk a légiriadót jelző sziréna hangját, a közeli dombra futottunk, mivel az állomás pincéje szűk a rengeteg utas számára. Amíg végre elindíthatták a vonatot, három légiriadó-jelzés váltotta egymást. Szerencsére a repülőgépek nem bombáztak. Személypoggyászunkat a szerelvényhez tartozó tehervagonokba rakták.

Szomorúan tekintettem ki a vonat ablakából, elmerengve néztem a várost, a Marost, a vikendtelepet, ahol oly sok kellemes órát töltöttem, boldogan fürödtem, csónakáztam testvéreimmel és diáktársaimmal. Most senki sincs arrafelé, mindenki, csomagol, rohan.

Régen volt, de mindenre tisztán visszaemlékszem. *1944. szeptember 10-én* kellett elhagynunk Marosvásárhelyt, kedves otthonunkat, és elindultunk a bizonytalan jövőbe. Előbb Nagyváradra, mert még élt bennünk a reménynek egy szikrája, hátha visszatérhetünk Marosvásárhelyre, s talán mindez csupán rossz álom, egy rövid kirándulás lesz számunkra. Ezért a személypoggyászuinkat Nagyváradra irányítottuk.⁵

Amerre haladt a szerelvény, mindenütt nyomot hagytak a bombázások. Vonatfüst, zsúfoltság, ember-ember hátán, még a vonat tetején is emberek kapaszkodtak. Három nap kellett hozzá, hogy Nagyváradra érjünk. Igaz, Debrecen is érintenünk kellett, mert nem volt közvetlen csatlakozás. A vonat ablakán kinézve, szörnyű pusztulás képe tárult elénk. Az állomásépület fele romokban, a pályaudvar nagy része is csak egy romhalmaz, a vonat- és villamossínek sok helyen felszaggatva, ég felé kunkorodva. Mire jó az emberek nehéz munkájával teremtetett világot romba dönteni? Sosem fogom megérteni.

Azt a háromnapos utat igazán nem lehet luxusutazásnak nevezni. Vonatunk *1944. szeptember 13-án* hajnali négykor érkezett a városba. Szerencsénkre rokonaink vártak bennünket, szeretettel fogadtak. Jól esett lemosni magunkról az út porát, utána a tiszta ágyban kialudni fáradtságunkat. Mindennel ellátottak bennünket.

A Püspökségi-palota épülete alatti hatalmas pince szolgált óvóhelyül. Odafutottunk minden alkalommal, mikor légiriadót jeleztek a szirénák. Nagyon sokan ide jártak a környéken lakók közül. A riadók után gyakran mentünk megnézni, milyen pusztítást végeztek a bombák a városban. Békeidőben nehéz elképzelni, milyen szörnyű rombolással járt egy légitámadás.

Helyzetünk nem fordult jobbra. *Szeptember 25-én* már nem gondolhattunk arra, hogy visszamehetünk Marosvásárhelyre. Ide is folyamatosan, megállás nélkül hallatszik az ágyúdörgés, az irgalmatlanul közelgő front ijesztő moraja. Alaposan végiggondoltuk helyzetünket,

⁵ Azonban mindenünk elveszett, a vonatra teherszállítmányként föladott poggyászainkat valahol lekapcsolták, mivel az emberek menekítése fontosabb volt.

eldöntöttük, hogy mind a négyen együtt megyünk tovább szülőföldem felé, s – ahogyan Apukámmal otthon megbeszéltük, – a háború befejeztével ott találkozunk.

Nagyváradról ismét útnak indultunk kis bőröndjeinkkel, némi élelemmel az állomásra. Ott ismét érdeklődtünk a föladott poggyászaink iránt. Sajnos, a nagy zűrzavarban pontos fölvilágosítást nem tudtak adni. Lehetségesnek tartják, hogy a szerelvényről, amellyel ide érkeztünk, valahol lekapcsolták a teherszállítmányt; mert most az emberek mentése a legfontosabb. A szolgálatban levő tisztviselőnek otthagytuk leendő pontos címünket azzal a kéréssel, ha netán megkerülnének poggyászaink, irányítsák utánunk. Szomorúan vettük tudomásul újabb veszteségeinket, nem sok reményünk maradt arra, hogy valaha is viszontlátjuk értékeinket. Most már az összes vagyónunk egy-egy kézipoggyász, váltás fehérneművel és néhány aprósággal.

Zuhogott az eső, körben a sötét ég alja mindenhol villogott a repülőktől, leszórt bombáktól. Az ágyúzás már nagyon közélről hallatszott. Vajon kiérünk-e ebből a pokolból? A front szinte percről-percre közeledik. Megint abba a helyzetbe kerültünk, nem tudtuk, kijutunk-e a vonattal előbb, mint ahogy az ellenség beszabadul a városba? Este kilenc óra tájban szomorúan vettünk búcsút szeretteinktől. Még éjfélkor is az állomáson állt a vonatunk.

Szeptember 26-án talán két óra lehetett éjfél után, mikor végre elindulunk. Marhaszállító vagonokban van a lakosztályunk, amit én igazi „Luxus-lakosztálynak” neveztem. Kellemetlen hideg idő volt, helyenként beesett az eső. Legmelegebb holmim a tavaszikabátom, abban dideregtem. Mindnyájan nagyon fáztunk. Berettyóújfaluban sebesült katonák szálltak be hozzánk, akik szintén Váradról indultak. Úgy eresztették el őket, menjenek, ki merre lát! Később többen új helyet kerestek maguknak. Mi is átköltöztünk újságokkal megpakolt postakocsiba. Abból készítettünk fekhelyet, ott aludtunk. A katonák olyan kedvesek voltak, hogy takarókkal, köpenyeikkel takargattak bennünket. Megállapítottuk, hogy legpuhább derékalj a „Vasárnapi újság” és a „Függetlenség”, ezért én azokon aludtam.

Sokáig kellett vesztegelnünk szinte minden állomáson. Sötétedés-kor megágyaztunk és lefeküdtünk. Éjjel indult a vonatunk és ma, szeptember 27-én Karcagig jutottunk. Az állomás kútjának langyos artézi vizében mosakodtunk. A mellettünk elhaladó helyi lakosok megcsodáltak bennünket, mintha – valahonnan a Holdról pottyantunk volna ide, a kút mellé, tisztálkodni. Itt is sokáig állt a szerelvény.

Aggódunk, hátha nem lesz elég az útravalónk, mert Váradon az utolsó nap nem sütöttek kenyeret. Előre mi sem tudtuk, mikor indul újból a vonatunk. Jónak láttuk, ha valami élelem után nézünk a környéken. Így aztán az útitársakkal szalonnaért cseréltünk kenyeret.

Megtudtuk, hogy Váradról a csendőrök is erre a szerelvényre szálltak föl, egy százados vezetésével. Anyukámmal fölkerestük, bemutatkoztunk, anyám – mint egy főhadnagy felesége – elmondta, hogy állunk. Tőle vásároltunk kenyeret és szalonnát (5 pengőért, a forma kedvéért, mint mondta). Én nem sokat törődtem az üzletkötéssel.

Utunk további része hasonlóan telt, lassan, nehezen. Néhol 2-3 napig vesztegeltünk, a szerelvényt többször áttolták mellékvágányra, legközelebb Fegyverneken, ahol három napig kellett időznünk. Megint másik vagonba költöztünk, ahol postások laktak. Egy helyes fiatal párral kerültünk „társbérletbe”. Másik útitársunk, Magdus, szörnyen ideges volt. Ki volt festve mindig, mint egy bohóc. Ahol megállt a vonat, beszerző körútra indultunk. Aztán lassan már mindennel el voltunk látva, a férfiak még kis kályhát is szereztek, a kályhacsövet konzervdobozokból tákolták össze. Fegyverneken egyik házaspár elment egy német szekérrel.

Szajolnál fényképeket készítettünk, egyet a vonat végén, egyet a másik szerelvényen. Napokig haladtunk, de lassan, különösebb esemény nélkül.

Már október 2-át írtuk. A százados megbeszélésre hívott Anyukámmal együtt. Csodálkoztam, miért. Azzal kezdte: szeretné, ha „atyai” gondviselő szárnyai alá kerülnénk. Felajánlotta, költözzünk át a szállítmányába. Ott kényelmesebb körülmények fogadnak és gyorsabban fogunk haladni, mert katonai szerelvénynek számít.

Átrendezkedtünk egy üres fürkébe. Velünk jött még két tanítónő és két postás. Kicsit jobb társaságban voltunk az eddiginél. A „lakás” is kényelmesebb és melegebb, tisztább a levegő. Nem fáztam már éjjel sem, mert a százados kölcsönzött egy jó meleg takarót (később tudtam meg, hogy sajátját adta ide). Tehát megfelelő „felügyelet” mellett új „vagonlakásba” kerültünk.

1944. október 4. szerda. – Szentes és Csongárd között, Tiszaöldvára-n keltünk át a Tisza-hídon. De csak sorban: Tiszaöldváról átmentünk Homokra, szőlőt vásárolni. Kedves kis falu, szinte a szőlőskertek közé építve. Két szatyor szőlőt vettem. Milyen finom. Odafelé egész úton zuhogott az eső, bőrig áztunk. Még szerencse, hogy nadrágba bújtam. A fejemre papírcsákót készítettem. Híntón jöttünk vissza. Minden délután hosszasan sétálgattunk a síneken, még sötétedéskor is ott beszélgettünk. Tiszta, hideg idő volt, derült, kék ég, ragyogó napsütés. Kattogtattam a fényképezőgépet. Aztán sétáltunk, még nevetgeltünk is. Talán jobb így, túltenni magunkat szomorú helyzetünkön, mert ha az ember ilyenkor a sorsára gondol, s eszébe jut, hogy hol az otthona?... akkor nem jó semmi... és minden csak fáj!

Fölkerestük a szerelvény vasutas kísérőit megérdeklődni, meddig állunk itt. Aztán besétáltunk Szentesre. Megint esett az eső. Nagyon szép, rendezett kis város, sok virággal. Édes-piros almát vásároltam egy szatyorral, paradicsompaprikát is hoztam. Visszafelé a százados azzal ijesztgetett, hogy már biztosan elment a vonat! Na, csak ez hiányozna nekem!

Hiába minden, ha menekülünk is, azért szép a természet, süt a Nap, mi pedig sétálni indulunk a vonat körül. Először végigmentünk a szerelvény elején, egy lépcsőn megpihentünk, majd átmásztunk a túlsó oldalra. Innen is szép a kilátás. Most már végre napok óta nem halljuk a háború zaját, csend van körülöttünk, mintha nem is lagnának közelünkben emberek. Nem messze egy erdő tarkállik gyönyörű színes őszi lombjaival. *Mi meg békésen sétálgatunk, mintha minden a világon a legnagyobb rendben volna...*

Vonatunk mostanában elég jól halad. Bár nappal sokat álldogálunk, de éjszakánként rendes ütemben megyünk előre, közeledünk célunk felé. Séta közben azt mondta egyik útitársunk: kár, hogy ilyen rövid volt az út. Még hogy rövid! – gondoltam magamban – Lassan egy hónapja, hogy elindultunk Marosvásárhelyről!

Társasággal egy vendéglőbe mentünk, búcsúestet rendeztünk, ahol zene szólt. Visszafelé egy bódében fasírozottat sütöttek a szabadban, vettünk belőle vacsorára. Olyan jólesett a sok száraz étel után, hogy még most is érzem finom ízeit. Többen meglátogattak a „szobánkban”.

Kellemesen langyos este volt, a vagon ajtajában az egész társaság bús magyar nótákat énekelt, eldaloltuk az Erdélyi Himnusz és a többi ismert bús székely nótát, majd sokáig társalogtunk.

A vasutasok arról tájékoztattak, hogy még az éjjel beérünk Budapestre. Csak úgy, ruhástól feküdtünk le, mert már mindent összecsomagoltunk.

Budapest, 1944. október 6. péntek. – ÓH, PEST, hogy látlak viszont! Szomorú gyász-ünnep a mai, – igazán szomorú. Reggel a Nyugatiban ébredtünk. Már készülődtünk, amikor útitársaink búcsúzni jöttek, többen a viszontlátás reményében, bár ebben egyikünk se bízott.

Hordárt vártunk, majd taxin mentünk át a Keletibe. Csomagjainkat beraktároztuk a ruhatárba. Testvéreim kihasználták az alkalmat, elmentek megfürödni, borotválkoztak, alig ismertünk rájuk, mikor visszatértek, úgy felfrissültek. Tisztálkodásra nekem már csak a Keleti pályaudvaron nyílt alkalmam. De az is jólesett. Délután bátyámmal elindultunk Pesten körülnézni. Átmentünk Budára is, találkoztunk marosvásárhelyi ismerősökkel. Sokan jöttek el Erdélyből. Leveleket írtam, postára adtam abban a reményben,

Vagonlakás

hogy innen hamarabb megkapják. Bátyámmal moziba mentünk. Egy eszpresszóba is benéztünk a Rákóczi úton. Olyan furcsa Pest, este, így elsötétítve. Éjjel volt egy riadó, szerencsére nem bombáztak sehol. Vonatunk csak reggel indul tovább, ezért még ma is „vagonlakóként” a vonatban aludtunk.

A hosszú vonatozásról, az egész menekülésről ez maradt meg bennem, mert ilyen utazásban sem előtte, se utána (hál' Istennek) nem volt részem. És mégis erre az útra, most, ilyen hosszú évek távlatából is nosztalgiával, inkább kellemes, mint kellemetlen emlékekkel gondolok vissza, mert út közben, a bajban is, mindig talákoztam segítőkész emberekkel, ami akkor is kellemesen érintett, és még most is jóérzéssel tölt el.

A legszebb szerelmi vallomás

Naplóból szemezgetve

1946

TAVASZ volt akkor is, mint most. – És nekem nem is először, eszembe jutott az a gyönyörű kikelet, amikor Lajossal találkoztam. A középiskola befejezése előtt álltam, ő a város gimnáziumában tanított (nem ott, ahová én jártam), és a cserkészcsapat parancsnoka volt. Marosvásárhelyen a humán tárgyak mellett gyakorlati tantárgyakat, – köztük gyorsírást is – tanultam. Szabad akadémia nyílt a városban, Lajos engem kért föl, hogy az esti órákban az előadásokat gyorsírással jegyezzem. Ígéretet kaptam rá, hogy az áttételnél szakmai segítséget kapok, ezért vállaltam.

Ebéd után olvastam, később úgy elaludtam, hogy csak ötkor ébredtem fel. Bántott, mert fél ötre kellett volna mennem dr. K tanárhoz, a múlt héten két alkalommal leírt gyorsírást áttenni. Sietve készültem. Csengetnek, ő áll az ajtóban; arra gondolt, talán megfedkeztem róla. Bátyám is itthon tartózkodott, kicsit beszélgettünk, aztán elindultunk hozzájuk, mert neki van írógépe. Én olvasom a gyorsírás szövegét, ő átgondolva, gépbe diktálja a hűgának. Már annyira belejöttünk a munkába, hogy egészen jól haladunk. A mamája finom almás pitével kedveskedett a szorgos társaságnak. Mikor végeztünk a mára előírt résszel, még beszélgettünk egy ideig; Lajos érdeklődött az otthoniak iránt. Tíz óra volt, mire befejeztük. Hazakisért.

Annak a tavasznak, és nyárnak talán minden napjára tisztán emlékezem. Gyorsan teltek a napok, annyira el voltam foglalva, de azért bátyámmal jártunk a strandra fürödni. Azt hittem, hogy már elfelejtettem úszni, de jól megy. Szerencsére beborult az ég, így nem fáj a szívem a víz után, hogy a fürdésről le kell mondanom. Ugyanis szorgalmasan írjuk a beszédek. Már jól összehangoljuk a munkát, én olvasom a szöveget, Lajos rögtön gépbe írja. Közbe-közbe jókat nevetünk. Tegnap például azon a részen, ahol a felszólalásokat, kérdéseket írtuk. Felém fordult és váratlanul megkérdezte: – Nem maga írta ezt a kérdést, Katóka?

– Ééén... miért kérdezném? Ugyanis a papi nőtlenségről volt szó. Már nem emlékszem rá, ki volt a kérdező, de tény, hogy ez társaságban is fölvetődik.

Gyakori téma, – s Lajos többször forog egyházi emberek között, azt mondta – még köztük is sokszor fölvetődik. Majd hozzátette: – bizony nem könnyű dolog valakinek 20-25 évesen egész életre szólóan elköteleznie magát ilyen fontos kérdésben.

Én visszakérdeztem: – Mennyivel könnyebb döntenie annak, aki 20-22 évesen megházasodik? Mert komoly gondolkodású ember előtt világos: a házasságot és a papi hivatást is életre szólóan döntjük el. Ha egyiknél lehet, a másiknál miért ne tehetne döntenie ebben a korban? Sőt, szerintem a papokat már úgy nevelik – legtöbbször középiskolás koruktól kezdve – hogy korábban megérnek a nagy elhatározásra, mint a többi fiatal. Ebben mindketten egyetértettünk.

A munkát befejezve, szó esett az emberi kézjegyekről, mivel őt is érdekli ez a téma. Szóvá tettem, hogy barátnőm miket mondott nekem a napokban, mikor Pityu bátyámmal meglátogattam. Nekem is van egy ilyen könyvem: „Amit a kéz beszél”, – gyakran forgatom. Az emberi tenyér vonásaiban sok minden benne van. Persze ha valaki ért hozzá, kiolvassa belőle a múltat, és a jövőt. Éva sok érdekes dolgot említett, amiken elgondolkoztam vagy csodálkoztam, de később rájöttem, hogy nem alaptalanul. Lajos is elővette a könyvét, együtt lapozgattuk. Aztán érdeklődve tanulmányozni kezdte tenyerem vonásait és – szerinte – sok jót mutat. Én erre azt feleltem: ha ez így van, nem az én érdemem, adottság, – Isten ajándéka.

– Az életvonal és a fejevonal eléggé távol esik egymástól, ami apróbb hibák mellett sok pozitívumot jelent. A könyvből olvasta fel, közben – vizsgálva a tenyeremet (pontosan idézem): *„Heves, impulzív elhatározás, elsietése a dolgoknak, nagy vállalkozási kedv, túlzott önbizalom, merész elhatározások jellemzik, esetleg egészen a meggondolatlanságig.”*

– Eddig nem valami jó, – jegyeztem meg. Utána folytatta:

„Ilyen ember nem hatalmaskodó, nehezen befolyásolható (nőnél nehezen hódítható), sőt, az illető mindig hajlamos bizonyos tartózkodó viselkedésre, a baráti közeledés távoltartására, amint abban bizalmaskodást,

udvarlást vagy szerelmi közeledést, befonni akarást vél felfedezni. Szellemi fejlődése már bizonyos befejeződött kialakulást mutat. Az illető már bizonyos fokig függetleníteni tudja magát az erotikától, az ösztönös elfogultságtól. Az ilyen különvált élet-fejvonulú emberek az életben mindig boldogulnak, és előbb-utóbb célba jutnak.”

Utána olyan intim rész következett, gyorsan összezsaptam a könyvet, mert nem tudhattam, hogy rám vonatkozik-e, és nem engedtem, hogy ezután tovább vizsgálja a tenyeremet. Kölcsönkértem a könyvet, hogy majd otthon böngésszem tovább. Az idő már nagyon előrehaladt, ma is hazakisért, – ahogy mondta bátyámnak: épségben hazahoztam a húgodat.

Az akadémiai esték rendszeresen folytak, szerettem hallgatni az előadásokat. Mindig vártam a szerda- és szombatestéket. Sok érdekes témáról szóltak az előadók, amelyekből én is sokat merithettem. Mindkettőnknek más elfoglaltsága lévén, egy időre abbahagytuk a munkát, de aztán ismét... jött dr. K. Lajos, és kért, folytassuk az elmaradt sztenogramok áttételét. Kicsit lassan rázódtunk bele a rendes kerékvágásba, – mindig másra terelődött a szó. Azon csodálkoztam, ha kezébe veszi a gyorsírásfüzetemet, folyékonyan olvassa vissza, pedig általában nehéz más gyorsírási jegyzetét felismerni. Amikor elakadtam saját írásomon, kisegített, amin jókat nevettünk. De ez nem olyan igazi nevetés volt. Közben majd' megszakadt a szívem, amikor mondta, hogy beteg volt, ezért kellett abbahagynunk a munkát. Tudom, mi játszódott le benne. Nem először észleltem már az érzelmeit. Tudtam, teljesen ártatlan dolog, csak annyit érzünk mindketten, hogy egymás mellett kellemes és jó lenni. Biztos, hogy a jó Isten is mosolyogva nézi vergődésünket: rokon lelkek találkozását! Mégis: le kell győzni érzelmeinket, de nehéz, nagyon nehéz. Borzalmas jóézés: Gondolatok és érzések harca...

Még a napra is emlékezem: *augusztus 10-én, egy szombati napra esett az utolsó akadémiai előadás.* Búcsúzó. Kár, hogy vége. A teremben, az asztalomon gyönyörű rózsaszín szegfűcsokor pompázott. Vajon ki tehette oda? (Mintha nem tudnám!) Biztos voltam benne, hogy érzései szerint

piros virággal kedveskedett volna, de a nagy nyilvánosság előtt mégsem tehette. Nagyon meghatódtam.

Egész hónapban írtuk a beszédeket. Olyan megható volt, ma délután az ő előadását tettük át gyorsírásból. Szépen haladtunk vele. A végén megkérdezte, hogy tetszik-e?

– Igen! – válaszoltam.

– Sok mindentől függ – felelte – hogy milyen gondolataim támadnak.

Nehezen olvastam vissza a gyorsírást, hiszen már rég' írtam, így a füzet fölé hajolva, végig együtt betűztük a sztenogramot. Nem láttam az arcát, nem mertem oldalt fordulni, nem akartam, hogy észrevegye, hogy én értem, – de úgy is tudta! A szeretet titkairól szólt a szöveg, a befejezésben egy mondat nagyon meghatott. Soha nem hallottam még embert így beszélni, ilyen kellemes, melegséggel átítatott hangon, ahogy halkan, lassan elsuttogta, mégis, mintha perzselt volna minden szó, amit mondott.

„Ha valakit szeretünk, igazán szeretünk, arra mindig gondolnunk is kell, annak gondolatai, ügyei, problémái a miénk. Arca elkísér bennünket mindenhová. Éjjel és nappal tudatunkban hordozzuk annak valóságát, talán álmatlan éjszakák vívódásaiban is. Szóval: Nem tudunk, és nem is akarunk szabadulni tőle”.

Gyönyörű gondolatok, de mintha nem az előadáshoz kapcsolódnék, inkább – végig se merem gondolni – beillett egy vallomásnak, *a legszebb szerelmi vallomásnak!* Istenem! Milyen kifürkészhetetlenek a gondolataid!

Később abból a kézírásomból analizált, amit a gondolatok-gyűjteményből írtam ki, a Hindu Hitregéből. A végén megjegyezte: – olyan írása van – nemcsak a külalakot tekintve – hogy amikor megláttam, még nem ismertem, de rögtön tudtam, hogy értékes kislány.

Utána szabadkozva célzott rá, valamivel honorálni szeretné, amiért időmet rászántam. Én határozottan válaszoltam, hogy erről szó sem lehet, mert annyi jót és szépet tanultam, ami mással nem pótolható. Számomra olyan felemelő, olyan tiszta... és oly eszményi volt az egész...

Búcsúzásakor arra kért: – Ne értsem őt félre! (Annyira egyértelmű volt, nem is lehetne félreérteni, gondoltam magamban, de hangosan a csak annyit mondtam.)

– Én, pont én érteném félre? – nyugtattam meg – Nem! Hiszen én látam, éreztem legbensőbb titkát. Hisz’ minden csak két lélekben játszódtott le, két lélek vívódása volt a „végzet” ellen... És szenvedéssel, gyötrellemmel bár, de emelt fővel mondhatjuk: győztünk. Legyőztük önmagunkat!

Két nap múlva fölkeresett. Közöltem vele a jó hírt, hogy végre vakációra mehetek. Pityu nemsokára végleg Budapestre költözik befejezni tanulmányait. Elkészítette – az ónix-kő berakásos aranykeresztet, amit Lajos az édesanyjának szánt. Nagyon tetszett neki. Valóban gyönyörű darab, pedig bátyám első munkái közül való.

Hazafelé szüleimhez az úton eszembe jutott: Este arra kért: *„Út közben gondoljon rám, hogy az előző reggel én is arra jártam”*. S én végig rá gondoltam. Tegnap ugyanezt a tájat nézte, erre járt és talán ő is velem volt gondolatban. Hiszen azt írta le „abban a mondatban”... *„arca elkísér bennünket mindenhová...”* Elmélázva ballagtam az állomástól hazafelé, úgy is mondhatnám, hogy elkeseredve. Milyen árva vagyok. Itt járkálok egyedül, egy lélek sincs közelemben, aki elterelné borús gondolataimat, aki megvigasztalna. Egyedül járom az „élet útjait”. Miért kellett találkozunk? Az eredménye mindkettőnknek csak szenvedés és gyötrelm. Mégis: a gyötrődés, ez a fájdalom olyan édes érzés... Mindkettőnk keze gúzsba kötve, hiába nyújtánánk egymás felé... nem foghatjuk meg egymás kezét... soha... soha!

Szüleim örömmel fogadtak. Csend és nyugalom vesz körül. Éjjel szörnyű szélviharra ébredtem. Aztán egyszerre elállt a jégeső, csendes eső váltotta fel. Reggel későn ébredtem. Ahogy kinéztem az ablakon, láttam, hogy súlyos kárt okozott a jégverés. Ebéd után megint aludtam, aztán napoztam az erdőszélen. Estefelé kísértálmam az erdőbe naplementét nézni.

Olyan szép, oly csodálatosan szép az est. A fák közül kikandikál a sötétnarancs-színű napkorong, ahogy lassan halad, megy lefelé a látatáron. Először egészben látszik, mindig lejjebb, lejjebb ér, már csak a

fele van meg, majd alig egy vékony ív, aztán hirtelen eltűnik egészen, csak a felhők emlékeztetnek rá, amint tűzpiros színben kergetőznek fölötte. Szép volt az alkonyat. Ott ültem a fűben, fejemet egy fának támasztva, némán, mint akit megigéztek. Néztam a csodát. Láttam a csodát! Fölébredve a mámorból, továbbsétáltam, emlékezetembe idézve Őt. Behunyt szemmel magam elé parancsolva az arcát: Megjelent előttem, de csak elmosódottan. De én erősen, élethűen akartam látni! Talán kétszer sikerült is, de csak egy-egy pillanatra. Azért van így, mert mindig oldalt ült mellettem, s én nem akartam felnézni rá, féltem, attól féltem, ami ügyis bekövetkezett...

Dúdolva indultam hazafelé, – hozzá szállt a dalom. *„Mért hideg a lelked forró nyári este, mért bolyong a lelkem, lelkedet keresve. Könnyeim utánad miért is peregnek? Ilyen bánatosan, ilyen halálosan, miért is szeretlek?”*

Gyönyörű a nyárest, a hold kikandikál a felhők közül, a fák félig eltakarják. Olyan jó itthon pihenni, semmire sem gondolni. Semmire? Oh dehogy, szó sincs róla! Ábrándozni! Eszembe jutott és százszor ismételttem magamban, szavai gondolatban állandóan, refrénszerűen előjönnek: *„Ha valakit szeretünk, igazán szeretünk...”* Igen, tudom, ezt nekem mondta. De én nem mondhattam, hogy értem. Ő mégis tudta. Milyen szép, – és mégis fájó érzés. Lelkeinkkel szeretjük, igazán szeretjük egymást. Azonban nem szabad ezzel az érzéssel foglalkozni. De úgy van, ahogyan ő lediktálta: Szóval: *„... nem tudunk, és nem is akarunk szabadulni tőle”*.

Vasárnap ebéd után, pihenés közben elnyomott az álom. Fölébredve kiültünk a folyosóra, olvastam, de nem sokáig, mert jöttek a lányok, később a fiúk is, tangóharmonikával. Jó hangulat kerekedett, énekszó, vidámság. Besötétedett, a lányok kört képezve táncoltak, a fiúk a folyosón ülve nézték őket, közben énekeltek. Kedves volt ez a csendes este, felettünk a csillagos ég. Egyszerűség, romlatlan, tiszta jókedv.

Már negyedik napja pihenek szüleimnél. Semmi gondom, anyukám etet, azt mondja, borzasztóan nézek ki, annyira lefogytam. Finom ételeket főz, és sok gyümölcsöt kell ennem, vacsora után még fél liter tejet is megitat velem. Ha visszamegyek, meg sem ismernek majd.

Egész délután várakozással telt, mert barátnőm megígérte, hogy eljönnek hozzánk megbeszélni a másnapi út részleteit. Már mindjárt hat óra, – még nincsenek itt. Elhatároztam, én még ma átmegegyek hozzájuk, és reggel onnan indulunk a búcsújáráhelyre. Nem voltam egyedül, két lány csatlakozott hozzám. Az erdőn keresztül vitt az út, amerre én még sosem jártam.

Szent István napjára Barátnőm kirándulást szervezett a közeli kegyhelyre. Mindenképpen velük megyek, mert Lajos ott pihen, talán vár engem. Már csak ezért is, mindenképpen látni akarom, hogy arcát, tekintetét jól, örökre emlékezetembe véssem.

Korán reggel társasággal indultunk. Kényelmesen sétálva tettük meg az utat. Odaérve, kétfelé váltunk, többen evangélikusok, ők a sátrakhoz tartottak, én egyenesen a templomba siettem. Megkérdeztem egyik atyától, itt van-e dr. K Lajos tanár úr, aki arról tájékoztatott, hogy idejön néhány napra, pihenni. Mise után véletlenül összefutottam vele az udvaron. Piroska elfelejtett a csomagba ivópoharat tenni, ezért kért, hogy szerezzek neki egyet. Lajostól kértem. Megkérdezte, kikkel jöttem, és meddig leszek itt? Elmondtam, hogy társasággal vagyok, nemsokára továbbmegyünk. Észrevettem, jobban szerette volna, ha csak magam lennék. Beszélgetés közben kihasználva az alkalmat, igyekeztem örökre emlékezetembe vésni tekintetét, arcvonásait. – Magamban fájó szívvel búcsúztam minden közös szép emléktől.

Vajon ő mit gondolt? Ha beleláthatnék gondolataiba... Hibásak vagyunk-e ebben az egészben? Erre a fejleményre soha gondolni sem mertem volna. Csak akkor, amikor éreztem, hogy ő... Igen. Csak akkor eszméltem rá, hogy milyen helyzetbe kerültem, hogy én is rabja lettem egy érzésnek, valakinek a gondolatai az enyéimmé váltak, hogy ő és én érzésben, gondolatban és lélekben egyek vagyunk, csak a valóságban nem. És a valóságban nem lehet, – soha nem lehet... Búcsúzásul kezet fogtunk, mindkettőnké remegett, még egyszer szemébe néztem, láttam, nagyon szomorú. Ezt a tekintetét örökre szívembe véssem. Az udvarból kiérve visszanéztem, és láttam, hogy ő még mindig ott áll és engem néz...

Nemsokára találkozott kis társaságunk, én még beadtam a csészét, bementem a templomba háborgó lelkemet imával csillapítani. Nemsokára hazafelé indultunk.

A szövetkezet vezetője vacsorára hívta az ifjúságot, mert diák fiuk születésnapját ünneplik. Nagy trakta volt, rántott csirke, sült kacsa, mindenféle körettel, utána torta és többféle sütemény, likőr, gyümölcs, minden finoman készítve. Utána mulatság kezdődött. Én ugyan már legszívesebben hazaindultam volna, de Piroska biztosított róla, hogy – kérésükre – anyukám 2-3 napra elengedett. Fáradt voltam, lábam feltörte a szandál, de itt pihenni igazán nem lehetett. Valahogy nem tudtam beleélni magam a mulatságba, pedig igazán szeretem a társaságot, és nem szoktam elmulasztani a tánc lehetőségét sem, de most nem volt kedvemre az egész. Szemem előtt mindig egy szempár jelent meg azzal a különös szomorkás tekintettel, ahogy búcsúra egymás felé nyújtjuk remegő kezünket... Még pihenés közben is sokszor eszembe jut a bizonytalanság, egy egész keserű jövőkép gyötör untalan. Minden este zsebkendővel alszom el, és saját sírásomra ébredek. Talán hiába jöttem pihenni? Lehet, hogy testben megerősödve térhetek vissza, de lélekben... nem lesz többé nyugalmam...

És én azt hittem, hogy örökre búcsúzunk. Tegnap estétől megint zuhog az eső, mégis meglepetésben volt részem. Ahogy kinézek az ablakon, néhány cserkészfiút láttam, amint ide-oda rohangálnak a fák között, mintha nem tudnák, kit vagy mit keresnek. Apukám behívta őket. Beszélgetés közben kitűnt, honnan valók, – de most ők is a búcsúhelyről jöttek, – azzal a feladattal megbízva, hogy *egy „hölgyet” kell megtalálniuk*. Ahogy ők mondták: parancsnok úr üzenetét kell neki átadniuk. Még mások is jönnek, itt a találkozóhelyük, a házhoz közeli keresztnél. Alig mondták el, szólt a síp, és megérkeztek a többiek is. Szüleim rámnéztek, hogy mi ez? Csak én értettem igazán az egészet. A legnagyobb fiú bőrig ázottan, de katonásan megállt előttem és elmondta az üzenetet: *„Parancsnok úr üdvözetét küldi. Az lesz a jel, hogy itt voltunk, és megmondjuk, Katóka kisasszony valóban itt van-e?”*

Meglepetéssel, édes-fájó érzéssel fogadtam az üzenetet. Ő ismeri legjobban a köztünk magasló korlátokat, és mégis... mégis féltékeny lenne? Tudni akarja, hogy valóban ide jöttem, ahová mondtam? Megnyugtatótt a gondolat, hogy legalább addig, amíg kiadta a napiparancsot a gyerekeknek, amíg rólam beszélt, rám gondolt. Tehát Őt is hasonló gondolatok foglalkoztatták, mint engem, ezért forróság árasztotta el a szívem.

Szegény gyerekek, teljesen átáztak, szárígtatták ruháikat. Még este vissza akartak menni, de nem engedhettük elindulni sötétedéskor ilyen nagy útra, szakadó esőben. Megnyugtattam őket, hogy az én felelősségemre maradjanak reggelig. Vacsorát készítettünk tíz éhes gyereknek. Óriási lábasban papriskás-krumpli készült finom füstölt kolbásszal, majd fejenként 2-2 pohár tejet ittak. Mind helyes, komoly fiú, Lajos diákjai. Néztem, ahogy kitágult, csillogó szemmel mesélték úti élményeiket, hogyan találtak rám, miközben nyelték a finom friss tejet. Éjszakára szállást készítettük nekik.

Miért, miért nem, de este jóérzéssel, nyugodtan aludtam el. Reggel néhány sort írtam, kimentetni a fiúkat, a felelősséget magamra hárítva. Levelemet természetesen szigorúan erre a témakörre korlátoztam. Olyan szívesen írtam volna mást is, gondolom, ő se bánná, de nem akartam, nehogy bárki félreértse, kifürkésze kettőnk féltve őrzött titkát. Reggeli után nagy hálálkodással indult útnak a kis cserkészcsapat. Kedves gyerekek, úgy örültem nekik, és az üzenetnek, amit hoztak!

Gyorsan telnek a napok, már csak két nap van hátra, aztán *vége a nyaralásnak*. Ittlétem alatt a finomságokból jól kivettem a részem: a házi tej, a főtt kukorica, és sok gyümölcs, mind olyan csemege, ami hozzájárult ahhoz, hogy néhány kilót fölszedtem magamra.

Aranyszabadságom utolsó napja. – Úgy elszaladt az idő, észre se vettem. Nézem a szép tájat, nem tudok betelni vele. Nagyon kellemesen teltek napjaim, jó volt ilyen sokáig zavartalanul pihenni. Kár, hogy sokat esett az eső, itt annyit jelent, hogy jobb ki se mozdulni a nagy sár miatt, – ilyenkor sokat olvastam. Többet szerettem volna csak úgy, cél nélkül sétálni az erdőben, jó lett volna elmerengni a semmiben, élvezni ezt az egész csodás valószínűtlen valóságot. De így is nagyon jót tett nekem a

pihenés. Fizikailag teljesen rendben vagyok, de lelkileg – sajnos, ugyanezt nem mondhatom el.

Szeptemberben ismét kezdődtek a hétköznapiak. Egy délután Lajos kopogtatott be hozzánk. Majd' kiugrott a szívem a helyéből, mikor megláttam. Pityuval voltunk otthon, behívtuk. Udvariasan megköszönte a kis cserkészek vendéglátását, a gondoskodást. De megtudtam, hogy helyettük egész éjjel *neki kellett őrségben állnia*. Jót nevettem, mert tudtam, legalább addig rám gondolt.

Érdeklődött, mi történt az eltelt időben? Kérdezte, mik a terveim, itt maradok-e a városban, vagy megkezdem tanulmányaimat a képzőművészeti főiskolán, ahogy terveztem? Akkor még nem dőlt el a további sorsom. Amikor elment, egész este kétségek közt vergődtem.

Névnapomon kedves meglepetés ért: Ajándékot kaptam Tőle: egy Missale-t, névjegyével és rövid levéllel.

Eddig a visszaemlékezés a gyönyörű napokra. Most, hosszú évtizedek múlva kezembem a naplóm, benne féltve őrzött titkaim. Olvasom ismert kézírását:

„Elnézést kérek a késésért, de nyomát vesztettem, amíg ezt a megoldást megtaláltam. Szívélyes üdvözlettel, dátum, aláírás dr. K L gimn. tanár”. A könyv elejére pedig a következő kedves sorokat írta: „Katóka! A liturgiába kapcsolódva érezze magát mindig a lelkek szent közösségében, – hogy nincs egyedül! Névnapjára hálás szeretettel küldi kedves szívességeiért: dr. KL s. k.”

Este, elolvasva a névjegyre és a könyvecskébe beírt sorait, a meghatottságtól könnybe lábadt a szemem. Ima után arra gondoltam: Istenem, milyen csodálatos, hogy utunk keresztezte egymást, s milyen szívfájdító, hogy mégis másfelé vezettek. De így is szép volt, örökre emlékembe vésődtek az együtt töltött percek. Az a nap csodálatos volt, ahogyan történt 18 éves koromban. Még most is fülemben cseng, ahogyan a gyorsírásfüzetemből velem együtt olvassa lágy, melegséggel átitatott

hangján beszédének befejező mondatát: *„Ha valakit szeretünk, igazán szeretünk, arra mindig gondolnunk is kell...”*

Akkor azt írtam a naplómba:

„Arcát nem láttam, nem mertem oldalt fordulni, nehogy észrevegye, hogy én értem, de úgy is tudta, érezte. Igen tudtuk, éreztük mindketten. A meghatottságtól könnyes szemmel mondtam el esti imáimat és ezek a szép gondolatok ringattak álomba. Tudtam, hogy ezekre a szavakra mindig emlékezni fogok.”

Eddig a naplóidézet. Valóban, nem lehet elfelejteni, mert minden szava érzéssel teli s olyan igaz, olyan megható olyan gyönyörű és emlékezetes, hogy amikor eszembe idézem, még ma is bearanyozza életem.

„Színházi premier” *Részlet Életem regényéből*

1945-1946

A 20. SZÁZAD családjunkat szétszórta, kiszakította megszokott otthonunkból. Most én állok itt az Ebhát tetőn – mint egykor Apám –, amikor ide nevezték ki tanítónak a faluba, megszervezni az első iskolát. Ő egy szép nyári napon gyönyörködött a tájban, mikor üde és zöld volt a határ. Én egyetlen megmaradt tavaszikabátomban dideregve egy zord téli napon nézem az ismerős tájat. Ő az első világháborút követően, reményekkel telve jött ide, én pedig front elől menekülve érkeztem vissza szülőfalumba – rettegve az ide is egyre közeledő fronttól.

Kisbárkány, 1944. december 10. vasárnap. – Már megint a közelben dörögnek az ágyúk, rezegnek az ablakok... Szeptembertől harmadszor várjuk – helyesebben: dehogy várjuk, rettegünk attól, hogy minden pillanatban ide is betörnek az oroszok.

De talán mégse! Ide nem jöhetnek! Itt front lesz? Borzasztó lenne! Ilyen kis helyen csak nem fognak megállni? Mindig azt mondtuk, Kisbárkány a világ vége! Innen még út se vezet tovább! Az erdőn keresztül, Zsúny-pusztá felé pedig járhatatlan az erdei út is, olyan nagy a sár... Út? Az nem is út, a patakon keresztül lehet csak átgázolni, amelyen még híd sincs...

Igen, itt vagyok, újra, a *szülőfalumban*, *Kisbárkányban rendezkedtünk be* kevés holminkkal. Ilonkát a jegyzőéktől mi „örököltük”, nálunk maradt. Hova mehetne egyedül ebben a zűrzavarban? Elfér itt velünk, néhány bútort ideszállítottunk, innen biztosan nem lopják el, mint a jegyzőék nagybárkányi üres lakásából.

December 16. szombat, dél, 12 óra! – *És még járhatatlan volna az út?* Leesett az első hó. Az előbb hógolyóztunk azzal az ismerős német tiszttel, aki Nagybárkányban bejárt hozzánk írásbeli munkáját végezni, s ide búcsúzni jött hozzánk. Most pedig olyan furcsa

hangokat hallani, mintha kint vadásznának a közelben. Vízért mentem a kútra, önkéntelenül le-lekaptam a fejem, mintha golyók süvöltenének mindenütt a levegőben... Gyanús nekem ez az egész. Tehát itt is utolért volna bennünket a front, Isten háta mögötti kis faluban, hiába menekültünk előle majd' ezer kilométert?

Amíg a helyzet valamennyire rendeződik, valahol le kellett telepednünk. Itt éltük át a front borzalmait. Mikor végre vége lett a háborúnak, Édesapám és testvéreim hazaszállingóztak, kivéve a legidősebb bátyámat, aki messze orosz földön három évig ette a hadifoglyok keserű kenyerét. Középső bátyám Marosvásárhelyen tanítói oklevelet szerzett, ezért a front elvonultával, az iskolaköteles gyerekeket tanította, mert az oda kinevezett fiatal tanítónő is hazamenekült szüleihez.

Szívesen segítettem bátyámnak *a tanításban*, és a szabadtéri foglalkozásokon hasznosítottam magam.

A falusi emberek nagyon egyoldalúan táplálkoztak; étrendjük alig néhány étel, főleg a „macsánka”, „haluska”, különféle tészták (mákkal, túróval, lekvárral), bab- és „kompér”-leves, és káposztafélékből állt. Bodag, görhe herőce és pite-féle süteményeket fogyasztottak. Nyáron főleg szalonnát ettek, zsíros-kenyeret hagymával, zöldpaprikával, mellé néha főtt ételt (főleg levest) vittek ki a mezőn dolgozó családtagoknak. Disznóölések idején kicsit bővült az étrendjük.

Szükségesnek éreztem, hogy változatosabb táplálék jusson asztalukra, mert normális körülmények között jobbak voltak a lehetőségeik, mint a városban élőknek, hiszen nehéz fáradalmas munkával, itt termelték meg a konyhára valót. Arra gondoltam: jobb, ha fiatal korban megismerik az egészséges táplálkozás előnyeit. Behívtam a nagyobb lánykákat a konyhába, gyakorlatban mutattam be, mit hogyan kell sütni-főzni. A kislányok lelkesen segédkeztek, élvezték a kóstolóval egybekötött foglalkozásokat.

A diákokkal kirándulni készültünk a Sötétvölgybe. Korán indultunk, már jó ideje jártuk az erdőt, amikor fölkelte a nap. *Csodálatos volt az ébredő erdő...* Fák között a beszűrődő napkévék sugarai a harmatos fűre hullva

úgy csillogtak, mintha apró gyémántokkal szórták volna tele az erdőt. A madarak hangos csiviteléssel üdvözöltek bennünket, a felkelő napot és az Egek Urát, aki minden jóval ellátja őket. Gyönyörű volt minden: A friss erdővágásban rengeteg virág nyílt, erdei szamócával rakott, piros szőnyeggel terített asztal várt bennünket. Ettük az aromás gyümölcsöt, a gyerekek csak úgy tömték magukba. Egy tisztáson tízóraztunk, játszottunk, és pihentünk, fényképeket készítettünk. Aranyosak a gyerekek, kipirult arccal, boldog mosollyal élvezték az erdő szépségét. Örültek a törődésnek, hiszen eddig senki sem vitte őket a szabadba. Dél felé tikkasztó meleg telepedett ránk, majd beborult az ég. Jónak láttuk indulni. Épp idejében értünk haza, – alig tettük le a holminkat, máris megeredt az eső.

Szorgalmas tanulás után ért véget a tanév, – *1945. június 10-én vizsgáztak a gyerekek.* Bátyám olyan nyugalommal készült rá, mintha ki tudja, mióta végezné hivatását. Jó természete van az én kedves bátyámnak, kiegyensúlyozott és türelmes a gyerekekhez. Nem emlékszem olyan esetre, hogy kijött volna a sodrából, pedig a lurkók figyelme gyakran elkalandozott, vagy nem figyeltek, de ő hangos szó nélkül, szépen leszerelte őket. Szerették a gyerekek. Én büszke voltam rá, mert a vérviharos esztendő ellenére – nagyon jó eredményt mutatott föl a vizsgán. Neki köszönhetően nem veszítettek évet a gyerekek. Tisztelendő úr szentképeket hozott, jutalmul a legjobb tanulóknak. A kis nebulók ragyogó szemmel, bizalommal néztek rá. Nem is örültek a vakációnak, inkább továbbjárnának az iskolába. Ez azért érdekes, mert Pista bátyám tulajdonképpen egészen más pályára készült, csak véletlenül lett tanítói oklevele. Alatta az iskola változott meg. Most mégis szeretettel, türelmesen bánik a gyerekekkel, és eredményt tud felmutatni.

A nagyobb lánykák, s akik már elvégezték az általános iskolát, kértek, *tanítsam meg őket táncolni.* Beleegyeztem olyan feltétellel, hogy elsősorban magyar táncokat tanulunk, és ők maradjanak meg a szép népviseletükben. Itt általában csak a csárdást táncolták, azt is

nagyon egysíkúan. Elhatároztam, hogy megtanítom őket ennek számtalan változatára. De nem akartam őket becsapni, – tudom, nem erre gondoltak, hanem ahogyan ők mondták, az úri táncokra voltak kíváncsiak. Ezért megígértem, hogy társasági táncokat is megtanulhatják. Közben egy kis műveltséget akartam a buksi fejükbe csöpögtetni. Tájékozódtam, mi érdekli őket leginkább, arról kifejtettem véleményemet. Foglalkozunk majd kézimunkával, beszélünk vallási, háztartási- és egyéb kérdésekről, hazaszeretetről, helyes viselkedésről. Abban egyeztünk meg, hogy vasárnap délutánokon és még egy másik hétköznap jövünk össze. Nevet adtunk a tanfolyamnak, javaslatomra megalakítottuk „Fehérrózsa-kört, fiatal lányok egyesületét”. Nekik is nagyon tetszett, én pedig roppantul meg voltam elégedve saját ötletemmel! Később azzal álltak elő, tanítsak be nekik színdarabot is.

Következő napjaim azzal teltek, hogy színdarabok után kutattam. Nem volt nagy választék, csak egy-két rövid darab került a kezembe. Körül kellett néznem ismerőseim körében, hátha jobb is akad. Előkészítettem a tanrendet, kiválasztottam a színdarabot.

Vasárnap litánia után ünnepi öltözékben, színes rakottszoknyában jöttek a lányok az első foglalkozásra. Előbb az előadásról beszéltünk, kiosztottam a szerepeket, kinek-kinek egyénisége szerint. Aztán lezajlott az első táncóra. A kislányok nagyon lelkesek. Felhívtam figyelmünket az illemszabályokra, amelyeket föltétlenül ismerniük kell. (Egymás és idegenek köszöntése, bemutatkozás, társalgás, tánc közbeni viselkedés, stb.) Utána magyar táncokból különféle figurákat mutattam be, azokat gyakoroltuk. Hű, de botlábú némelyikük! Estefelé megérkeztek a fiúk, körülvettek bennünket, s közölték, hogy ők is részt vennének a tanfolyamon. Szívesen vállalnak szerepeket, és táncolnak a lányokkal. Helyes, ha fiúk is bővítik hiányos tánctudományukat, ráadásul közülük az egyik fiú harmonikán játszott, így arra lehetett gyakorolni a táncot. Emilt a hangjáról meg sem ismertem, amikor az esti félhomályban beszélt. Azt mondta, bízzak rá nehéz és hosszú szerepet, szívesen megtanulja.

A „premiert” 1945. augusztus 20-ára tűztem ki. – Sokáig készültünk az előadásra, a díszleteket, ruhákat kellett átnéznem. Kevés gyakorlatom van ezen a téren. Pár éve Kálmán Ferivel (fiatal tanítóval) Erdélyben: Páván rendeztünk együtt színelőadást. Akkor legalább ketten voltunk, most minden rám hárul. Igaz, Pista bátyám intézi a fiúkkal a színpad készítését, és a terem átalakítását az ünnepi előadásra. Jól jött a segítsége, mivel ilyesmihez én igazán nem értek.

Eljött a főpróba ideje, már a színpad is elkészült, csak a berendezés maradt hátra. Egész délután el leszek foglalva, de talán estig is elhúzódnak az előkészületek.

Eljött a nagy nap! Ma először vettem föl az új sötétkék ruhámat, amit magam varrtam. A nagymisére mentünk, út közben adták át „fiaim” az előadás engedélyét, ők intézték Salgótarjában. Ebéd után jöttek a lányok. Kifestettem őket, szempillájukat meghajlítottam, szemöldöküket barna ceruzával áthúztam, szájukat rúzzsal festettem be, aztán a hajukat sütöttem. Szép frizurákat varázsoltam a hosszú hajukból, ami nem volt könnyű feladat. Egyiknek kiengedtem a haját, másiknak loknikba csavartam, vagy kontyot raktam a feje tetejére, a szerepüktől függően. A tükörben nézték magukat, festett szájukat, közben kuncogtak a változáson. Mindnyájan nagyon izgultunk!

Megérkeztek a vendégek a környező falvakból, barátok, ismerősök, rokonok. Nem fértek be a terembe, sokan kinn álltak a folyosón, az ablakon keresztül nézték, hallgatták az előadást. Meleg volt, folyt a víz rólunk, azért minden jól ment, – az előadás nagy sikert aratott. Örültek a lányok, fiúk, persze én is. A belépőjegy önkéntes volt, de a vendégek nem fukarkodtak. Bevételünk reményen felüli! Szép összeget fordíthatunk a front idején találatot kapott iskolaépület renoválására. A szünetben hazaszaladtam, a vendéglányok már vártak rám (Piroska, Marika és Panni), jobbról-balról megcsókoltak, gratuláltak, együtt örültek velem a sikernek.

A fiúk cigányzenekart fogadtak, a fiatalság táncolni kezdett az udvaron. Csatlakoztunk hozzájuk, jókedvünk kerekedett. Én ugyan fáradt voltam az éjszakázás, próba, készülődés miatt, nem beszélve az előadás alatti „gőzfürdőről”. Mindez nem szegte kedvünket, engem a tánc sohasem fárasztott, – most sem. De sajnos, megeredt az eső. Meghallgatást nyert Tisztelendő úr misén mondott imája, amikor esőért könyörgött a szomszédos földekre. *Kicsit későbbre kérhette volna!*

Be kellett húzódnunk az iskolába, ahol nagyon meleg volt, és porzott a deszkapadló. A fiatalság egészen másként mozog tánc közben, mint korábban; boldog voltam, mert fogott rajtuk a sok gyakorlás! Éjfélig húzta a cigány, utána a tűzoltószertárban folytatták a mulatságot. A fiúk nagyon szépen hívtak bennünket is, de oda már nem mentünk. Azonban még nem fejeztük be a napot, otthon szórakoztunk tovább. Énekeltünk, táncoltunk, viccelődtünk, s mire szedelődzködni kezdtek a vendégek, már éjfél után két óra is elmúlt. A vendégeknek indulniuk kellett, mert Panni reggel dolgozni megy (Salgótarjánba).

Másnap a fiúk szétszedték a színpadot, mindent visszahurcoltak oda, ahonnan hozták a berendezést. Örültek, mert az összegyűlt pénzből – az iskolára szánt javítási költségeken felül – még egy másik mulatságra is futja. Munka végeztével körbe fogtak, megköszönték segítségemet, hogy annyi időt áldoztam rájuk. Megkérdezték, mivel hálálják meg mindezt? Azt feleltem: nem tartoznak semmivel, szívesen tettem, nem volt részemről áldozat. Jól éreztem magamat közöttük, *velük „fiatalodtam”*. Jót nevettek mondásomon, hisz’ voltak közöttük nálam idősebbek is. Azt mondták, amikor fölkérték, hogy foglalkozzam velük, nem ingyen gondolták, a sok munkát, éjszakázást csak úgy, nem fogadhatják el, és máskor nem mernek megkérni. Biztosítottam őket, hogy örömmel tettem, s amíg itt tartózkodom a faluban, bármikor kész vagyok velük foglalkozni.

Csak egyszer láttam közelről⁶

És most föláll az emelvényre
Mindszenty József Hercegprímás úr,
hogymondja beszédét.

RÖGÖS úton érkeztem idáig. Ne feledjék, hogy ekkor 1946-ot írtunk. A történet egyik része pedig Magyarországon, azon belül Salgótarjánban játszódott le, amit abban az időben sokan előszeretettel „Kismoszkvának” neveztek. Most pedig beszéljen helyettem a naplóm.

Salgótarján, 1946. június 22. szombat. – Ma nem jutott nekem írógép, így a kész gépeléseket én olvastam össze Sztáray úrral, az irodájában.

Megkérdezte, mivel tegnap rosszul éreztem magam: – Hogy érzi magát? – Ezután a következő párbeszéd zajlott le közöttünk:

- Köszönöm, még élek.
- Én is kimerültem.
- Mondja, Sztáray úr, nagyon szereti ezt a bányát? – kérdeztem tőle ártatlan ábrázattal.
- Miért kérdi?
- Csak azért, mert reggel 7-től este 9-ig itt tölti az idejét, nincs magánélete!
- Katalin, ne mondjon ilyet, mert kikap tőlem!
- Komolyan gondoltam, amit kérdeztem: Tényleg, hogyan bírja? Különösen délelőttönként tapasztaltam, hogy ezerfelé rángatják.

Magyarázattal tartozom, hogyan kerültem én Salgótarjánba. Front elől kellett menekülnünk Marosvásárhelyről, mivel nyilvánvalóvá vált a románok Yassy-nál történt átállása után, hogy a visszacsatolt területeket ismét elveszítjük. Egy Nógrád megyei kis faluban, Kisbárcányban éltük át

⁶ Írásom rövidített változata megjelent az Életerő Egyházi lap 2001. augusztusi számában.

az „éles” háborús eseményeket, s ha lehet még ezeknél is rosszabb, emberi brutalitással, gonossággal kellett szembenéznünk. Pista bátyámmal együtt megélhetés után néztünk, mert a leírt események következtében otthonunkat, mindennemű anyagi javainkat elvesztettük. Ráadásul egyelőre le kellett mondanunk az elképzelt továbbtanulásról is. Bátyám műszaki, én képzőművészeti pályára készültem. Salgótarjánba költöztünk, én a Bánya központjában vállaltam munkát, ahol leltarak gépeléséhez kerestek munkaerőt. A megnevezett úr a kisfőnökünk volt.

Sztáray úr még egyszer megkérdezte tőlem: – Jobban van már Katalin?

– Köszönöm, még élek – ismételtem. Hazaindulásunk előtt beosztotta, ki jön be másnap, mert elrendelték a munkaidőt vasárnapra is. Voltam olyan bátor és érdeklődtem.

– Szabad megkérdeznem, mi az oka, hogy vasárnap is dolgoznunk kell?

– Például azért, amiért maga holnap Szentkútra akar menni. Az üzleteket kinyitattják a városban, hogy az ott dolgozók el legyenek foglalva. Az Acélgyárban valamilyen félhivatalos ünnepély lesz, a városnál pedig nagygyűlést tartanak. Minden programot azért találtak ki, hogy azzal megakadályozzák sokak törekvését, azt, hogy meghallgassák Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek, hercegprímás beszédjét Mátraverebély-Szentkúton.

Nekem szerencsém volt, mert Sztáraynál megértésre találtam. Megéreztem, hogy hozzám hasonlóan gondolkodik az akkori politikát illetően. Nem lelkesedtek ugyan a lányok, de húsz közül nyolcat ki tudott jelölni a másnapi munkára. Én közöltem vele, hogy nem tudok bejönni. Erre ő (megértően) azt válaszolta:

– Persze, tudom, beteg volt – majd hozzátette – én se tudok bejárni vasárnap, mert főzőm kell, családom Budapesten él.

Már korábban elhatároztam, hogy Szentkútra megyek, amikor Péter atya (Ferenccs rendi szerzetes) újságok rendezése közben arra kért, hogy föltétlenül menjek velük. Eddig nem gondoltam végig, hogy majdnem

lehetetlenség rossz cipőben elindulni 20 kilométeres gyalogtúrára. Mi lesz, ha elfog a rosszullét útközben, és nem tudok visszajönni? Péter atya buzdítására mégis elhatároztam, lesz, ami lesz, megyek. Nem mulaszt-hatom el az alkalmat, hiszen hallom, hogy ahol beszédet mond a herceg-prímás, emberek tízezrei hallgatják. Ezért tesznek óvintézkedéseket, hogy akiket lehet, távol tartsák tőle. Megsegít a jó Isten, nem lesz semmi baj. Este elkészítettem az útravalót. Alig maradt időm alvásra, olyan későre készültem el.

Június 23. vasárnap. – Mindkét ébresztőórát beállítottam, nehogy elaludjak. Jóval korábban fölébredtem, fölhattintottam a villanyt. Utána már csak percekre aludtam el, nem akartam, hogy újra elnyomjon az álom. Mindenáron ott akarok lenni, hallani akarom a hercegprímás beszédét. Közben emlékezetembe idéztem azt a napot, amikor tavaly, 1945. szeptember 23-án Szécsényben voltam rokonainknál, és ott a Ferences atyák templomában hallgattam a szentmisét. Aznap délben az új hercegprímás tiszteletére országszerte megkondultak a harangok. Most, hogy a közelünkben lesz, ezt az alkalmat nem akarom elszalasztani. Így telt az idő háromnegyed 3-ig.

A gyülekezőhelyen még kevesen voltak, amikor odaérkeztem a főplébánia templom elé, ahol többen csatlakoztak hozzánk. Út közben néha eleredt az eső, nehogy unalmassá válják a hosszú menetelés.

Észre se vettem a távolságot, már ott is voltunk. Újra itt vagyok, Szentkúton! A régi kedves helyen, mintha csak pár hete lett volna, hogy – mint gyerekek – átruccantunk egy-egy napra. Pedig az már legalább 5-6 éve történt. A templom melletti téren szentbeszéd folyt éppen, mikor a csoportunk odaérkezett. Nagyon elkésérített, hogy elmulasztottam a beszéd elejét, azt hittem, hogy a hercegprímás úr beszél, én pedig azért jöttem ide! Valaki fölvilágosított arról, hogy a hercegprímás beszédére csak az ünnepség végén, 10 órakor kerül sor, mire megnyugodtam. Volt rá idő, ezért megreggeliztünk.

A többiek szétszéledtek, én nem mozdultam el a térről. Körülnéztem, hogy jó helyem legyen. A lépcsőkön nem volt hely, és már nem is

engedtek oda, ezért megkerestem a rendező tisztelendő urat. Kértem, tegye lehetővé, hogy a szónoki emelvény közelében lehessenek, ahol jól hallom majd a beszédet, mert gyorsírással fogom jegyezni.

Kérdőn, kutatóan nézett rám.

– Miért akarja leírni a beszédet? – kérdezte, majd folytatta: – Hallottam olyan esetről, amikor valaki úgy tette át jegyzeteit, hogy egészen más lett belőle, mint ami elhangzott.

Nem csodálkoztam azon, ha gyanakodott, hisz’ megmondtam, hogy Salgótarjánból jöttem.

Amennyire meglepetésem miatt tudtam, megnyugtattam, és olyan könyörgőn néztem rá, hogy odaengedett az oltár melletti bástyába. Nagyon megörültem, mert éppen ezt a helyet szemeltem ki magamnak.

Ezután következett a műsor. Csapatokban jöttek a „KALÁSZ” lányok (akkor katolikus lányok szövetsége) szép népviseleti ruhákba öltözve, akiket külön, községenként helyeztek el a téren.

Középre került a mezőkövesdiek színes tarkasága. Gyönyörű volt a látvány onnan fönről. Most örültem csak, hogy innen láthatom, olyan volt, mintha egy színházban, páholyból figyelhetném az előadást.

Kezdődött az ünnepély. Több ének hangzott el, szavalókórus, majd korszerű kérdés-felelet összeállítás következett: divatról, a fiatalság gondjairól, mindennapi dolgokról. Végül a köszöntések, majd üdvözlések hangzottak el.

ÉS MOST FÖLÁLL AZ EMELVÉNYRE MINDSZENTY JÓZSEF HERCEGPRÍMÁS ÚR, HOGY ELMONDJA BESZÉDÉT.

Óriási tapsvihar és „éljen”-zúgásban tört ki a hatalmas, végeláthatatlan (több tízezres) tömeg. Egy talpalatnyi hely sem maradt szabadon. Rengő-
teg emberfej mindenfelé, amerre a szem ellát. Aztán elült a tapsvihar, mély csend borult a térre, olyan csend, hogy én a ceruzám percegését hallottam.

Kihúzódtam az oltár mellé, ott írtam a papok között. Egy kicsit eltakartak, így nem látszott, hogy valaki jegyzetel.

A hercegprímás határozott fellépése, megnyerő megjelenése, kivételes szóbeli tehetsége elragadta a hallgatóságot. Ilyen beszédet nem hallottunk mostanában. Most már nem csodálkozom azon, hogy amerre jár, ezrek, százezrek követik mindenütt. Minden szava oly igaz. Beszéde tömör, nincs abban egy nélkülözhető szó, de minden benne van, ami lényeges. Egy igaz magyar ember, katolikus-vezető szónoklatát hallottuk.

Úgy éreztem, tartalma rám is találó. Igen, ma nekem is be kellett volna mennem, vasárnap, mint sok másnak – dolgozni. Miért? Azért, hogy a katolikus hívők ne a templomba menjenek, Isten házába, vagy ide Szentkútra. Beszéde közben úgy éreztem, mintha belelátott volna gondolataimba, mintha tudta volna, hogy sokan nem jöhettek ma ide. Utána beszélt magyar hazánkról, egyházunkról, elszakított és elhurcolt testvéreinkről, a hadifoglyokról. A következőket szó szerint jegyeztem be a naplomba:

„Azzal a céllal jöttem ma ide, – mondta beszéde végén – hogy azt a szentséget, amit a szentáldozás nyújtott nektek (amit a lábatokban éreztek a hosszú gyaloglástól), és a tisztaságotoknak minden értékét, – mielőtt elmentek – ajánljátok föl Magyarországnak Nagyasszonyának. Ajánljátok Magyarországnak feltámadásáért, az idegen földön szenvedő foglyainkért, és a testvéreink szabadulásáért, a magyar siralomvölgy tengerének leapadásáért, mindenütt a világtájakon, a Kárpátok pereme mellett, magyar testvéreink rettenetes szenvedéseinek megszűnéséért...”

Sokan sírtak szavai hallatán. Én is törölgettem könnyeimet. Ezután elbúcsúzott, a jó Isten áldását kérve ránk. Magával ragadta a hatalmas embertömeget, úgy lelkesülni, szívből, lélekből örülni, mint ahogy ott láttam, talán még soha sehol eddig! Micsoda éljen- és, tapsvihar tört ki, zengett, zúgott a templom melletti hatalmas térség... Úgy éreztem, nem kell félni, én sem féltem sorsunkat, a katolikus magyar sorsot. Sokan vagyunk, és velünk az Isten.

Amikor a viharos taps és éljenzés után lassan, nagy sokára csend lett, csak ültem ott tovább, magamba mélyedve. Fölajánlottam a mai zarándoklatot (amilyenben eddig még sohasem volt részem) a hercegprímás elgondolása szerint a fogságban sínylődőkért, Guszti bátyámért, hogy minél előbb szabaduljon a többi magyar hadifogollyal együtt, azokért, akik itthon rabságban szenvednek, és határainkon kívül élő rokonainkért, magyar testvéreinkért, egyházunkért, áldozatvállaló papjainkért.

Külön imámba foglalva kértem a jó Isten áldását Házfőnök atyára és Péter atyára, akik olyan jók hozzám, akik nagy magányomban mindig mellettem állnak. Szeretem őket, mint testvéreimet, mindig igyekszem a rágalmakat elhárítani róluk, amikor igaztalan bántás éri őket – a félreértéseket javukra tisztázni. Segítséget kértem családunk, testvéreim sorsának jobbra fordulásaért, mindenkiért, akiket szeretek, és akik jót tettek velünk menekülésünk idején és utána.

Olyan jó volt ott. Felemelkedett a lelkem, mintha semmi anyagi gond, baj nem nyomná vállaimat. Erőt gyűjtöttem, felfrissült erővel, nyugodt, tiszta, derűs lélekkel tértem haza, fölvidítva a monoton hétköznapiakat. Milyen jó, hogy Péter atya rábeszélte erre a zarándoklatra!

Délután 4-kor indultunk vissza Szentkútról, sokat tréfálkoztunk, nevetgélünk út közben. Félúton megálltunk, hogy a lemaradt csoportot bevárjuk. Beborult az ég, nemsokára nekikeseredve zuhogott az eső. Bőrig áztunk, mit sem ért az ernyő, kendő, meg kabát. Ez se vette el a kedvünket, mindnyájan vidámak voltunk.

Mikor beértünk a városba, sokan olyan furcsán, szinte „ferdeszemmel” néztek bennünket. Nem csoda. Sok embert félrevezetnek. Én az egész-napi fáradság ellenére nagyon jól, frissnek, könnyűnek éreztem magam. Este így imádkoztam: *„Istenem, légy velünk, add, hogy győzzön az igazság, segítsd meg az ilyen értékes embereket, akik a te akaratod szerint küzdenek, ne engedd őket gonosz kezekbe, akik gáncsolják áldásos munkájukat. Amen.”*⁷

⁷ Sajnos, imám nem hallgattatott meg.

(Itt hiányzik egy teljes lap [két oldal] a naplóból.)

Ez a zárójeles megjegyzés is ide tartozik, mert abban az időben veszélyes volt hasonló jegyzeteket őrizni még otthon, fiókok mélyén is. A sorokat otthon jegyeztem be a naplómbe, a hiányzó lapot pedig néhány évvel később meg kellett semmisítenem a gyorsírási jegyzetfüzetemmel együtt. Pedig micsoda érték lenne ma az a szó szerinti jegyzet! Ugyanis valaki följelentett érte, és ha nincs az ismeretségi körömben egy olyan ember, aki erre figyelmeztet, talán meghurcoltak volna érte. Nekem egy erekllye volt, emlék attól az embertől, akit csodáltam merész kiállásáért, akit nagyra értékeltem, – egy olyan írás, ami senkinek nem árthatott. Kincsként őriztem és el kellett égetnem.

A följelentésről szóló rövid ügyességi határozatot ma is őrzöm: az van benne (csak a lényegét írom le), hogy az eljárást megszüntették, mivel a beszédet nem terjesztettem, a birtoklás pedig nem bűncselekmény!

Bátyám hadifogsága

Naplórészletekkel

1945-1947

A FRONTOT, az orosz megszállást egy kis faluban vészeltük át, ahová azért menekültünk, hogy ne kelljen a borzalmakkal szembenéznünk. Mégis, itt, a világ végén, utolért bennünket. Közben előfordultak megrázó, kétségbeejtő esetek, érdekes ismeretségek és epizódok, amelyeket soha nem tudok elfelejteni.

Amikor 1945 májusában vége lett a háborúnak, szülőfalumban találkozott a család. Legkorábban István bátyám érkezett haza, utána a második világhéget is túlélve, apánk. Gyalog, fáradtan, csontig lesóványodva jött a nyugati határtól, alig volt jártányi ereje. Mégis, ami a legfontosabb, Isten segítségével épségben vészeltük át a háborút, családunk minden tagja életben maradt, csak Guszti bátyám került orosz hadifogságba, ahonnan hosszú, kegyetlen évek után szabadult.

1945. augusztus 8. – Szomorú valóságról hozott hírt a postás. Gusztitól jött levél. A vonatszerelvényről dobta ki valahol, és egy jószívű ismeretlen ember adta postára. Ettől rettegetem: *Orosz hadifogoly lett, szegény, drága testvérem.*

Egy évvel ezelőtt még esküvőre készült, és íme, viszik őt a messzeségbe, ki tudja, hova. Bár meg tudna szökni! Oh Istenem, megérdemeljük mi ezt, magyarok? Talán már soha nem lesz igazi Magyarország, ahol minden magyar otthonra lelhet? Oh, drága hazám, te drága hon! Te is rabigába süllyedtél. A háború bennünket ismét elszakított szeretteinktől, honfitársainktól, édes magyar hazánk szerves részétől. Erdélyben, apám szülőföldjén megint idegen nép az úr, üldözik azokat, akik ott születtek, akik odatartoznak, akiket gyökereik oda kötnek. Mi is onnan menekültünk a csonka országba.

Kinek kellett ez a háború? Minden szép, minden jó összeomlott. Mennyi fiatal vér omlott ki, mennyi otthon dőlt romba, mennyi család szakadt szét – ismét? Mennyi ember lett földönfutó? Hányan sínylődnek hadifogságban, akik élő-holtak? Szegény bátyám, téged is beraktak egy vagonba, betelereltek, mint az állatokat, talán egy kis vízzel – netán a nélkül; beszorítva hőségben, nagy kinnal utaztok a világ végére!

Ránézek anyámra. Mit tett vele a háború, a sok megpróbáltatás? Nem, – nem fogja kibírni sokáig. Közel áll az örülethez. És most még ráadásnak, fiát elhurcolták a messzi Szovjet-Oroszországba. Isten! – Ne hagyj el nagy bajainkban, szörnyű bánatunkban, adj erőt nekünk, elviselni a lehetetlent!

Aggodalommal gondoltam rá, amíg a fronton volt, időnként kaptunk róla hírt. Minden imámba belefoglaltam, ostromoltam az Egek Urát, könyörüljön rajta, hogy túlélje a borzalmakat, és mielőbb visszajöjjön közeink.

Hosszú idő után örömhír érkezett arról, hogy Sztálin marsall a hadifoglyokat azonnali hatállyal hazabocsátotta. **Így, múlt időben!** Végre, valami jó történik velünk. Istenem! – gondoltuk, de telnek a hetek... hónapok... s a múltkori hír hallatán minden nap várjuk, mikor érkezik haza a testvérem.

Ha netán Románián keresztül jönnének, biztos, hogy leszáll Nagyváradon meglátogatni a menyasszonyát, akit évek óta nem látott. Milyen boldogság lenne mindkettőjüknek. De a félelem most is bennünk él, hátha mindez nem is igaz.

Gondolatom a szegény rabokhoz száll. Miért nem lehet megosztani veletek a falatot, talán éheztek, – nekünk pedig még van mit ennünk. Ma sült ki a friss kenyér, oly finom. Jól sikerült, szép dombosak, *ott sorakoznak a hófehér kenyérkendőkön.* Jóízűen beleharapok. Aztán eszembe jutnak a foglyok, akiknek talán még száraz kenyér se jut, lehet, hogy éheznek. Torkomon akadt a falat.

Hónapok, évek teltek el azóta, hogy megígérték a foglyok hazabocsátását. Pista bátyámmal akkor már beköltöztünk a közeli városba, hogy megélhetésünket biztosítsuk, mert mindenünk odaveszett.

Aztán megint hír jött testvéremről. Menyasszonya írta Nagyváradról, hogy levelet kapott a fogságból. Bátyám Moszkvában van, megadta a címét, írhatunk neki. Milyen boldog lesz Anyukám, ha megtudja! *Egyik éjjel Guszti bátyámat láttam álmomban*, – s lám, hírt kaptunk róla!

Egy hadifogoly társa érkezett haza, fölkereste szüleimet. Ő is közölte, hogy Moszkvában viszonylag jól van, rendes kosztot kap. Jelenleg egy állomásépületet festenek. Egy csoportot ő irányít. Képzelem, milyen gyönyörű munka kerül ki a kezük alól. Meghiszem azt! Milyen jó, hogy sokoldalú és különösen jó kézügyessége volt, Miskolcon, a tanítóképzőben zenélt, rajzolt, portrékat, tájképeket festett már diákkorában. Csodálatos töviskoszorús Krisztusfej az egyik festménye. És most hasznát veszi, megtalálja a helyét. Képzelem, milyen művészi munkával festi a falakat! Megsegítette a jó Isten, meghallgatta imáimat, kérésemet, hogy vigyázzon rá, és hogy hírt kapjuk róla. És íme, legalább már ennyi beteljesült.

1947. október 6. – Az irodából kihívtak a főkapuhoz. Szüleim szomszédai kerestek óriási örömhírrrel, hogy kedves bátyám végre itthon van! Saját kezűleg írt levelét hozták el nekem. Megüzentem velük, hogy jövő hét végére szabadságot kérek és hazamegyek. Milyen boldog vagyok! Lám, a jó Isten meghallgatta imáimat, épségben megérkezett.

1947. október 12. – Igyekeztem, hogy mielőbb láthassam kedves bátyámat. Nagyon vártak otthon, örültek, mikor megérkeztem. Pityut is otthon találtuk, ő is hazajött az örömhírré.

Anyukám megsúgta, hogy Guszti tegnap délutántól folyton figyelt kifelé: mikor jön már az én „kishugám”? Minden olyan jó volt és szinte hihetetlen, hogy valóban itthon van.

Csak mesélt, és mesélt mindenről, ami vele történt. Érdekes megfigyeléseket tett és olyan tapasztalatokra tett szert, amit nem lehet elfelejteni. Hiteles adatok, személyesen szerzett tények vannak birtokában. Ő aztán tudja, mi van ott az Urálon túl!

Barátaink ebédre hívtak bennünket, hogy együtt ünnepeljük bátyám hazatérését. Csak Piroska néni könnyezett, mikor szoba került a fia, akit baleset ért. A védőnő férje is fogságba került, nemrég' jött haza. Épp ellenkezője bátyámnak. Annak idején ő *nyilas volt*, most meg már belépett a kommunista pártba.

Másnap otthon, reggeli után egymás mellé telepedtünk, és hallgattam bátyám élménybeszámolóját. Beszért az orosz nép természetéről, szokásaikról. Azt mondja, hogy az örmények olyanok, mint nálunk a cigányok.

Megemlítette a láger-élet borzalmait, a visszaéléseket, arról is szólt, hogyan festették fogolytársaival Moszkvában és környékén a kiemelkedő épületeket és vasútállomásokat. Akkor már sokkal jobb dolga volt, szabadon közlekedhetett és kapott rendes ennivalót.

„Kultúrnépről” lévén szó, az egészségügyről is mesélt. Elmondta, milyenek ott a „modern WC-k” – vagyis a patakpárt. Aztán a nők „szégyenérzete”, – ami nincs. Rettenetes, elképesztő dolgokat mondott el. Azt is említette, hogy kivételek természetesen vannak, – ha nem is sok. Olyan emberekkel is találkozott, akik a hadifoglyokat embernek, – nem állatoknak tartották!

Sajnos, hamar eljött a dél. Anyukám finom túrós-csuszát készített, mi-csoda adagot! Ebéd után indulnom kellett. Fájó szívvel hagytam ott kedves bátyámat. Jó volt vele találkozni, beszélgetni. De nem maradhatok, engem másnap reggel már vár a munka.

Féltem az úttól, nemhiába. Fizikailag gyengének éreztem magam, hideg szél fújt velem szemben. Három óráig tartott az út; ezt a távot gyalog is megtettem volna ennyi idő alatt, ha nincs ez a zord szél. Izomlázam lett, mert még a kis emelkedéseken sem tudtam felhajtani a biciklit, tolnom kellett.

Mégis nyugalom töltött el, hogy végre köztünk van a testvérem. Remélem, hamar kipihen magát, aztán ő is elhelyezkedik valahol, tanítórá mindig szükség van, – aztán hamarosan családot alapít.

Régi karácsonyok *korabeli naplórészletekkel*⁸

AZ 1943/44. tanév jóval később kezdődött, szeptember helyett októberben. Tanáraink nagyon hajtanak bennünket. Mindenki minden tudást belénk akar gyömszölni. Alig győzzük, egymás után íratják velünk a dolgozatokat, sorra feleltetnek. Eltelt egy hónap rengeteg tanulással. Istenem! Észre se vettem, megint eljött legszebb ünnepünk: *Karácsony!*

1943. december 24. Marosvásárhely. – Apámat tavasszal behívták katonai szolgálatra, Anyukámmal kísértük el Szászrégenbe. Úgy volt, hogy karácsonyra hazajöhet, mégsincs közöttünk. Hiányzik, hogy nem ünnepelhet velünk. Eddig Kisjézus születésnapján mind együtt voltunk, boldogan, felszabadultan ünnepeltük. És most? Az arcokon szomorú mosoly... Mindenki jót akart, de valamit senki sem mondott ki... Rossz érzés vett rajtunk erőt, nem jó arra gondolni, mi lesz ezután, mi lesz jövő karácsonykor? Ezt érezzük, és félünk a jövőtől. Elégedetlenek vagyunk, pedig finom falatoktól roskadozik a szépen megterített asztal: kalács, sütemények, és ajándékok a karácsonyfa alatt... és mégis... Lehet, hogy mindezért még fizetnünk kell? Talán megéljük, hogy csak gondolunk majd a jólétre, a nyugalomra? Mi ez? Miért gondolok én most ilyenekre, Kisjézus születésnapján? Nem tudom...

Elszorul a szívem, nézem a karácsonyfát. Miért nem tudok felszabadultan örülni, miért nem vagyok vidám? Szabad-e örülni? Apámra, Ferike tanárnőre és Madárkára (tornatanárnő) gondolok... Vajon gondolnak-e ránk? Talán jobb volna, ha ki tudnám verni fejemből ezeket a kellemetlen gondolatokat⁹

⁸ Megjelent a Boldog Jövők Alapítvány LYRA Irodalmi Antológia 3003. Karácsonyi számában.

⁹ Utólagos bejegyzés: Valóban előérzet volt. A következő karácsonyt már menekültként, a front borzalmait átélve töltöttük édes otthonunktól és szeretteinktől távol.

Kisbárkány, 1944. december 24. vasárnap. – Eddig még ilyen karácsonyt eddig soha nem éltem meg: ez egy háborús karácsony. Korábban mindig együtt volt a család, csupán az elmúlt év kivétel, amikor Apukám a katonaságtól nem jöhetett haza. Mindig meghitt családi légkörben, boldogan ünnepeltünk. Karácsonyfa állt a legnagyobb szobában, az asztalra sok finomság került. Most semmi, csak a félelem és reménytelenség... A falu rettenetes látványt nyújt, az éléskamrák kiürültek. Sok mindentől megfosztottak a megszállók. Alig lehet ép házat látni. A kis faluban mindig rend volt, most mindenütt szemét és romhalmaz. Ilyen kicsi községben három civil ember halt meg a háborús események miatt. Nem gondoltuk, hogy itt, a világvégi apró településen haditerület, front lehet! Szomorú karácsony jutott mindenkinek, főleg azoknak, akik elvesztettek valakit a családjukból. Milyen lesz az újév – ilyen szomorú karácsony után? Micsoda újesztendő köszönt majd ránk?¹⁰

Hajnali öt órakor kopognak. Vaszil jelent meg az ajtóban. Olyan kajánul nézett, tudtam, hogy jó hírekkel érkezett. Bejött a bunkerbe. Kértem a levelet, de csak lobogtatta a kezében. Aztán táncolni kezdett, végül mégis ideadta. Pirkó azt írja –, a körülményekhez képest – jól vannak, bár a paplak találatot kapott. Sokan, legalább húszan húzódnak meg a pincéjükben. Vaszil először megijesztette őket, aztán rájöttek, hogy csak mókázik. Miklós bácsival komoly ügyben tárgyalt. Jól megértették egymást, hiszen ő – evangélikus pap lévén – a templomban a prédikációit tótul mondja, mert a községben lakó emberek többsége ezt a nyelvet beszéli.

Péter is itt van, örül. Vaszil azt mondta neki, hogy mégsem kell a frontra mennie, csak ijesztgetni akarta vele. Nemsokára elbúcsúzott. Olyan helyes volt: magyarul mondta, hogy: Isten áldjon meg Katyusa. Péter is elment. Addig integetett, amíg kiért az útra és eltűnt látókörünkől. Jól megijesztette őt Vaszil, mert szó sem volt arról, hogy kiküldik a frontra. Meghatódva búcsúzott tőlem. Komolyan

¹⁰ Ez is előérzet volt.

vette talán, amiket nekem mondott? Közben arra gondoltam, hogy szegény fiatal fiú, talán az iskolapadokból küldték ki a frontra, és örül, ha valahol barátságosan fogadják.

Este szerény vacsoránkat fogyasztva, kicsit beszélgettünk, távollévő szeretteinkre gondoltunk. Hol lehetnek most, hol és hogyan ünnepelnek? Élnek-e? Gondolnak-e ránk? Tudják-e, hogy mi most milyen napokat élünk át? Még a lakásból kimozdulni is alig mertünk.

Hol a karácsonyfa?

Így telt el Kisjézus születése napja az Úrnak 1944. esztendejében!

Zsúny-pusztá, 1947. december 24. szerda. – Ma már nem mentem dolgozni, mert túlórák fejében szabadnapot kaptam (akkor még nem találták ki a szabad-szombatot!), szeretteimmal tölthetem a Karácsonyt. A délelőtt készülődéssel telt. Hosszú ideig tartott az út, majd' hogy meg nem fagytam a vonaton. Szerencsére, készültem rá, és jól felöltöztem. Pásztón lovas- kocsival vártak, onnan már nincs messze Zsúny-pusztá. Anyukámat már ott találtam, én lettem az első „vendég” Gyugyikám (bátyám) otthonában, mert fogságból visszatérve ide nevezték ki tanítónak. Bandi utánam érkezett, egy ismerős bácsival, aki visszafelé ételmet visz Apukámnak. Ő megbetegedett, nem tud eljönni. Pityu éjszaka érkezett.

Így aztán mégsem volt teljes a család létszáma az ünnepi vacsoránál, pedig mennyire számítottam rá. Utoljára háború előtt, 1942-ben voltunk együtt mindnyájan. Azt hittem, hogy annyi év távlatában végre együtt ünnepelhetünk, mégsem sikerült.

Karácsony első napján a közeli Hollókő régi, zsindeletetős templomába sétáltunk át misére. Megismerkedtem a tanítónővel, és barátnőjével, aki Esztergomból látogatott hozzá (s aki nemsokára sógornőm lett). Elnéztem a különleges, régi falusi házakat, az érdekes, hagyományos népviseleti ruhákat. Rengeteg szoknyát hordanak a lányok, asszonyok. Olyan szépek ünnepnapon mindnyájan népviseletbe öltözve. Régebben, amikor Kisbárkányban éltünk, az udvarunk előtt mentek el búcsúval Szentkútra, akkor is mindig gyönyörködtem bennük.

Bátyám elhatározta, hogy amint lehet, megnősül.

Eldőlt kedves bátyám sorsa. A háború elszakította attól, akivel szerették egymást. Eljegyzésük után behívták katonának, frontszolgálatot teljesített. Utána már csak rövid időre láthatta szeretteit. Aztán a front vészesen közeledett Marosvásárhelyhez. 1944. szeptember 10-én – szinte az utolsó szerelvényre szállva – menekülnünk kellett Erdélyből. Vagonlakókként, majdnem egy hónapos utazás után visszatértünk a Nógrád megyei szülőfalumba, hogy a háborús események után itt találkozzon a család. Apukám meg volt róla győződve, hogy Erdélyt ismét elszakítják Magyarországtól. Sajnos, neki lett igaza.

Bátyám menyasszonya Nagyváradon lakott, ő pedig hadifogságba került, ahonnan három év múlva szabadult. A második világháború elszakította őket egymástól, mert olyan volt a helyzet, hogy egyikük se kapott útlevelet, nem találkozhattak.

1948-ban a hollókői új ismeretségből házasság lett – szerencsére sikeres. Ahogy nemsokára az esztergomi székesegyházban kimondták a boldogító igent, – valóban „holtomiglan”, bátyám haláláig tartó – házasság lett, melyből három gyermek született.

„Gyóntatás” MKP módra *Naplórészletekkel*

1947-1948

ABBAN az időben a Rimamurány-Salgótarjáni Acélmű Rt. Egyik üzemi irodáján dolgoztam. Nehéz összehasonlítani azt az időt a mostanival. Azoknak, akiknek nem lehet személyes tapasztalataik arról az időszakról, két esetet mondok el. *Teljes hűséggel, naplóm hitelességével írom le a következő megtörtént eseteket:*

1947. február 13. szerda

Befogtak pártmunkára. – Sok munka várt rám az irodában. Telefonon kerestek: Valaki bemutatkozik:

– Juhász.

– Finta. Mivel Katikának szólít, biztosan ismerjük egymást. De honnan? Nem jött elő. Mindegy. A lényeg, hogy vasárnap délutánra beosztottak egy pártgyűlésre gyorsírással jegyzetelni az előadásokat. Kettőtől estig fog tartani. Négyen leszünk, kettesével váltjuk egymást, és azonnal gépbe mondhatjuk a leírt szöveget. Utána műsort rendeznek, amire tiszteletjegyet kapunk. De kinek lesz kedve arra, egy egész délutánig tartó, kemény munka után?

Este hiába voltam fáradt, pihenni se tudtam, sokszor fölébredtem. Szeretek dolgozni, de az, ami itt a vállamra nehezedik, már sok. Azt se tudom, melyikhez fogjak. Arra sincs időm, hogy kellő gondot fordítsak az irattárakra. A levélhalmazban alig bírok eligazodni. Hiába, nagy ez az üzem, egyedül képtelenség elvégezni a feladatokat. A kollégák megsértődnek, ha nem őket veszem előre. De nagyon sajnálom, egyszerre csak eggyel tudok foglalkozni.

Viroszták bácsi aggódva kérdezte: – Mi van magácskával? – Sápadt, lefogyott, elhanyagol bennünket.

Magam se tudom, miért, de így van. Azt is tudom, hogy nem helyes, de nem találok a jó megoldást. Ráadásul megint meg vagyok hűlve. Mindig fölfázom.¹¹

Beugrattak. – Még mindig szerdán. Ma olyan történt velem, amit el se tudtam eddig képzelni. Végigjárták az üzemeket, érdeklődtek, ki, milyen pártnak a tagja?

– Én? Egyiknek sem. Nem is akarok. Sem időm, se kedvem nem jut pártéletre. – Azt mondták, hogy kötelező!

H. Jóska odaült mellém és agitált.

– Katika, lépjen be, még ma! Megéri, folytatja – annyi az egész, hogy kevés tagdíjat kell fizetni, amivel megmenti a fizetését. Különbön – ezt bizalmasan közölte – csak MKP tagok maradhatnak a gyárban!

– Ha így van, mit tehetnék?

Nekem létkérdés, hogy legyen állásom. Nem bánom, de azt biztosra ígérhetem, hogy nem fogok gyűlésekre járni.

Tudomásul vette, de mégis megíratta az igazolványt, s amint elkészült, még aznap átadta nekem. De úgy éreztem, hogy valójában aljas beugratás volt részéről. Szabad ilyen módon tagokat toborozni, fenyegetéssel, ijesztgetéssel? – gondoltam magamban. Most, utólag szégyellem, mert nem vettem észre, hogy mire megy ki a játék. Azóta nem tudom becsülni Jóskát, lehet, neki jó pontnak számít, ha valakit beszervez, de ezt nem tételeztem föl róla.¹²

„Gyóntatás”. – Az irodai dolgozókat kirendelték a MKP Járási Titkárságára. Nem tudtuk miért, némi félelem élt mindnyájunkban. Egyenként hívják be a lányokat. Akik átestek a „vallatáson”, elmondták, hogy a

¹¹ Menekülésünk után a teleket évekig vékony tavaszikabátban, félcipőben vészeltem át.

¹² Utólagos bejegyzés: Betartottam a szavam. Egyszer se voltam önként pártgyűlésen (csak ha külön kirendeltek jegyzőkönyvet vezetni. S amikor elkerültem erről a munkahelyemről, otthon, „ünnepélyesen” égettem el a piros könyvet, utána letagadtam, hogy valaha is volt ilyenem.

Pártirodára válogatnak – nekik világnézeti és politikai szempontból megbízható munkaerőket.

1948. december 4. szombat.¹³ – Már többen voltak bent, de eddig még egyikük sem felelt meg a követelményeknek. Mikor megtudtam, miért vallatnak, azonnal elhatároztam, hogy kertelés nélkül fogok válaszolni a kérdésekre.

Ekkor került rám a sor. A következő kérdésekre kellett válaszolnom:

- Hogy hívják az elvtársnőt?
- Bemutatkoztam.
- Hol dolgozik?
- Acélgyár, Gazdasági Szerszámgyár üzemi irodája.
- Beosztása?
- Önálló levelezés, gépírás, gyorsírás, irattárkezelés és mindenféle irodai munka.
- Fizetése?
- 650 forint. (Akkor ez nagyon jó fizetés volt!)
- Jár templomba?
- Igen.
- Minden vasárnap?
- Minden vasárnap.
- Szokott gyónni?
- Természetesen, igen.
- Havonta?
- Nem kötöm időhöz. Van, mikor gyakrabban.
- Szükségét érzi?

Kérdésén csodálkozva, válaszoltam: – Azt hiszem, Ön is ismeri a katolikus egyház előírásait, különben is – lelki életemnek megnyugvást jelent. Ezért válaszom: – Igen!

- Bűnös, hogy gyónnia kell?

¹³ Akkor szombat munkanap volt!

- Néha, – mivel emberek vagyunk mindannyian, – még Ön is!
- Én nem vagyok bűnös: Nem loptam, nem gyilkoltam, senkit sem zsákmányoltam ki, én mindenkinek jót akarok!
- Én sem loptam, nem gyilkoltam, nem zsákmányoltam ki senkit, én is jót akarok mindenkinek! De nemcsak ezek lehetnek bűnök.
- Bizonyára. Ha jár az elvtársnő templomba, hallja Mindszenty körleveleit.
- Igen, hallom.
- Mit szól hozzá?
- Semmit.
- Mégis – mi ezekről az egyéni véleménye?
- Nem foglalkoztam eddig ezzel a kérdéssel. Nem politizálni járnak az emberek a templomba.
- Gyóntatás közben nem szokták megkérdezni, hogy párttag-e?
- Nem, mert a gyóntatószékben sem politizálnak.
- Párttag? (hallgattam, és arra gondoltam: úgyis tudják, hogy mindenkit bekényszerítenek, aki állásban van, minek kérdezik?)
- Miért lépett be a pártba?
- Csak beléptem. (Magamban: Mondjam talán, hogy „melegen” ajánlották: lépjek be, ha az állásomban meg akarok maradni? De ez egy külön történet!)
- Mégis: Megagitálták?
- Így is lehet mondani!
- Baráti köre? Kikkel jár társaságba, szórakozni?
- Nemrég költöztem ide, ezért nincsenek barátaim, se időm, sem pénzem szórakozásra.
- Vőlegénye?
- Van, és gyakran találkozunk. (Honnan tudta ezt is, amikor kesztyű van a kezemen, nem láthatta a gyűrűt. Nyilván mindenkiről előre kértek információt.)
- Foglalkozása?
- Adóhivatali állásából „B”-listára került, most kényszerűségből kereskedő.
- Reakciós, kizsákmányoló?

– Éppen őt lehetne annak nevezni, – mikor egész nap megállás nélkül dolgozik, alig tud belőle megélni? Annyit sem keres, mint én.

Ezen túl még több kérdést tett fel. De miért? – Nem tartozik rájuk a magánéletem, a lelkiéletem. Abban biztos voltam, hogy nem tetszettek a válaszaim. Ezért tőlem meg se kérdezték, hogy volna-e kedvem a pártirodán dolgozni. Nem kértek tőlem önéletrajzot sem – mint néhány lánytól, akik talán félve a következményektől, ijedtükben nem mertek határozott választ adni.

Mindezt nem bántam, – úgysem dolgoznék náluk szívesen. Fontos, hogy hagyjanak engem a jelenlegi állásomban, ahol már megszoktam a munkát, megbecsülnek, és jól is fizetnek.

„Gyóntatás” után, annak ellenére, este elmentünk az Ipartestület dísztermébe, ahol Máray: „Kaland” című művét adták elő, melyben kollégáim közül ketten is (Szamecz Ilonka és Vrana Tibor) szerepet kaptak. Utána a „Szürke fiúk” zenéjére táncoltunk.

Égiháború¹⁴

1949

ESŐS-BORÚS napon a lakás tágas nappalijában ültünk, előttünk kis asztalon friss pogácsa. Forró teát kevergetve, borzongva magunkra terítettük meleg gyapjúpulóverünket. Szerénke valamit kivesz a táskájából, majd átnyújtja nekem. – Nézd, az esküvői fényképünk. A képen menyasszony gyönyörű csipkeruhában, arcára fagyott mosollyal, bánatosan néz maga elé. Mellette vőlegénye, szigorúságot erőltetve magára. Valahogy nem sugárzik róluk a boldogság...

– Ilyen kellemetlen esős napon mindig eszembe jut az a nap. – szakítja meg a gondolataimat Szerénke.

– Ha nem kellemetlen neked, kérlek, mondd el a történetedet.

Nagy sóhaj után kezd hozzá.

– Polgári esküvőnket pénteken tartottunk. Nem mondhatom, hogy zavartalan volt a nap, mert délutánra a fényképészhez voltunk bejelentve, ahová vőlegényem – szokásához híven – elkésve érkezett. Talán a fényképen lerí az arcomról, mit éreztem miatta. Utána szüleimhez utaztam, ahol apám az általános iskola igazgatója volt. Úgy egyeztem meg immár hivatalosan férjemmel, hogy ő a rokonságával az esküvő napján jön utánam.

Frigyünk megpecsételését a sziráki katolikus nagytemplomban, az Úr 1949. év szeptember havának első vasárnapjára tűztük ki. Sok meghívót küldtünk szét. Azonban nálunk az ilyen ünnepi aktus sosem zajlott le zökkenő nélkül. De miért is történt volna minden normálisan, mikor eddig is minden visszájára fordult?

A nagy nap délutánján teljes díszben, készen állok, amikor váratlanul beborult az ég, és nemsokára olyan *felhőszakadás, valóságos égiháború zúdult a tájra*, ami a környéken állatokat (szarvasmarhákat) sodort el, az

¹⁴ Ezért a novelláért „Ősszel is nyílik még virág” pályázaton 2004. novemberében Emléklapot kaptam.

utakat eláztatta, a patak kiöntött, hídját elvitte az áradat... Micsoda ítéletidő volt! – sóhajtott. – Nekem eszembe jutott a mondás, hogy akinek az esküvőjén esik az eső, házassága alatt *sokat fog sírni*. Mivel most nemcsak esett, hanem úgy szakadt le az égből, mintha dézsából öntenék, ezért a szólásmondást úgy értelmeztem, hogy *nagyon sokat fogok majd sírni*... Kisvártatva hozzátette: ami sajnos, szóról-szóra beteljesedett!

A templom virággal feldíszítve pompázott, a pap és a helybeli vendégsereg ünnepi díszbe öltözve várta a lezúduló vízáradtat végét, aminek nem akart vége szakadni. Szerénke elnevette magát: Képzelheted, a körülöttem levők milyen aggódó pillantásokkal néztek rám. A vendégsereg egy része a templomban, mások szüleim lakásán várták a vőlegény érkezését. Párom most kivételesen nem önhibájából – de hogy az égiek jóvoltából szokásához hű maradjon, – *a saját esküvőjére is késve érkezett*.

– Vőlegényed családja miért időzítette útját az utolsó percekre?

– Ebben igazad van, de ha ismernéd a családot, ahonnan az én párom indult, nem csodálkoznál semmin. Ő és ők eddig is, midig, mindenhol elkestek, ráadásul ezt természetesnek is tartják. – Hosszú órák teltek el kínos várakozással, amikor végre a vőlegény és a többi vendég kerülőutakon, sokuk bőrig átázva, megérkezett.

Mindez nem elég, más meglepetést is tartogatott a nap, amitől a megmaradt icipici kedvem is elpárolgott. Vőlegényem (polgárilag már a férjem), „kedves” családjával, megfélekezett a menyasszonyi csokorról. Ezért a kert ázott, letarolt virágaiból ügyes asszonyi kezek varázsolták elő fehérszegfűből (zöld aszparágusszal) a csokrot, majd a kezembe nyomták, s most már indulhatott a nászmenet a templomba, hogy Isten áldását kérjék arra a frigyre, amelyet jobb lett volna meg sem köttetni.

– Hogy-hogy nem gondoltak a menyasszonyi csokorra?

– Tudod, most utólag visszagondolva, humorosan fogom föl a dolgot. Szerény voltam ahhoz, hogy erről beszéljek velük, nem gondoltam rá, hogy ilyesmit el lehet felejteni. Hidd el, mindennek ellenére, számomra nagyon megható volt az esküvő. A szemem könnyben úszott a meghatottságtól. Azért fohászkodtam a szertartás alatt a Teremtőhöz,

hogy életünk folyója végre jó mederbe terelődjék, s én még mindig biztam abban, hogy házasságunk boldog lesz.

Rövid hallgatás után megkérdezte:

– Úgy-e számodra is hihetetlen, hogy még tudtam hinni a jövőben, pedig a hosszú és bonyodalmas jegyesség után más rég’ visszadobta volna neki a jegygyűrűt. Aztán hangosan elnevette magát, de látszott rajta, hogy jókedve nem szívből fakad.

Szüleim otthonukban rendezték *az esküvői vacsorát*. Anyukám megszervezett mindent. Azonban nekem bőven kijutott még a kellemetlenségekből, de erről majd később szólok.

Édesanyám nagyon értett a vendéglátáshoz, volt állandó segítsége, Terka néni, az iskolai gondnok felesége. Rajta kívül régi jó baráti család teljes létszámban már napokkal előbb eljött segíteni. Nem akarom felsorolni a sok finomságot, amit étel-ital-édesség formájában föltálaltak. Az egészet megkoronázta a különlegesen díszített, négyemeletes menyasszonyi mogyorótorta, anyuka specialitása. A pezsgőn kívül – nagy tetszést aratott a sziráki Tramini bor. Kellemes emlékként őrzöm a terítés, tálalás színpompáját, a sok-sok finom étel-italkülönlegességet.

A történetnek azonban még nincs vége – sóhajtott Szerénke. *Életem nevezetes napjáról* másik epizód is kitörölhetetlen emlékem maradt, amire keserű szájjal gondolok vissza.

Vacsora közben két sógornőm áthívott a másik szobába, és valósággal rámtámadtak. Jóakarattal sem lehet ráfogni a beszélgetésre, hogy a nevezetes naphoz illően, úri modorban zajlott volna le. Ugyanis Klári mindkét kezét csipőjére téve, dühösen gesztikulálva, kidülledt szemekkel, kipurulva, jellegzetes tájszólásával fordult hozzám, imígyen:

– Mit gondolsz – Te? Azt hiszed, hogy anyánk majd a cseléded lesz, ha oda költözől? Ő tart el majd benneteket, ő fog körülöttem ugrálni, főzni, mosni, takarítani?

Képzeld el a helyzetemet. Megállás nélkül, egymás szájából kapkodták a szavakat, úgyhogy én, ha a meglepetéstől meg tudtam volna szólalni, akkor se lett volna rá alkalmam. Csak néztem rájuk, egyikről a másikra... Teljesen megbénított a rámműdített szózuhatag.

Mikor végre kifáradtak, és szóhoz jutottam, igyekeztem nyugodt hangon válaszolni. – Nem értem, miről beszéltek, mert én abba a lakásba sose akartam beköltözni, pedig már jó ideje biztatott erre a lépésre édesanyátok és Béla. Az esküvővel azért vártunk, mert ez ellen minden porcikámmal tiltakoztam. Most is a bérelt szobából indultam szüleimhez, minden holmim ott van, ahol engem szeretettel vesznek körül. A háziasszony följánlotta, hogy esküvő után ott lakjunk. A nagyszobában ketten is elférünk, a használaton kívüli, jelenleg üresen álló helyiséget konyhának berendezhetjük. Meghatott az ajánlata, mert kezdetnek nagyon jó lenne ez a megoldás. Kulturált környezetben, a város központjához és munkahelyemhez is közel lakhatunk.

Nem tudom, honnan veszitek ezt a képtelen ötletet? – kérdeztem. Éppen én voltam, aki az együttlakástól kezdettől fogva határozottan távortartottam magam. És ha netán eddig lettek volna olyan gondolataim, amilyenre célozgattok, biztos, hogy ezek után elálltam volna tőle.

Mély csend fogadta szavaimat. Próbáltam megnyugtatni őket: Nincs szándékomban oda költözni, de ha rossz sorsom mégis úgy hozná, biztos, hogy engem senkinek se kellene eltartania; rendes fizetésem van, nincs szükségem rá, hogy bárki helyettem, vagy rám dolgozzon. Mindennel el tudom látni magam, hiszen tudjátok, hogy menekülésünk miatt semmik se maradt háború után, s amim van, azt magam erejéből teremtettem elő. Nem szorulok rá arra, hogy akár a férjem is eltartsa, biztos jövedelmem van, mindent meg tudok szerezni, ami kell, fogadhatok takarítónőt, ha időm nem engedné, hogy magam végezzem el a ház körüli teendőket. Kimeredt szemmel néztek, találóbb kifejezés, ha azt mondom, hogy bámultak rám.

Nem lehet pontosan idézni azokat a nem éppen szalonképes közbeszólásokat, amelyek fejtegetésemet kísérték. Jól ismertem őket, milyen tapintatlanok, nemegyszer tanúja voltam veszekedéseiknek, mégsem gondoltam volna, hogy esküvői vacsora közben engem is ilyen kíméletlenül letámadnak.

Még jó, hogy csak ketten ugrottak nekem, a legidősebb nővér kimaradt belőle; lehet, hogy őt is fölkérték, de talán nem azonosította magát

nézeteikkel. A három nő közül egyedül ő a normálisan gondolkodó valaki a családjukban.

Mikor vége lett a társalgásnak, bementem a vendégek közé, igyekeztem palástolni, mi történt a másik szobában. Csak azt nem értettem, hogy újdonsült férjemnek vagy anyósomnak nem jutott eszébe megnézni, mi okozza távolmaradásomat, mert mindketten alaposan ismerték sógornóim temperamentumát és rosszindulatát. Mindez valamennyiük tudomásával ment volna végbe? Ki tudja? – Föltételezem róluk.

Nem szóltam anyukámnak, férjemnek se tettem említést arról, mi történt, mert sógornóim még a vendégek előtt is képesek lennének patáliát rendezni, ahogy otthon szokták. Magamban tartottam, bár nagyon nehezemre esett. Mindenképpen *sikerült emlékezetessé tenniük esküvőm napját!* De várhattam-e tőlük ennél jobbat?

Szórakoztatásunkról egy gramafon gondoskodott, sok lemezzel. Vacsorát követően a fiatalság táncra perdült. Már jóval elmúlt éjfél, amikor a menyasszonynak át kellett öltöznie. Apukám kollégájának lánya vette le fejéről a kis koszorút, néhány pillanatra barátnőm (Piroska) fejére helyezte, hogy ő lesz a következő menyasszony a jelenlévők közül, aztán átvonultunk egy másik szobába átöltözni. Erre az alkalomra saját tervem alapján készült különleges szabású hosszított derekú, lefelé egyenletesen bővülő ruhám, melyen elől a gombok felülről lefelé két oszlopban sorakoztak, ami karúságomat mégjobban kihangsúlyozta. Abban táncoltam tovább hajnalig.

Sok ajándékot kaptunk. Kollégáimat egy fiatalember képviselte. Szépen megmunkált fényezett alapra két rézoszlopon kis rézharangot erősítettek, előtte keresztbe téve apró ásó és kapa került. A faalapra helyezett réztáblán a következő fölirat: „*Ásó, kapa válasszon el benneteket!*”¹⁵

Kollégáim a nászajándékot – az összegyűjtött összeget – egy díszes borítékban, jókívánságok kíséretében – adták át.

A vendégek sokáig maradtak. A távollakókat, akik csak másnap indulhatnak haza, ismerősöknél, részben otthon szállásolták el szüleim.

¹⁵ Talán előrelátható, hogy e kívánság nem teljesült.

Hétfő volt, már hajnal felé járt, mikor lepihentünk a fárasztó és eseménydús nap után. Szép, kora-őszi délelőttre ébredtünk. A tegnapi itéletidő után friss volt a levegő, sütött a Nap, az esőtől minden üde és tiszta lett.

Ebéd után összecsomagoltunk, elbúcsúztunk a rokonoktól. Néhány percig magamra maradtam szüleimmel. Látva gondterhelt arcukat, én is könnyezni kezdtem. Szeretettel és meghatottan öltem át mindkettőjüket, hálásan köszöntem meg mindent, amit értem tettek. Utána feldíszített lovashintón vittek ki az állomáshoz. Szüleim nászajándékul – többek között – üdülési beutalóval ajándékoztak meg; így indultunk Balaton-szabadiba.

Barátnóm, Szerénke könnyeivel küszködve még annyit tett hozzá: Tudod, én hinni akartam abban, hogy megszabadulva családjától, Bélával boldog házasságban élhetek.

Reményem nem vált be, mivel anyósom unszolására mégis megtettem – amit nem kellett volna: mivel egyedül élt, beköltöztem rozzant lakásába. Együttlakásunk alig két éve azonban egy külön rémtörténet, de azt hiszem, mára ennyi elég volt, – mondta végül barátnóm, és készülődni kezdett.

– Ha számodra nem unalmas – tette hozzá – házasságom zűrés történetét legközelebb folytatom.

Erdélyi társasutazás

Megtörtént eset kellemes és kellemetlen emlékekkel

PONTOS idejére már nem emlékszem –, talán a múlt század 70-es éveinek második felében történt mindaz, amit most leírok. Erdélybe készült a hivatal, ahol állásban voltam; rajtunk kívül néhányan más közhivatalokból, és több pedagógus tartott velünk, ahányan elfértünk egy autóbuszban. Örömmel készültem, mert menekülésünk óta nem jártam azon a vidéken.

Kellemes társaságban gyorsan telt az idő, jól éreztük magunkat. A határnál kis bonyodalmat jelentett, hogy főnököm egy csomagot bízott rám (benne levél és városunkról fényképek) azzal, hogy ismerősének juttassam el. Abban az időben egyes határállomásokon alapos vámvizsgálatot tartottak. Nálam semmi olyan dolog nem volt, amiért félnem kellett volna – baj nélkül megúsztuk a tortúrát, de számomra a vizsgálat közben tapasztalt udvariatlan magatartás okozott kellemetlen élményt.

Nagyváradon álltunk meg először, ahol a román idegenvezetőt (hölgyet) fel kellett vennünk, akinek feladata – lett volna – megfelelően kalauzolni bennünket. Bár erre nem volt nagy szükség, mert a csoportból többen, jól ismertük Erdélyt, a Székelyföldet, ahová tartottunk. Azonban a szállást és a programot „Önagyságának” illetett volna intéznie – ezért fizettük. Hogyan tett eleget ebbéli vállalásának, az kiderül a továbbiakból. Nem kívánom részletes útleírással untatni az olvasókat, csak a megtörtént kirívó eseményeket rögzítettem, amelyeknek emlékei örökre megmaradtak bennem. A városban megcsodáltuk a Püspöki palotát és a Székesegyházat. Számomra különös élményt jelentett, mivel menekülésünk idején, 1944. szeptemberében itt töltöttünk rövid időt, arra várva, hátha jó sorsunk lehetővé teszi visszatértünket szeretett otthonunkba, Marosvásárhelyre. Akkor rokoni kapcsolatunk révén szállást és ellátást

kaptunk ebben a gyönyörű palotában. A sors nem volt kegyes hozzánk; a front egyre közelgett, időnk nagy részét légitámadások miatt a palota alatti hatalmas pincében töltöttük.

Most a csoporttal végigjártuk az épület termeit, benne a sok értékes festményt, szobrot, amelyeket én már jól ismertem. Meghatódottan mentem el a fehér zongora mellett, amelyen annak idején gyakoroltam, és a szoba mellett, amelyet nekünk kijelöltek. A palota mögötti területet siralmas állapotban láttam viszont, ahol a háború előtt nagy bombázásoknak lehettem átéltje. Egy ilyen éjszakai légitámadást követően megnéztük a pusztítást. A székesegyház és palotát – szerencsére – ék-alakban kikerülték a támadók, viszont a városrészt a földdel tették egyenlővé.

Innen Kolozsvár felé vitt utunk. Először a piacon álltunk meg. Sosem lehet elfelejteni azt a látványt, ami most ott fogadott. Egy rozoga, csupasz és koszos elárusító deszkatákolmányon tehéntúrót, tejet, fokhagymát árultak. Az asztal sarkánál a földön álló hordóban savanyított-káposzta, közvetlenül mellette a földön (bocs' a szóért) nagy rakás lótrágya tornyosodott! A város nevezetességeit szemlélve, szomorúan néztem a föliratokat, amelyek mindent, még Mátyás királyunkat is románnak minősítették. A szobor mellett sokat kellett időznünk, mert elromlott az autóbuszunk. Azonban *nemkedves* idegenvezetőnknek esze ágába se jutott segítségünkre lenni. A buszsofőr ment a postára telefonálni, holott egy mukkot se tudott románul, a hivatalnokok meg nem beszéltek magyarul. Salgótarjánból kellett másik autóbust kérnie, mivel itt nem voltak hajlandók a csoportot kisegíteni.

Egy napot vesztegeltünk a rossz időben, legtöbbször a templom előtti téren, Mátyás királyunk lovas-szobrát vigyázva. Sok magyar-, még Balassagyarmatról érkezett turistával is találkoztunk. Akkor éppen a szobor körül ásatások folytak, valószínűleg „bizonyítékok” után kutatva, hogy igazságos Mátyásunk csakis román lehetett.

Rosszul fölszerelt szállásunkat egy távoli kempingben bérelték. Az idő hidegre fordult; apró szobánk (inkább odú) kevés takaróval ellátva. Reggel nyitott zuhanyozókban, a szabad ég alatt, jéghideg vízben tisztál-

kodtunk. Körülöttünk mindenütt szemét és kosz, ami egész utazásunk alatt végigkísért bennünket. További szálláshelyünk is kritikán aluli, mindenütt olyan piszok és por, hogy nem mertünk semmihez hozzányúlni. Borzasztó gyenge kosztot kaptunk. Csupán egy alkalommal ülhattunk le viszonylag rendes, tiszta vendéglőben, ahol terített asztalon jó ebédet fogyasztottunk el.

Marosvásárhely. – Bár lélekszáma 1944. óta szinte háromszorosára emelkedett, más szempontból sem olyan, amilyennek korábban ismertem. A valamikor gyönyörű tiszta, rendezett várost, ahol életem legszebb diákéveit töltöttem, most borzasztó lerobbant állapotban láttam viszont. Nostalgiaival sétáltam az akkor virágos utcákon, ahol szinte naponta siettem iskolatáskával; – most megálltam az épület előtt, ahová középiskolába jártam. A múltba, az itt töltött időre gondoltam.

Abban a városban, ahol valaha luxus-cukrászdák sorakoztak, akár Budapesten, most betértünk egy cukrászdának mondott helyre, kávét és süteményt szerettünk volna kérni. A helyiség siralmas állapotban; a kiszolgálók, de még a vendégek is kopottan álltak vagy ültek, akár egy menedékhelyen. A feketekávéhoz nagy teáskanalat kaptunk, a tortához nem volt villa... Nálunk is letarolta a városokat a háború, de nem így néznek ki, mint itt. A valamikor gyönyörű főtér most egyáltalán nem gyönyörű. Viszont a híres Városháza most is szép látvány a Kultúrpalota szomszédságában, ahol egy kiállítást néztünk meg. Megdöbbenett, hogy a nagy parkosított tér kilátását teljesen elvette az időközben, a másikkal szemben fölépített új ortodox templom. Ellátogattunk a Boyai-házba is, onnan egyedül merészkedtem vissza a találkozóhelyre, de eltévedtem.

Amerre elhaladtunk, a többi város is hasonlóan néz ki, közelükben olaj- és pakura-szag terjeng, az utak járhatatlanok. Néhol olyan kövek állnak ki az utakon, jó, hogy egyáltalában lehet rajtuk közlekedni. A falvakban mindenütt szegénység, egyik szálláshelyükön a mosdóból csövek lógtak ki... Mindenütt rendetlenség, kosz és tetvek. Nálunk is „népi demokrácia” és miegyéb volt abban az időben, ennek ellenére a háborús sérüléseket, utakat, házakat úgy – ahogy – helyrehozták. Itt pedig, a szállásokon, falvakon áthaladva, még most is síri sötétség, háborús idöket idéző elsötétítés.

Szászrégent elhagyva, idegenvezetőnk nem tájékoztatta a busz vezetőjét arról, hogy útelzárás van. Meg kellett állnunk. Románul tudakolta – volna – egy arra járó idős székelytől, merre haladjunk tovább a Székelyföld felé. A bácsi elfordította a fejét, és csak legyintett felé a kezével, de nem válaszolt neki. Talán nem is értette (vagy inkább nem akarta hallani), hogy mit beszél hozzá románul. Sofőrünk föltalálta magát. – Kedves bátyám, eltévedtünk – szólította meg. – Legyen szíves, igazítson el bennünket, – merrefelé jutunk ki a városból, – Korondra igyekszünk. A székely illendően megbillenve kalapját, készségesen mutatta, merre kell haladnunk. Jól leforrázta idegenvezetőnket, aki szándékosan beszélt románul, holott az öltözkéről is látni lehetett, hogy székely emberrel áll szemben.

Tusnád-fürdőnél eredetileg strandolás lett volna beiktatva, de – szerda lévén – zárva volt! Fürdés nélkül távoztunk. Idegenvezetőnek tudnia kellett, hiszen ő szervezte a programot! Este megérkeztünk a szállodába, vacsorázni, – azonban nem vártak bennünket terített asztallal. Valamit gyorsan összetakoltak, hogy éhen ne vesszünk. Fáradtak voltunk, nem is nagyon érdekelt, mit kapunk. Másnap fiatal székely lányok szolgálták fel a reggelit. Kedvesek, figyelmesek voltak hozzánk. Érdeklődtek, mit hoztunk magunkkal? – bármit megvettek volna. Én pipereszappant ajándékoztam nekik. Mások élelmesebbek voltak nálam, több holmit hoztak magukkal, – nekem eszembe se jutott, hogy üzleteljek.

Több településen megálltunk a gyönyörűen megmunkált székelykapukat megcsodálni, fényképeket készíteni. Idegenvezetőnk azonban a magyarul (ősmagyar-) települések, falvak nevét románul közölte a busz utasaival. Persze, néhányunkon kívül senki se értette. Ketten voltunk a csoportban, akik hosszabb ideig éltünk Erdélyben, jól ismertük a tájat, igyekeztünk útítársainknak elmagyarázni, merre járunk. Csucsán megnéztük Ady Endre emlékeit, Korondon rövid időre megálltunk körülnézni, emléket vásárolni.

Egy délutánra a Tordai-hasadék megtekintése volt kitűzve. A buszban „képletesen” jegyeztem meg útítársaimnak: nehogy úgy járjunk, mint Tusnádon, hogy *„zárva találjuk” a Tordai-hasadékot!* Mit ad Isten? Idegenvezetőnk út közben egy faluban megállította az autóbust, és olyan

sokáig tartózkodott az épületben, hogy mire célunkhoz értünk, koromsötét lett. Talán mondanom se kell, hogy csak elmosódott körvonalakat láttunk a nevezetes helyen. Kínunkban nevettünk, hogy lám, ezt is bezárták előttünk!

Gyilkos-tó mellett csak úgy, *el akart osonni*, meg se említette, hol járunk. Nagyon bosszantott a dolog, hogy ilyen aljas módon viselkedik. Nem lehet, hogy azok, akik most járnak erre először, ne lássák ezt a természeti különlegességet, ami tőlünk alig kétpercnyi járásra kerül el. Odasúgtam kolléganőmnek, szóljon, le kell szállnia, nem bírja tovább... álljon meg a sofőr. Megállt. Hívtuk a kollégákat, és sietve leszálltunk, alig maradtak bent a buszban. Jól ismertem a helyet, 1942-ben itt nyaraltam szüleimmel. Lementünk a tóhoz. A busz utasai csak ilyen módon csodálhatták meg ezt a páratlan természeti ritkaságot.

Eljött az idő, lassan hazafelé vitt utunk. Az autóbuszban, suttogva továbbadtuk, hogy ez a nő olyan sok borsot tört az orrunk alá, ennyi kitolás után az előre összegyűjtött pénzből tőlünk semmiféle ajándékot nem kap! Szépen letettük őt Nagyváradon, az irodája előtt. A várost elhagyva, rázendítettünk az Erdélyi himnuszra – és a többi irredenta dalt sorban, – jó hangosan énekeltük a határig. Csak azon csodálkoztunk, hogy a román rendőrök nem masíroztak utánunk.

A vámósok viszont alaposan kitoltak velük. Ki kellett szállnunk a buszból, órákig várakoztattak... sorba állítva bennünket, mint a rakoncátlan gyerekeket. Aztán lassan, komótosan érkeztek, és tüzetesen vizsgálták át az autóbust, még jó, hogy szét nem szedték. Mi meg majd' megfagyunk a szemergő esőben és a hegyek felől fújó havasi szélben. Semmi elvámolnivalót nem találtak.

Álmosak és fáradtak voltunk, mikor elhagytuk a rozoga rázós utakat, a trianoni országhatárt, s végre a sima úton szinte az egész időt átaludtuk, – korahajnalban érkeztünk Balassagyarmatra. A sok szép látnivaló mellett azt hiszem, ezek a bosszantó esetek máig megmaradtak mindnyájunkban.

Debrecenbe kéne menni...

Katonai eskü

Egy kellemesnek nem mondható utazás viszontagságai

1970-1971

Fiam katonai szolgálatát – mint előfelvételis egyetemista – Debrecenben töltötte. Egy hónap elteltével letették a katonai esküt, amelyre lányommal együtt készülödtünk. Az biztos, hogy ez a kirándulás örökre emlékezetes marad számunkra.

Arra számítottuk, hogy két napra csomagolt poggyászunkkal, meg kiskatonánknak szánt finomságokkal megrakodva, amúgy sem lesz idilli az utazásunk.

Lázás készülődés előzte meg indulásunkat, mivel hosszú az út Balassagyarmattól Debrecenig, s az akkori utazási körülmények mellett túl nagy kényelemre amúgy sem számíthattunk. „Félfüllel” hallottuk, hogy valamilyen vágányjavítás miatt egyik szakaszon autóbust iktattak be, így a nehéz csomagjainkkal ötször (!) kell majd átszállnunk, amíg Debrecenbe érünk.

A katonai eskü előtt nem engedik haza a kiskatonákat, ezért már előzőleg levélben arra kértem fiamat, foglaljon szállást, mert egy nap alatt szinte lehetetlen megtenni ezt a hosszú utat oda- és visszafelé. Érkezésünk időpontját megjelöltük, miután alaposan áttanulmányoztuk a menetrendet a helyi vasútállomáson.

Kis országunk legtöbb táját ismerem, de ezen a vidéken még nem jártam. Ezért Katica lányommal – kisebb „utilázunk” ellenére – örömmel néztünk elébe az előttünk álló napoknak.

Akarom mondani: csak egyszer, átutazóban jártam arra, Erdélyből való kényszerű távozásunk idején, a front közeledtével „tévedt” arrafelé a menekülteket szállító vonat, amin mi is rajta voltunk. Ugyanis a hadi események miatt Marosvásárhelyről Nagyváradra utazva, Debrecen is

érintenünk kellett, átszállásra csak ott nyílt lehetőség. Régen történt, de mindenre tisztán visszaemlékszem.

Marosvásárhelyt, kedves otthonunkat, 1944. szeptember 10-én kellett elhagynunk és elindultunk a bizonytalan jövőbe. Még élt bennünk a reménynek egy szikrája, hátha visszatérhetünk Marosvásárhelyre, s talán mindez csupán rossz álom, egy rövid kirándulás lesz számunkra. Ezért a személypoggyászunkat Nagyváradra irányítottuk.¹⁶

Amerre haladt a szerelvény, mindenütt nyomot hagytak a bombázások. Vonatfüst, zsúfoltság, ember-ember hátán, még a vonat tetején is emberek kapaszkodtak. Három nap kellett hozzá, hogy Nagyváradra érjünk. Igaz, Debrecent is érintenünk kellett, mert nem volt közvetlen csatlakozás. Érkezésünkkor szörnyű pusztulás képe tárult elénk. Az állomásépület fele romokban, a pályaudvar nagy része is csak egy romhalmaz, a vonat- és villamossínek sok helyen felszaggatva, ég felé kunkorodva meredtek az ég felé.

Mire jó az emberek nehéz munkájával teremtett világot romba dönteni? Sosem fogom megérteni.

Most családi ügyben, kislányommal megyünk Debrecenbe. Előzőleg mindent megterveztünk, előkészítettünk, hogy utunk zavartalan legyen. Pontosan tanulmányoztuk a menetrendet, nehogy meglepetés érjen bennünket. De milyen a SORS? Mégsem lett olyan egyhangú, ahogyan elképzeltük. Előző nap olvasván a napi sajtót, arról értesültem, hogy a Debreceni MÁV Igazgatóság területén Poroszló-és Tiszafüred közötti szakasznál átépítés folyik. Felhívták az utazóközönséget, útrakelésük előtt saját érdekükben érdeklődjenek az induló vasútállomásoknál, hogy úti céljukat mennyiben befolyásolják a munkálatok.

A jó tanácsra hallgatva, telefonon érdeklődtem az állomásnál, hogy mi a helyzet az átépítés körül, mennyiben érint bennünket? Nagy (korai) örömmre szolgált közlésük, hogy esetleges *akadályokról semmiféle*

¹⁶ Azonban a vonatra teherszállítmányként föladott poggyászaink mind elvesztek.

rendelkezést nem kaptak. Reménykedtem: mégsem lehet olyan vészes a helyzet, ha a MÁV információnál nem értesültek róla. Ennek tudatában – hajnalban – teljes nyugalommal szálltunk föl a vonatra.

Első kellemetlen meglepetés Füzesabonyban ért bennünket, ahol át kellett szállnunk. Itt teljes káosz uralkodott. Azt senki se sérelmezheti, ha valahol javítják a vágányokat, vagy egyéb munkálatok folynak, hiszen ez mindenki érdeke, aki vonattal jár. De az átélt események nem az átépítés következményei, hanem *emberi mulasztás, és hanyagság miatt történt.* Még örülhetünk, hogy csak kellemetlenségeket kellett átélnünk, de a hanyagságok következtében akár baleset vagy szerencsétlenség is előfordulhatott volna.

Mi is történt ezen az állomáson?

Még a vonatban a következő levelet fogalmaztam meg a MÁV Igazgatóságának, ezért nem is másítok rajta.

Amikor leírom a következőket, egyben felhívom a t. Illetékeseket a következőkre:

1.) A helyi szokásokat csak a környéken lakók, vagy azok ismerhetik, akik naponta vagy legalábbis gyakran utaznak ugyanazon a vonalon.

2.) Azonban akik ritkán közlekednek erre – mint például most mi – honnan ismernénk a helyi szokásokat – pláne, ha nem tájékoztatnak arról.

3.) Ha van hangosbemondó – márpedig meggyőződünk arról, hogy létezik, mivel használták – akkor azon az utazóközönséget érintő információkat jó lenne ismertetni. Ha számukra unalmas ugyanazt a szöveget állandóan ismételgetni, akkor írják ki megfelelő helyre, ahol mindenki elolvashatja.

4.) Az állomáson legyen egy hely, ahol érdeklődhetnek az utasok. Ugyanis jelenleg az információs iroda zárva tartott. Igaz, hogy egy karszalagos egyén – bár udvariasan, de kicsit „borgőzös” állapotban – teljesített szolgálatot, ezért még jóindulattal se lehetne róla azt állítani, hogy hivatása magaslatán állt!

5.) A lényeg: Egy felirat jelzi, hogy Debrecen felé 14 óra 30-kor induló személyvonat a 2. vágányról indul, csak az nincs feltüntetve: honnan? Ha ugyanis megfelelően tájékoztatják erről a fontos tudnivalóról az utazóközönséget, akkor mi sem nézzük olyan nyugalommal az érkező- és távozó vonatokat az állomás épülete előtt, várva a beérkező vonatot, miközben a következő tapasztalatokat gyűjtöttük:

6.) Gondolom, nem szabályos, ha a hatodik vágányon az állomás elé érkező Miskolc-Budapesti gyors állási ideje alatt, ellenkező irányból beengednek eléje egy tehervonatot, amely megállás nélkül fut tovább, – úgy, hogy több utas még a gyorsvonathoz igyekezett, azonban mire odaértek volna, már kifutott az állomásról, egyik jobbra, másik balra! Sehol egy jelzőőr vagy hangosbemondói figyelmeztetés!

7.) Óránkra nézve vészesen haladt az idő, mikor a hangosbemondó (közvetlenül indulás előtt 2-3 perccel) közli: személyvonat indul Debrecen felé a második vágányról, 14 óra 30 perckor. Erre a vonatra vártunk, de hiába meresztgettük szemünket, kezünkben csomagjainkkal az állomás előtt várakozva, se jobbra, se balra, nem látjuk a bejelentett vonatot. Még be se jött, gondoltuk magunkban.

8.) Már nagyon nyugtalan voltam. Berohantam a váróterembe, érdeklődni: bemondták, hogy a vonat mindjárt indul, de vonat, sehol! Egy vasutas-egyenruhás embertől érdeklődtem, aki felvilágosított arról, hogy kint áll a vonat – jó messze –, onnan indul, és meg sem áll az állomásépület előtt!!!

9.) Nosza, futásnak eredtünk a csomagokkal, rajtunk kívül legalább még nyolc ember jutott hasonló helyzetbe. Talán egy percünk volt indulásig. A vonat tömve, az ajtók zárva! Futás tovább. A harmadik kocsiba igyekeztünk, mikor már mozgott a vonat. Mivel a peron is tömve utasokkal, alig bírtuk kinyitni az ajtót. Katica már valahogy följutott a bőrdnndel. Én azt hittem, hogy lemaradok. Aztán észrevették kínlódásomat, segítő kezek nyúltak felém, elkapkodták a táskáimat és fölhúztak a vonatra.

10.) Itt minden szabálytalanul történt, mert a kalauz nem jelzett, az állomás tisztviselője sem jelent meg a vonat indulása előtt, azzal a bizonyos tárcsával („palacsintasütővel”).

11.) Miért maradtak el a kötelező jelzések? Örök titok marad előttem!

12.) Miért nem mondták be a hangosbemondón, hogy a vonat nem jön be az állomásépület elé, hanem messze kint áll, és onnan fogják elindítani? Holott bőven lett volna hely, legalább négy sín pár állt üresen az épület előtt.

13.) Még mindig nincs vége kálváriáinknak. Ahogy az újságokból értesültünk, a Poroszló-Tiszafüred közötti szakaszon, ahol az átépítés folyik, tulajdonképpen rendben ment minden – mert itt vonatról le, buszokra fel, majd buszról le, vonatra fel a csomagokkal – rendben szállítottak át bennünket.

14.) Azonban itt is tartogatottak számunkra kellemesnek nem mondható meglepetést. Ugyanis Tiszafüreden a vonatban elfoglalva helyünket, megtudtuk, hogy ez nem indul 16.50-kor, mert bevárja a később érkező vonatot is! S itt a következő kérdésem:

15.) Ha Füzesabonyban látták, mennyien rohannak az induló vonat felé, miért nem tájékoztatták az utazni vágyókat arról, hogy – az átépítések miatt változott a helyzet, és – nemsokára újabb szerelvényt indítanak ugyancsak Tiszafüredre, s azt a vonatot bevárja a Debreceni járat.

16.) Talán érthető, hogy ezek után jó kétórányi késéssel érkeztünk meg Debrecen nagyállomására. Az se sértés, ha úti kalandjainkért nem mondok köszönetet a MÁV Vezérkarának!

17.) Azonban kérés nélkül is felhívom figyelmüket a következőkre: lelkiismeretesen végzett munkával, kis előrelátással, az általunk átélt kellemetlenségeket igenis el lehetett volna kerülni! Elhihetik nekem, hogy ezt az utazást nem a legkellemesebb emlékeim között fogom számontartani.

18.) Ha most ne adj' Isten, baleset történt volna ezen a vonalon, milyen mentségeket hoznának fel maguk mellett? Vagy úgy gondolják, hogy a megfelelő intézkedéseket elég akkor megtenni, amikor már megtörténik a baj?

19.) Azt javaslom, ne várakozzanak, sürgősen tegyék meg a kellő intézkedéseket, előzzék meg a bajokat, gondolom, – Önöknek sem mindegy!

Eddig a levél fogalmazványa. Nos a katonai eskü előtti napon többórás késéssel, viszontagságos utazás után, késő délután érkeztünk meg Debrecen vasútállomására. Fiam se tudta elképzelni, miért késik a vonat két órát! Nem mondom, neki már akkor is jó ízlése volt, az Aranybikában foglalt nekünk igazán kényelmes szállást. Ránk is fért a nagyon fárasztó utazás után megpihenni, élveztük a luxus körülményeket.

Másnap reggel kilenckor kezdődött az ünnepség.

Nem voltunk jártasok Debrecenben, így nehezen találtunk rá a laktanyára. Utolsó percekben érkeztünk. A bejárati kapunál kiskatonák fogadtak bennünket. Feltűnt, hogy miért kérdezik mindenkitől, kinek a hozzátartozója? Mikor bementem a nevem, gyorsan hozzánk szegődött egy fiú, aki kísérőként hozzánk szegődött, egyenesen a tribünön kijelölt helyhez vezetett. Összenéztünk leányommal, nem tudtuk mire vélni e kitüntető helyet, mert ott a magasrangú parancsnokság mellett alig láttunk civileket.

Kezdődött az ünnepség, nem sok időnk maradt csodálkozásra. Hamarosan megtudtuk az okát, miért ülünk a tribünön. A ceremónia elején katona-fiam, a nemzeti lobogó előtt mondta az ünnepi verset. Nagyon megható volt számomra, meg is könnyeztem. Még középiskolában, később az egyetemi éveim alatt szerettem eme kedvtelésének hódolni, és külön tanították a helyes kifejezőmódra, versmondásra. Szép ünnepséget rendeztek, de borzasztó hőséget kellett elszenvednünk a tűző napon, a laktanya udvarán.

Ennek végeztével körülvezettek a „körleten”. Egy külön társalgóban kicsit pihentük. Délután városnézésre indultunk. Nem tudom, fiam hogyan ismerhette ennyire a várost, mert tudomásunk szerint eskütétel

előtt ki se engedték őket eltávozásra. Ennek ellenére jó kalauznak bizonyult, körüljártuk a nevezetes helyeket, megnéztük az egyetem épületét, kinn jártunk a Nagyerdőnél, alaposan elfáradtunk. Közben rengeteg fényképet készítettünk. (Nagylányom és katona-fiam a szálloda előtti szobor talapzatán, az egyetemi parkban, stb.) El kellett búcsúznunk, mert délután indult a vonatunk. Ismét nehéz út előtt álltunk.

Már késő este volt, mire hazaérkeztünk. Amikor csomagjainkkal fölfelé indultunk a lépcsőn a második emeletre, már alig vánszorogtunk a fáradtságtól. Én ennek ellenére rákezdtem az ismert nótára: „*Debrecenbe kéne menni...*”, mire Kati lányom csak ennyit válaszolt:

– Jaj, Anyuci, csak azt ne!

Éjszakai látogatók

1.

2002

AZON az estén, a szobákban időzünk. Ki-ki maga kedvére olvas, rádiót hallgat vagy nézi a tévét. A csendet hirtelen borzasztó macskanyávogás zaja veri föl. Mi történik a konyhában?

Akkor még három cicánk volt. Azóta közülük csak a szürke cicalány él velünk. Ugyanis élete teljén levő, Gigi névre hallgató szürke kandúrunk egy szerelmi időszak után nem jött haza. Sajnos azt se tudjuk, mi történt vele; arra gondolunk, baleset érhetette. Másik, a matuzsálem-korú gyönyörű fekete selyemszörű, hófehér-nyakkendős, -kesztyűs és -csizmás Kormi-cicánk múlt évben természetes végelgyengülésben múlt ki, nagy szomorúságunkra, de az eset idején még hárman voltak.

Nem tudtuk elképzelni, hogy azon a bizonyos estén velünk és egymással békés-barátságban élő cicáinkat mi indíthatta a szokatlan nyávogásra. Kirohanok, mert olyan kínos nyávogást hallattak, amit csak valami rettenetes dolog válthatott ki belőlük. Kiérve a konyhába, fölkapcsolom a villanyt, szörnyű látvány fogadott. A három, akarom mondani négy macska, össze-vissza száguld, ugrál, szinte röpköd a konyhában, nem tartva tiszteletben az asztalt, nem kímélve semmit, ami útjukba akad. Mondom, nem hárman voltak, hanem ott ugrált köztük kétségbeesetten nyávogva, menekülést kétségbeesve keresve egy szép felnőtt vörös-fehércsíkös macska is. Nem tudtam őket csillapítani, hiába volt minden...

Nos, úgy történt, hogy a cicáim szabad életét szolgáló – az ablakon kialakított – ki-bejáraton, hogy- hogy nem, bemerészkedett az idegen vörös macska, „akit” a mi három cicánk nem fogadott illendő barátsággal. Ha nem igyekszem őt kimenekíteni, biztos, hogy összekarmolják, megsebesítik egymást. A szegény cica jajveszékelve ugrált fölfelé a szűk kijárat irányába, ijedtében már belekapaszkodott az ablakon lógó függönyökbe is, mászott volna mindenhová – sikertelenül, mivel minden

igyekezete ellenére – a túlerővel szemben a felségterületüket védő állatok három oldalról támadták. Nem az ügyetlenségén múltott, hogy nem lelte a kijáratot, hanem a „vendéglátók” üldözése miatt nem jutott oda. Hiába minden igyekezetem, se szép szóval, se másként, nem tudtam őket lecsillapítani, mert parancsszavaimat egyszerűen nem vették figyelembe; az üldözés percekig tartott, rettenetes viadatok közepette.

Segítségemre siető családtagjaim kinyitották az előszoba ajtaját, én arrafelé tereltem a betolakodó szegény állatot, így nagy sokára sikerült kimenekülnie. Ez a vörös cica már másodszor próbálkozott nálunk letelepedésével, akkor is harcoltak, de nem volt ilyen roham, mint most.

A csend beálltával a három macska még sokáig fölpúpozott háttal, fölborzolt szőrrel sétált a lakásban, miközben igyekeztem őket lecsillapítani, közben korholtam a két idősebb cicát. Ugyanis Kormi kandúrunk és a Szürke anyacicánk úgy került hozzánk, hogy besétáltak a lakásba, s nem akaródzott nekik elhagyni az otthont.

Néhány nap múlva a városban járva, egy közeli nagy üzlet kirakatában napozott ismerősünk, a vörös cica. Bementem megkérdezni, hogy kijár-e éjszakánként őfelsége, mert valószínűleg ő lehetett a látogatónk. Azt a választ kaptam, hogy lehetséges, mivel náluk is szabadon ki-be járkálhat.

Azt hiszem, a történetek miatt a jövőben meggondolja, hogy bebújjon-e hozzánk azon a lyukon.

2.

2003

KÉSOŐ este van, kinézek a konyha ablakán, a cicát hívogatom, hogy becsukhassam éjszakára a kis cicabejárót. Esténként az ablakpárkányon szokott levegőzni Cirmos Macánk addig, amíg mindnyájan nyugovóra térünk. Most nem találom. Megyek a bejárati ajtóhoz, hogy kinézzek a folyosóra és az udvarra, hátha sétára indult a kellemes esti levegőn.

Ahogy kilépek az ajtón, meghökkentem. Elöttem egy hatalmas fekete kutyas tornyosul, akkora, mint egy borjú. A gyönyörű fényes szőrű állat

rövid farkát sűrűn csóválva hajlong előttem. Nem fél tőlem, nem tágit, de nem is támad, csak esetenül egyre hajlong. Mit akarhat tőlem? Nem lehet kóbor állat, látszik rajta a jól tápláltság, a szőre is fényes. Gyorsan bejövök, nem találok mást, egy darab szalonnabőrrel kínálom. Elfogadja, gyorsan bekapkodja.

Kedves, szelíd, jól nevelt állat, olyan helyen élhet, ahol foglalkoznak vele. Azt hiszem, ha behívnám, biztosan bejönne a lakásba is. Meg is tenném, de mit szólna hozzá a mi szépséges szép szürke cicánk, ha beengedném az ellenségét? Képzelem, mit művelnének együtt! De ki tudja, amilyen szelíden viselkedik, talán ha figyelmeztetném, szót fogadna nekem, és nem támadna rá Cirmos Macánkra.

Kis ideig még beszélgettem vele, ő pedig hol meghajolt esetlen mozgású nagy testével, hol bólogatott, mintha értené, mit mondok neki.

Később rászóltam: most indulj megkeresni a gazdit, aztán menj haza. Egészen biztosra vettem, hogy megértett, mert fejével bólintva megfordult és elindult a lépcsőház felé...

Megrázó történetek

Szomorú emlékü hétvége¹⁷

1971 HÚSVÉT előtti héten meglátogattam Balatonkenese-Üdülőtelepen élő szüleimet. Anyukám évek óta már a lakásban sem tudott segítség nélkül járkalni; kényelmes nyugszékben töltötte idejét. Tudtam, hogy egyre jobban törékenyebb és gyöngébb. A hétvégét azzal töltöttem, hogy rendbe tegyek körülötte mindent. Megfürösztöttem, levágtam a haját, körmeit. Emlékszem, milyen jól esett neki a gondoskodás.

– Legközelebb, ha jössz, hozzád nekem töltött káposztát – kért, kezemet simogatva. – Tudod, olyan töltött káposztára gondolok, amelyet mi (vagyis amelyet ő vagy én) készítünk, mert jó az, amit Apuka főz, mégis más. Ebben maradtunk. Megígértem, hogy legközelebbi viszek neki olyat, amelyet szeretne. Húsvét utáni héten készültem ismét hozzájuk.

Azonban ünnep utáni kedden délután megszólalt a telefon az irodában. Veszprémi kórházból egy orvos telefonált. Nagyon rossz a vonal, alig lehetett érteni, mit mond. Annyit megértettem belőle, hogy Anyukám nagyon rossz állapotban van, ha látni akarom, látogassam meg. Felhívtam telefonon a bátyámat, hogy ők értesültek-e Anyuka állapotáról? Többet tudtak, mint én, de jót nem mondhattak. Közöltem, hogy azonnal indulok hozzájuk autóbusszal.

Késődélután volt, mire Budapestre érkeztem. Bandinál már összegyűlt a család. Guszti előző nap járt Veszprémben; azt ajánlotta, ne induljak el, mivel Anyukám már tegnap sem volt eszméleténél, úgysem tudnék vele beszélni. Rettenetesen érintett a hír. Persze, késő estére érkeznek meg, s hol éjszakáznék egy idegen városban? Náluk maradtam éjszakára. Hajnalban vonattal utaztam Veszprémbe. Azonnal a kórházba siettem, de elkéstem. Már a portán szomorú hírrel fogadtak, hogy Anyukám előző este kilenckor meghalt. Mélyen lesújtott a hír. Leültem egy padra, hogy

¹⁷ 2005. Primavera Irodalmi Díj pályázaton Elismerő oklevél díj, és megjelent: 2005-ben a „Röpke Ívek” Balassagyarmati kiadványában.

kicsit magamhoz térjek, utána fölhívtam telefonon a testvéreimet, velük egyeztetve elindultam az ilyenkor szokásos szomorú teendőket intézni: előbb itt, a kórházban, majd a temetkezési vállalatnál.

Bátyáimmal úgy egyeztem meg, hogy Budapesten fogjuk eltemetni a Farkasréti temetőben. Mivel még nem küldte el az értesítést a kórház Apukának, az a feladat is rám várt, hogy én tájékoztatom őt a megrázó hírről.

Autóbuszra szálltam. Szomorú utazás volt számomra, azt tudni, hogy Édesanyám nincs többé közöttünk. Bántott, hogy nem tudtam teljesíteni utolsó kívánságát, hogy töltött káposztát vigyek neki.

Olyan érdekes, és különleges volt számomra a találkozás Apukával. Megérkeztem Balatonkenese-Üdülőtelepre. Apukám (akkor Botond u. 9.) ült a kis szobában magába roskadva, engem meglátva, bágyadt mosoly futott át az arcán. Szeretettel üdvözöltük egymást, leültem melléje, beszélgetni kezdtünk. Nem értettem egészen a dolgot, mert elutazásom előtt még egyszer benéztem a kórházba, ahol megerősítették, hogy nem küldték ki az értesítést a halálesetről, ahogy kértem reggel: ne is tegyék, mert egyenesen odautazom, jobb lesz, ha tőlem hallja, nem egy kétsoros táviratból kell megtudnia a lesújtó hírt.

Egymás mellett ültünk a heverőn. Csodálkozva hallgattam, mert úgy beszélt, mintha már tudná, mi történt. Elmondta, *hogyan került kórházba Anyukám, s most, hogy már nem él, azt várja, mikor érkezik meg a kocsí, amivel hazahozzák... Itt akarja eltemetni a ház mögött, a magas kerti falban kivájt pincehelyiségben, ott készít neki nyughelyet az aranyeső bokrok mellett, és kerti virágokkal fogja beborítani. Én csak hallgattam, miért beszél így, hisz' nem tudhatja, hogy már nem él... De ő mégis tudta, megérezte...*

Nemsokára csöngettek, – a postás jött. Én mentem eléje a kapuhoz, és akkor hozta a gyászos hírről szóló táviratot. Akkor tájékoztattam Apukát, hogy én most Veszprémből jöttem, és nem fogják ide hozni Anyukát. Beszéltem testvéreimmel és arra gondoltunk, Budapesten kellene eltemetni. Szeretnénk, ha ő is egyetértene vele.

Nem fért a fejembe: honnan tudta olyan biztosan, hogy már nem él? Ezt nehéz volt megértenem. Megérezte,– értesítés nélkül is tudta. Néhány

napig vele maradtam, aztán kértem a testvéreimet, hogy a temetés részleteit megbeszélni már ők jöjjenek le hozzám.

Este magamra maradtam az elárvult szobában, sokáig nem jött álom a szememre. Különböző képek merültek föl bennem a múltból. Láttam Anyám szomorú arcát, mikor meglátogattam őket és elkísértek a hegytetőig. Nem tudom miért, nagyon érzékenyültem. Átöleltük egymást, semmi vigasztaló szó nem jutott eszembe, én is elpityeredtem, mint egy kisdíák, aki először megy el otthonról. Sokáig integettünk egymásnak... Egyedül maradtam, egyedül az erdő magányos ösvényén.

Besötétedett, letértem az ismert ösvényről, *nem tudtam tájékozódni*. Körülöttem a sűrű erdő. Elindultam vaktában az akácfák alatt, botorkálva siettem előre. Úttalan utakon, tüskés bokrok között haladtam a göröngyös ösvényen... Hajam csapzottan lóg az arcomba, szememben a kétségbeesés, fáradtan pihegek...

Utána egy kisgyermekkorai kép jelent meg előttem.

Korareggel van, vasárnap. Most kel a Nap, sugarai bearanyozzák a szobát, ahol elmélázva figyeltem a szép reggelt. A nyitott ablakon át egy fecskepár repült be, ott köröztek a fejem fölött. Csicseregnek, meg-megkerülik a szoba mennyezetének közepén lógó, szépen megmunkált, fehér burás függő petróleumlámpát.

Kis neszre lettem figyelmes. Mi ez? A lámpa ide-oda leng. Jól látnak szemeim? Igen. Kicsit mintha a bútorok is megmozdultak volna, az éjjeliszekrényen tartott apró tárgyak összezőrdültek. Csak néhány percig tarthatott az egész. Nem képzelődés! Egy kisebbfajta *földrengést éltem át*.

Szüleim is fölébredtek a szokatlan neszre. Hálósobájuk az enyémtől alkóvval elválasztva, melynek nyílását egy bársonyfüggöny foglalta el. Anyukám átszaladt hozzám. Nem tartott sokáig az egész, így nem volt idő megijednem! Átmentem a hálósobájukba, odabújtam Anyám mellé. Olyan jó volt mellette, jó volt hozzábújni, közelsége mindig biztonságot árasztott. Ilyenkor szokott nekem mesélni, s kérdéseimre válaszolni. Őrzök róla egy fényképet: fiatalkorában mosolyog rajta, elegáns kosztümöt visel, akkori divatnak megfelelő kalappal. Ezt a képet legkedvesebb könyveim mellett a polcon őrzöm, ahol minden nap láthatom.

Aztán egy vendégség jutott eszembe. Hogyan készülődött Anyukám mindig a vendéglátásra. Jó érzéke volt hozzá, nagyon finoman főzött, sütött, díszítette a hidegtálakat, tortákat. Az ismerősök szerettek hozzánk járni. Matyi néni és a védőnő a körorvossal, mindig nálunk ebédelt. A fiatal orvos ilyenkor kisurrant a konyhába, ott forgolódott a készülő ételek körül, kiemel egy szelet rántott-húst a tálból, Anyukám mosolyogva ránéz, és a mutatójával megfenyegeti...

Milyen szomorú, hogy már csak így, emlékezetben láthatom...

Hajnal lehetett, mikor végre álom jött a szememre.

Férjem látogatása...

1997

MÁR nagyon megromlott a látása, csak segítséggel tudott lépcsőn járni. Autóval vittem a szemészetre, ahol egy budapesti orvos vizsgálta. Mivel itt nincsenek megfelelő műszerei, ezért beutalót adott a Szemészeti Klinikára. Megnyugtatta, hogy csupán egy vizsgálatról van szó, utána még aznap hazajöhet.

Nekem mindkét térdem be volt dagadva, nem mertem arra vállalkozni, hogy kocsival vigyem Budapestre. A megjelölt csütörtöki napon kivittem az állomásra, fiammal megbeszélve, ő várta az autóbusról, s taxival vitte a Klinikára. Azonban nem engedték haza, mert meg kell operálni a szemét. Fiam telefonált, hogy néhány holmira szüksége van ottléte idejére. Megbeszéltük, hogy a következő autóbusz vezetőjével felküldöm a csomagot, ő várni fogja, és még aznap beviszi neki a Klinikára.

Pénteken késődelután ismét csöng a telefon, férjem szólt bele a Klinikáról. Nagyon rossz volt a vonal, alig lehetett érteni, mit mond. Úgy kezdte, hogy valami fontosat akar velem közölni a folyamatban levő kárpótlási ügyével kapcsolatban. A recsegések miatt ajánlottam, hogy majd holnap megbeszélünk mindent, mert a korai busszal indulva meglátogatom. Már becsomagoltam, s elviszem, amire még szüksége lehet. Ekkor megszakadt a telefonvonal.

Este nyugtalanság vett rajtam erőt. Elkészítettem a ruháimat, amit másnap magamra veszek, aztán lefeküdtem, hogy kipihenjem magam. Még egy kicsit olvastam, a szobában csak az olvasólámpa égett.

Hihetetlen valami furcsa dolog történt. Felnéztem a könyvből, megnéztem az órát, kilencet mutatott. Tekintetem a kis asztal felé fordult, és mellette a fotelban, ahol férjem szokott ülni tévénézés közben, ott láttam őt most is felöltözve, a képernyő felé fordulva – mintha a műsort nézné... – Mi ez? Káprázik a szemem? Hisz Pesten van a Klinikán! Arra gondoltam, hogy a felgyülemlett gondok kikezdték az idegeimet. De mégsem, mert Attila is fölébredt, és megszólalt: – Nézd, anyuka! Papa ott ül a fotelben... Valóban, még mindig ott volt...

Túltettem rajta magam, aztán elaludtam.

Szombat reggel az útra készülődve, csöng a telefon. Ki lehet az? – sietnem kell a buszhoz. A Klinikáról egy orvos keres, kölcsönös bemutatkozás után a következőket mondja.

– Asszonyom! Sajnálattal közlöm, hogy férje tegnap este (1997. október 21-én) kilenc órakor meghalt...

Én szóhoz se jutottam. Részleteket nem közölve, elbúcsúzott. Arra gondoltam, hogy estefelé, mikor megszakadt a telefonvonal, férjem még valamit akart mondani... Aztán amikor a fotelban ülve láttam előző nap, pont abban az időben, mikor már nem élt, de búcsúzni eljött hozzám... mármint a lelke, de akkor miért láttam őt felöltözve, a fotelban ülve? Ez az, ami megmagyarázhatatlan számomra. Talán kiengesztelni akart sok mindenért, mert a korábbi udvariassága ezt követelte. Eddig nem hittem ilyen történetekben, de most velem történt meg!

Katicát is meglátogatta... – Lányommal együtt intéztük Budapesten a temetéssel kapcsolatos hivatalos ügyeket. Beszélgetés közben elmondtam neki az esetet. Arra gondoltam, azt fogja mondani, hogy képzelődtem. Ezzel szemben csodálkozva hallgattam, amit ő mondott nekem.

– Anyukám! Engem is meglátogatott Papa, éppen aznap este. Kiengesztelni jött, sápadt arccal kért tőlem bocsánatot. Te tudod, miért. Eddig velem se történt még ilyen. Most már elhiszem, ha hasonlót mondanak!

II. PILLANATKÉPEK

Tűz van!

1933

A falu csendjét egyszerre félrevert harangzúgás riasztja föl. Mindenki kiugrik az ágyból. Mi, gyerekek is fölriadtunk. Mi ez a nagy láрма? Az ebédlőszoba ablakához sietünk, ahonnan erős világosság szűrődik be a szobába. Nem messze, az úton túli szérűben lángok nyúlnak az egekbe. A közelben lakók vödrökkel felszerelve rohannak arrafelé.

A falu kis szertárából az önkéntes tűzoltók az akkori egyszerű felszerelésüket vontatva, szintén sietnek a helyszínre. A nagygazdaság és a szomszédos házak kerekess- vagy gémes-kútjaiból húzzák, merítik a vizet. Az egész falu felnőtt lakossága tudja, mi a teendő ilyenkor. A közeli kutaknál felsorakozik egy-egy csapat. Férfiak, asszonyok és a nagyobb gyerekek állnak sorba, kézről-kézre adják a vödröket, a tűzoltók pedig locsolják, öntözik a tűzcsóvákat. Sietni kell, mert sok kazal sorakozik a szérűben, nem messze állnak a gazdasági épületek, és az istálló, nehogy átkapjon a tűz máshová, mert óriási kárt okozna. Az istállóból már kivezették a megriadt állatokat a falu messzebb eső részére.

Mi gyerekek ruhát kapkodunk magunkra és kimegyünk az udvar végébe, hogy közelebbről figyeljük az eseményeket. Néztük a veszélyes tűzijátékot, amely nappali fénnel világította be a keleti égboltot és az egész környezetet.

Másnap átmentünk megnézni a tűz nyomait. Két hatalmas szalmakazal lett a lángok martaléka. Mindenütt füst és hamu... A szérű gazdája a szomszédok segítségével igyekszik eltakarítani a tűzvész maradványait.

Figyelmesen hallgattuk az embereket, akik egymás közt értékelték a történeteket. Igaz, kár az elégett szalmaért, de hála a Teremtőnek, meg a szorgos munkának, na meg annak, hogy szélcsend volt. Nem messze innen, a zsupptetős épületek sűrűbben sorakoznak egymás mellett, mint itt, a faluvégen, ha szél fúj, tovasodródnak a lángok, már senki sem tudja megállítani a falut a tűzvésztől. Mi gyerekek rémülten néztünk össze, hiszen mi laktunk legközelebb a tűzfészekhez...

Sárga csillag

1944. április 23. vasárnap

AKILENCES misére mentem Katóval a Barátok templomába. Olyan megható volt, mellettem ült egy *sárgacsillagos* néni. Végig sírt mise alatt. Nem tudhatom az okát, de szomorú volt nagyon. Imádkoztam érte, hogy megvigasztalódjon.

Még arra kértem a Jóistent, jöjjön segítségemre, nem tudom, mitévő legyek? Az én szíven is telve volt bánattal.

Tényleg, én vagyok-e – én?

Salgótarján, 1945. május 31. péntek

KÜLÖNLEGES napom volt ma. Mintha kicseréltek volna valakivel, mint-ha nem én lennék én. Amikor mentem befelé a hivatalba, ez járt az eszemben. Egyedül jártam végig a lépcsőket. Tényleg én vagyok az, aki most itt megy, én járok erre? Én vagyok-e Finta Katalin? Ki vagyok én tulajdonképpen?

Eszembe jutott most Ősz Lajos, aki egyszer még „otthon”, Marosvásárhelyen mesélt nekünk. Ott ültünk a rekamién Székely Klárral, és Lajos – szokása szerint – beszélt: *„Talán nem is valóság az élet. Mindenki csak álomban él. Valakinek az álma a mi életünk... Egy gyönyörű szép, furcsa álma ez a jó Istennek...”*

Hogy ezt honnan merítette? Nem tudom, kitől származik az idézet. De ha nem így volna, azért én ma mégis álomban éltem. Minden olyan különösen, olyan nyomasztóan hatott rám, mintha ólomsúly nehezedne tagjaimra. Ugyanezt éreztem egész nap, a hivatalban, majd otthon is. Délután átmentem zongorázni Mancsi nénihez. Nagyon jól ment ma, szinte el se hittem, annyira beleéltem magam, hogy mindenről megfeledkeztem,

mintha körülöttem semmi és senki se lenne, csak én és a zongora hangja, amit magam varázsolok elő a billentyűkből...

Arra eszméltem, hogy ma még kóruspróbára kell mennem. Mire odaértem, már elkezdődött. Ott aztán olyan rossz érzés fogott el, hogy minden ok nélkül, minden pillanatban sírni tudtam volna. Hiába próbáltam elűzni kellemetlen gondolataimat, és valami kellemesre, szépre gondolni, nem sikerült. Külsőleg is meglátszott az arcomon az egész feldúlt lelkvilágom. Dudi megkérdezte, hogy mi bajom van? – Ha én azt tudnám!

Mindenki elsietett, én maradtam ott egyedül a kottáimmal. Olyan jó lenne, ha valaki legalább megvárna, még ha nem is segítene. Furcsa. Ma semmi se sikerül? Semmi jó nem történik velem? Mintha Péter atya is neheztelne rám valamiért. De miért? Talán mindenkit megbántottam?

Hiába mentem el a cipőmért, csak a kisfiú volt otthon, szülei színházba mentek. Ma igazán sok hiábavaló utat kellett bejárnom...

Baj van a nagyfőnökkel

Salgótarján, 1946. október 6.

SZOKATLAN csend van az Acélgyár Gazdasági Szerszámgyár üzemében. Megszoktuk az állandó zakatolást, mert az iroda vékony falain keresztül hallatszik, ahogyan a munkások megállás nélkül verik, kalapálják a kaszát-kapát, és különféle szerszámokat.

Most a szokott zaj helyett szinte zűg a csend... Egyszerre leállt az üzem. De miért? Itt a csend annyira szokatlan, csak valami váratlan dolog miatt történik.

Később hallottuk, hogy Nagyfőnökünket utolérte a SORS keze! A munkásság, a főmérnököt felkérte: hagyja el a gyártelepet! Ahogy utána elmondták, *kikísérték a kapuig, kalapot emeltek neki...*

Milyen kegyetlen volt hozzám, milyen bosszút akart állni rajtam, mert a szemtelen közeledését visszautasítottam, – ezért képes volt arra, hogy igazságtalanul elbánva velem, a kezemből kivegye a kenyeret. És én mégis csak egy szerencsétlen embernek tartom, aki a sötét, ferde utakat keresi, nem tudja, de nem is akarja a jót megtalálni. Az egész üzem forrong, bosszút forralt ellene, és én mégsem tudok örülni.

Fönn a hegyen

Salgótarján, 1947. október 24. péntek

MA reggel csodaszép kép tárult elém, amint a hegyről lefelé jövet haladtam az iroda felé. Az egész gyártelep sűrű ködben úszott. A nagykémény egy kis részét rózsaszín fénnel megvilágítja a nap. A háttérben, az őszi színekben pompázó erdővel körülvett Salgó vára látszik. Csodálatos látvány. Ha valaki élethűen lefestené, azt hihetnék, nem is valóság, csak a kép alkotójának képzelete szülte.

Olyan szép az Újtelep

Salgótarján, 1948. október 19. kedd

PÁRÁS-KÖDÖS, szomorú reggelre ébredtünk. Sűrű, apró szemekben kezd esni az eső, mintha sohasem akarna elállni, olyan kitartóan. Kicsit később indultam hazafelé, mert az ebédlőben elbeszélgettük az időt.

Olyan szép az Újtelep. A rengeteg lehulló falevél színt játszik a talpam alatt. Séta közben csak úgy csillognak, frissen mosakodva az esőben, tarkán pompáznak a levelek, színes szőnyeget terítve a járó-kelők elé. *Szép az őszi táj...* Az utcák kihaltak, az emberek behúzódnak a

lakásokba. Így múlik el minden: Tavasz... nyár... ősz... tél... Egyik nap a másik után. Istenem, már én is 20 éves vagyok. Szinte hihetetlen. Észrevétlenül szalad az idő, múlik az élet, ez a rövid, zajos élet. Mennyi örömmel és bánattal, mennyi széppel, mennyi szomorúsággal...

Üvegerdő...

Salgótarján, 1948. november 17. szerda

A NAPOKBAN nagy puha hó lepte el a környéket. Sajnos, nem maradt meg, olvadni kezdett. Közben a levegő lehűlt és a lecsöppenő vízzsemecskék ráfagytak a fák ágaira, a kerítésekre.

Olyan szép a környék, mintha csillogó üveggel lenne bevonva minden, a ház körüli kiskert, az ablakomból látható park fái, a bokrok, háztetők. Olyan, mint egy *üvegerdő* – *üvegváros* – *meseváros*...

Így indultam el otthonról, közben benéztem a templomba – reggeli imára, – majd siettem az irodába.

Álmodozom

Salgótarján, 1948. december 16. csütörtök

HULL a hó, már vastagon borítja a környéket. Szép a téli táj... Délelőtt kezdett el szép lassan havazni, és már vastagon beborított mindent. Amíg hazaértem az irodából, hóember lett belőlem, mert nagy pelyhekben szünet nélkül hull még most, estefelé is.

Péntekre virradva már minden szebb lett körülöttünk. Világos van a hótól, olyan jól esik a reggeli séta, amíg beérek a gyárba. Nagyokat

beszívok a tiszta levegőből. Fehér minden, csillog-ragyog a táj, amint megyek, ropog a lábam alatt a friss hó. Két éve nem tudtam így élvezni a tél szépségeit, a hideget: félcipőben és vékony kabátban... Út közben jól esik a séta, betérek a templomba, és a reggeli imát ott mondom el.

Séta közben kedves gondolataim támadnak... *szinte álmodom*. Arra gondoltam, ha már asszony lennék, hogyan kezdődne egy napom. Korábban kellene felkelnem, legalább fél órával. Teát készítenék, piritóskenyeret tennék a terített asztalra. Kedves férjem örülne a figyelmességnek, gyöngéden megcsókolna érte.

Hirtelen fölébredtem álmodozásomból, mert a gyár kapujához érkeztem, és eszembe jutott: hiszen én akkor is dolgozó nő lennék és lehet, hogy előbb kellene indulnom, mint a férjemnek. Csalódva nyitottam ki az iroda ajtaját.

Gyűjtőív

1949. augusztus 18. Salgótarján, Acélgyár

KÖSZERETETNEK örvendő, sokat zaklatott és annál többet aggódó, néhai Finta Katalin kolléganőnk, független, szabad leányéletét befejezte. Ez alkalommal munkatársai tartós emléikkel kívánnak adózni, köztük töltött fiatal leány életének.

Ezzel eddigi együtt töltött jó munkatársi szabad életének talonba helyezéséhez hozzájárulunk.

E bejelentést ki-ki saját aláírásával jóváhagyni, és anyagilag jószívvel támogatni szíveskedjék.

„Fiatal férjeken sajnálkozó bizottság.”

Szeptember elsejei kelettel a gyár irodáiban dolgozó lányok-asszonyok egy szép, kézzel körben kidíszített, mintákkal kifestett rajzlapon, 48 névaláírással, e szavakkal köszöntöttek: „*Sok boldogságot kívánnak a Kartársnők!*”

Csúnyabácsi

1957

TELIK az idő. – Katica már elmúlt két éves. Nagy sétákat tettünk, amikor csak lehetett, a gyerekekkel kijártam a Palóc-ligetbe, általában velünk tartott Annuska, kedves idős barátnőm is.

Ballagtunk, babakocsit tolva a városban. Nem tudom miért, de hiába szóltam kisfiamra, nem akart szót fogadni. Mi a *Rémet* (amitől illetet volna félni), „*Csúnyabácsinak*” neveztük, de egyáltalában nem féltek tőle a gyerekeim. Éppen arra jött egy kéményseprő, én erélyesen rászóltam kisfiamra: ha rosszkodsz, eladlak ennek a fekete Csúnyabácsinak!

Nos, mit történt?

Elengedte a kezemet, odament a kéményseprőhöz, felnézett rá, megfogta a kezét, és elindult vele...

Ennyire félt a rémtől!

Asszonynév

1961

KÖVETKEZŐ fejtegetésem a leánynév-asszonynév használathoz kapcsolódik. Történt egy alkalommal, hogy kórházba kerültem, – már nem is tudom, mivel, talán éppen Attilám születésekor. Az ágyhoz

kötöttekhez egy táska-írógéppel jöttek az irodai alkalmazottak – a fölvételt intézni – azokhoz, akik nem mehettek el az irodába.

Hozzám érve, egy fiatal nő kérdezi tőlem az adataimat. Bemondom a nevemet. X-né Finta Katalin. A nő csak néz rám, mintha nem jól hallaná...

– A férje nevét mondja!

Megismétlem.

– De a férje keresztnévét, ne a lánynevét mondja!

Mondom neki, hogy *az nem az én nevem!*

Nem érti...

Elkértem tőle a gépet, és magam írtam le a nevemet.

Láttam rajta, még most sem érti, hogy nem Jánosné, Istvánné, vagy Sándorné vagyok...

Hogy mik történnek?

Gyerekek, talált kutya, meg Elekes

1961

FÜRDŐSZOBÁNK ablakán kiláttunk az udvarra, ahol az épülettől kicsit távolabb, tüzelőtároló kamrák sorakoztak. A házban néhány család lakott, mindig sok gyerek gyűlt össze az udvarban, együtt játszottak. Voltak köztük kisebbek, nagyobbak, fiúk és lányok. Jól szórakoztak egymással, néha összevesztek, aztán kibékültek.

Történt egy alkalommal, hogy nagy csapat gyerek hatalmasra nőtt németjuhász kóbor-kutyát terelt be az udvarunkba. Szelíd állat lehetett, hozzászokott a gyerekekhez, mert játszottak vele, lovagoltak rajta.

Nagy kutyaugatásra lettem figyelmes. Ahogy kinéztem az ablakon az udvarra, láttam, hogy az egyik kamra félig nyitott ajtajában ott áll Elekes

bácsi, közvetlen szomszédunk, kezében baltával hadonászik a kutya felé, az állat fogait vicsorgatva annál mérgeesebben ugatja és morog rá.

Persze, az öreg nem mert kijönni a kamrából, de azt hiszem, jól is tette, mert az állat jogosan védte magát. Később megsokalltam, mert nem akart megszűnni a nagy csaholás, ezért rászóltam a gyerekekre, hívják el onnan a kutyát, hogy kiszabadulhasson Elekes bácsi.

Ilyen volt a mi idős szomszédunk. Se a gyerekekkel, sem az állatokkal nem tudott bánni.

Ulinó, Annusta és Csóka bácsi

1957

ANNUSKA, idős barátnőm sétálni vitte a gyerekeket, különösen Katicát hurcolta magával előszeretettel a Gimnázium-közbe, abba az udvarba, ahol lakott. Szomszédai, idős barátnői nagyon élvezték a kislány csacsogását. Rengeteget beszélő, aranyos gyermek volt.

Érdekesen ejtett ki bizonyos betűket. Én úgy fogalmaztam meg, hogy kicseréli vagy le hagyja az ékezeteket. Ugyanis az ő betűt például ó-nak ejtette, az ü-t meg u-nak.

Nagy hahotát váltott ki az idős hölgyek körében, mikor megkérdezték tőle, hogy hol van anyukád, miért nem jött veled ő is?

– Anyuci dolgozik, szó (sző), hogy nekem *cipót* (cipőt) vegyen. – válaszolta.

Ha megkérdezték, ki vagy te?

– „*Ulinó*” vagyok (értsd: ürinő) – felelte, miközben derekát jobbra-balra illegette (erre is Annuska tanította).

Ha pedig valaki megkérdezte, hány éves vagy?

– „*Kétésfélés*” (két és fél éves) vagyok (csicseregte kényesen).

Nagyon kedvelte a szép ruhákat, amikor valami újat kapott, azt föltétlenül be kellett mutatni az idős barátnőknek. Ott illegett-billegett előttük. Nagyon szerették őt.

Egy időben az udvarukba valahonnan egy nagy fekete madár (talán varjú) került. Sérülés érte, sokáig nem tudott repülni, inkább csak jött-ment az udvarban. Az ott lakó idős úr etette, amíg annyira gyógyult, hogy elröpülhetett.

Itthon, egyszer kis Katica azt mondta Annuskának:

„*Annusta, gyere, menjünk Csóka bácsihoz*”, ugyanis a madarat Csókának nevezték el, s ha már Csóka, a gazdája is csak Csóka bácsi lehet!

Zárszó

Üvegerdő – úgy ízlelgetem a szót, mint egy selyemfényű cukorkát, amelyet még nagyanyám szokott gyermekkoromban cinkosan a számba dugni (hogy a papa ne lássa), és együtt szopogathattam el vele az édes élet ezen olvadó mámorát. Aztán, mint egy mesebeli táj, elevenedik meg szemem előtt a csillogó rengeteg: üvegfák ágainak halk csilingelése kacag fülemben, s mindent fátyolként borít valami sejtelmes szivárványszín ragyogás.

Üvegerdő – a lemeztelenített valóság, a megmutatkozni akaró lélek szimbóluma; ahol időtlenné merevedtek a múlt apró mozzanatai; ahova beláthatunk ugyan végtelen mélyig, de behatolni csakis óvatosan, lépteinket folyamatosan figyelve szabad – és csupán így érdemes, hiszen itt minden kicsiny rügy emlékezik, és emlékeztet valami lényegesre, valami véglegesre.

Üvegerdő – ez Finta Kata novella- és pillanatkép-gyűjteményének a címe, nem véletlenül: a szerző „súlyos terhekkel, fordulatokkal tetézt, mégis szép emlékekkel gazdag” életének kristályba öntött domborműve a kötet: a gyermekkor idilli nyugalma, a háború lélekpróbáló időszaka, az újjáépítés és újjáépülés (tájak, épületek, emberek, szokások), a szocializmus nehézségei és a jelen villanásai ugyanúgy megférnek egymás mellett, mint az erdőkben a növény sokaság.

Az *Üvegerdő* írásai a szerző saját korabeli naplójának részleteiből és a könyv összeállításakor ezekhez fogalmazott kommentárokból, kiegészítésekből rakódnak össze – maga az erdő pedig akarva-akaratlanul központi motívummá lombosodik az emlékezés közben: a kisbárkányi erdő a gyönyörű, gondtalan, kirándulásoktól és önfeledt mókázásoktól hangos gyermekkor része, majd ugyane hely a háborúban megközelíthetlensége révén kapaszkodást és túlélést ígér; az erdő szimbolizálja az elérhetet-

lennek tűnő békét a menekülteket szállító vonatablak mellett elsuhanva, és az erdő az, amely sötét gyászként borul a szerzőre anyja halálakor – olykor napfényben fürdőn, olykor esőt könnyezőn, olykor reményzölden, olykor halott-dermedten, de az erdő újra és újra ott van a múltban és a jelenben.

Ám *Üvegerdő* maga az író is, aki büszkén-kendőzetlen csak arra vár, hogy olvasói kalandozzanak törékeny emlékei között, s beléjük pillantva megláthassanak egy darabkát saját – elfeledtnek hitt vagy felidézni sem mert – múltjukból is.

Ízlelgessék hát a gyűjtemény műveit, mint egy-egy falatot a nem-is-oly-régből, és hagyják, hogy a történelem, a történelmünk lassan szét-olvadjon nyelvükön, aromája az orrukba küsszon, s íze, az az egyedi keserédes-magyaros íze még sokáig a torkukat csiklandja.

Pákozdi Gabriella
2007.

